Jaarverslag 2018

GemeenteHaren

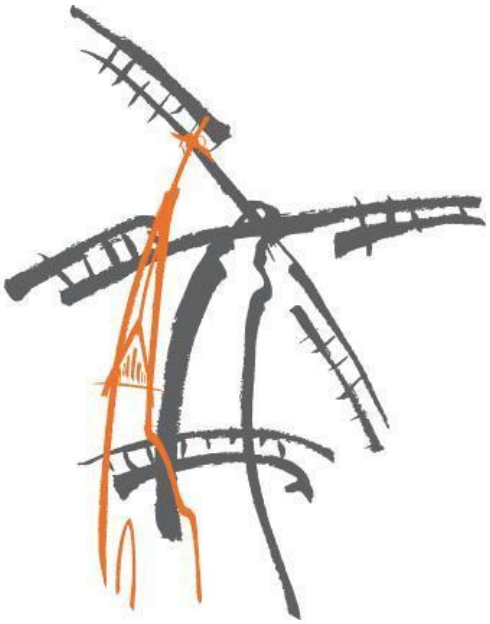

Inhoudsopgave

Jaarverslag 2018 ... 1
Inhoudsopgave ... 3
1 Leeswijzer ... 4
2 Verklarende woordenlijst ... 5
3 Kerngegevens gemeente ... 8
4 Hoofdlijnen jaarverantwoording ... 9
5 Programma's ... 11
5.1 Bestuur en ondersteuning ... 11
5.2 Veiligheid ... 16
5.3 Verkeer, vervoer en waterstaat ... 19
5.4 Economie ... 22
5.5 Onderwijs ... 24
5.6 Sport, cultuur en recreatie ... 29
5.7 Sociaal domein ... 35
5.8 Volksgezondheid en milieu ... 41
5.9 VHROSV ... 48
5.10 Overzicht Overhead ... 52
5.11 Overzicht Algemene dekkingsmiddelen/VPB/Onvoorzien ... 53
6 Paragrafen ... 55
6.1 Verbonden partijen ... 55
6.2 Subsidies ... 64
6.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing ... 67
6.4 Onderhoud kapitaalgoederen ... 110
6.5 Financiering ... 112
6.6 Bedrijfsvoering ... 116
6.7 Grondbeleid en projecten ... 118
6.8 Lokale heffingen ... 120
Jaarrekening 2018 ... 122
7 Balans per 31 december 2018 ... 123
8 Grondslagen voor waardering en resultaatsbepaling ... 125
9 Toelichting op de balans ... 129
10 Overzicht van baten en lasten 2018 per programma ... 143
11 Toelichting op het overzicht van baten en lasten ... 145
Bijlagen ... 154
Bijlage I verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen - SiSa ... 155
Bijlage II Overzicht van baten en lasten per taakveld ... 161

1 Leeswijzer

Door middel van dit Jaarverslag leggen wij, het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Groningen, verantwoording af aan u, de gemeenteraad. In dit verslag leest u niet alleen wat er in 2018 is gebeurd in de gemeente Haren, maar wij proberen dit ook af te zetten tegen ons collegeprogramma.

De gemeente Haren was een organisatie die meer dan 400 verschillende ‘producten’ leverde. Een vertaling van het collegeprogramma naar de producten die wij leveren is dan ook niet gemakkelijk. In de inleiding vertalen wij onderdelen van onze missie via de kernthema’s uit ons collegeprogramma naar een doelstelling per programma. Aan de indicatoren die wij daarbij noemen valt in de programma’s af te lezen in hoeverre wij onze doelen hebben gerealiseerd. In de inleiding leest u verder op hoofdlijnen hoe het ons in 2018 financieel is vergaan.

Via de algemene informatie over de (voormalige) gemeente Haren komt u terecht bij de programma's. In deze programma’s gaan wij in op de beleidsdoelen uit de programmadoelen 2018 en wordt aangegeven in hoeverre deze zijn behaald en wat dit heeft gekost. Hierbij wordt nader ingegaan op het door u toegekende budget en in hoeverre (en waarom) wij daarvan zijn afgeweken. Dit wordt gespecificeerd per taakveld weergegeven.

Na de programma’s vindt u een aantal paragrafen die ingaan op zaken die de programma’s overstijgen en tegelijkertijd met elkaar verbinden. Zo leest u hoe wij zijn omgegaan met de lokale heffingen, hoe wij onze taken hebben uitgevoerd vanuit bedrijfsvoeringsoogpunt, hoe wij alles hebben gefinancierd, een omgevingsanalyse waarin wij laten zien in hoeverre wij aan welke partijen zijn verbonden en een verantwoording over ons grondbeleid.

In de Jaarrekening tenslotte vindt u alle informatie die u vanuit uw controlerende taak nodig heeft om te kunnen beoordelen of en in hoeverre wij aan de door u gestelde financiële kaders hebben voldaan.

Op de volgende pagina’s vindt u een lijst met gebruikte afkortingen.

2 Verklarende woordenlijst

A

APV	Algemene Plaatselijke Verordening
ARCG	Afvalbeheer Regio Centraal Groningen
AZC	Asielzoekerscentrum

B

BBP	Bruto Binnenlands Product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BBZ	Besluit bijstandverlening zelfstandigen
BDU	Brede doeluitkering
BGP	Bruto gemeentelijk product
Bibob	(wet) bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOPZ	(wet) bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
BRP	Basisregistratie Personen
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

C

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
CPB	Centraal Planbureau
CRH	Culturele Raad Haren
CJG	Centrum Jeugd en Gezin

D

DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs

E

EDR	Eems Dollard Regio
EHS	Ecologische hoofdstructuur
ESF	Europees Sociaal Fonds
EV	Eigen vermogen

F

Fido	Wet Financiering Decentrale Overheden
FMI	Functiemengingsindex

G

GEM	Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij Haren Noord
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GRP	Gemeentelijk Rioleringsplan
GVVP	Gemeentelijk verkeer- en vervoerplan

I

IBOR	Integraal Beheersplan Openbare Ruimte
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
IHP	Integraal HuisvestingsPlan

IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers
IOAZ	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen

J

JGZ	Jeugdgezondheidszorg

L

LED	Licht-emitterende diode
LISA	Databestand met gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht

K

KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
KPI	Kritische Prestatie Indicatoren

M

MKB	Midden- en kleinbedrijf

O

Obs	Openbare basisschool
ODG	Omgevingsdienst Groningen
OGGz	Openbare Geestelijke Gezondheidszorg
OZB	Onroerendezaakbelasting

P

PDC	Producten- en dienstencatalogus
PG&Z	Publieke Gezondheid & Zorg Groningen
PPS	Publiek-private samenwerking

R

RIGG	Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RMC	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt Voortijdig Schoolverlaten
ROC	Regionaal opleidingencentrum
RWS	Rijkswaterstaat

S

SD	Sociaal domein
SMART	Specifiek Meetbaar Acceptabel Realistisch Tijdsgebonden

V

VANG	Van afval naar grondstof
VHROSV	Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VNN	Verslavingszorg Noord Nederland
VOG	Verklaring Omtrent het Gedrag
Vpb	Vennootschapsbelasting
VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving

VV	Vreemd vermogen

W

WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WIJZ	Werk, inkomen, jeugd & zorg
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WOZ	Waardering onroerende zaken
Wro	Wet ruimtelijke ordening
WSW	Wet sociale werkvoorziening

3 Kerngegevens gemeente

Onderstaande gegevens zijn gehanteerd bij het berekenen van de uitkering uit het Gemeentefonds voor 2018. Bron: specificatie algemene uitkering uit het Gemeentefonds gemeente Haren 2018, volgnummer 9 d.d. 17-12-2018.

Aantal inwoners	19.860
Inwoners tot en met 19 jaar	4.663
Inwoners 20 tot en met 64 jaar	9.975
Inwoners vanaf 65 jaar	5.222
Lage inkomens	2.290
Personen met bijstandsuitkering	289
Personen met een uitkering	903
Minderheden	340
Aantal leerlingen (voortgezet) speciaal onderwijs	454
Aantal leerlingen voortgezet onderwijs	2.965

Fysiek	
Oppervlakte land	4.527 ha
Oppervlakte binnenwater	546 ha
Veen/kleiveengebied	52 ha
Omgevingsadressendichtheid (woonfunctie, logiesfunctie, oad, personen zorginstelling, uitwonende studenten)	10.230

4 Hoofdlijnen jaarverantwoording

Het jaar 2018 was een bijzonder jaar. Lange tijd verkeerden we in onzekerheid over de bestuurlijke toekomst van de gemeente Haren. Pas op 10 juli 2018 ontstond duidelijkheid: toen werd het wetsvoorstel herindeling Groningen, Haren en Ten boer aangenomen door de Eerste Kamer. Vooruitlopend daarop is in januari begonnen met het treffen van voorbereidingen voor de herindeling. Daarbij ging het in eerste instantie om de meest noodzakelijke voorbereidingen op de terreinen ICT en P&O en na de definitieve besluitvorming in Den Haag ook om alle andere terreinen. Aangezien een "gemiddelde" herindeling ruim 2 jaar aan voorbereidingen vergt, zijn de voorbereidingen voorafgaande aan de herindelingsdatum 1 januari 2019 tot het meest noodzakelijke beperkt. Voor zover de wet ruimte bood, is gekozen voor een langere periode. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de beleidsharmonisatie, die op veel terreinen pas 2 jaar na herindelingsdatum voltooid hoeft te zijn.

Uiteraard moest gedurende het proces van de herindeling "de winkel gewoon open blijven". We melden met trots dat de dienstverlening op peil gebleven is, bijvoorbeeld ten aanzien van de verstrekking van reisdocumenten, vergunningen, subsidies en uitkeringen. Ook in het Sociaal Domein en op het gebied van cultuur konden we blijven voldoen aan de behoeften van onze inwoners. Op onderwijsgebied hebben we in het afgelopen jaar veel inspanningen verricht ten aanzien van plannen om de huisvesting van onze scholen verder te verbeteren. Ook kunnen we diverse hoogtepunten melden ten aanzien van beleid en projecten:

- De aanleg van de tunnel in het Stationsgebied kwam vol "op stoom" en zal naar verwachting in 2019 worden afgerond;
- In Haren Noord werd volop gebouwd. Deelgebied 5/6 is in 2018 grotendeels bebouwd. Dit deelgebied zal naar verwachting in 2019 worden voltooid. Daarnaast is het bestemmingsplan voor deelgebied 1 in 2018 vastgesteld;
- Ten aanzien van de wegen hebben we vooruitlopend op de herindeling de nodige stappen gezet ter voorbereiding van het inhalen van de onderhoudsachterstanden. Zo heeft de raad het wegenbeheersplan 2019-2023 vastgesteld. Op basis daarvan is in 2018 een voorziening gevormd, zodat ook de financiële randvoorwaarden voor het versneld wegwerken van het achterstallig onderhoud aanwezig zijn.

Voor een verdere toelichting op de inhoudelijke ontwikkelingen verwijzen we u naar de toelichtingen per programma en naar de paragrafen.

Het verwachte saldo over 2018 in de Najaarsrapportage bedroeg afgerond 0,8 miljoen euro voordelig. In werkelijkheid is er sprake van een nadelig saldo van 2,2 miljoen euro. Per saldo pakt het werkelijke resultaat dus 3,0 miljoen euro ongunstiger uit dan verwacht bij de Najaarsrapportage. Die tegenvallers konden echter niet meer in de begroting worden verwerkt. Het verschil tussen realisatie en begroting (stand Najaarsrapportage) is als volgt opgebouwd:

(x € 1 miljoen)

1. Afboekingen materiële vaste activa - wegen	-2,3
2. Afboekingen materiële vaste activa - overig	-0,2
3. Nadeel i.v.m. afsluiting grondexploitatie Haderaplein	-1,8
4. Wachtgeld- en pensioenverplichtingen oud-wethouders	-0,4
5. Winstuitkering GEM Haren Noord C.V.	0,4
6. Lagere Gemeentefonds-uitkering	-0,3
7. Boekwinst verkoop pand kinderopvang	0,2
8. Hoger dan verwachte grondopbrengsten Meerweg	0,2
9. Niet bestede gelden over te hevelen naar 2019 via resultaatsbestemming	0,2
10. Hogere omgevingsleges	0,2
11. Meevaller inkomensregelingen	0,5
12. Overige verschillen	0,3
Totaal	**-3,0**

De grootste tegenvallers (afboekingen activa en nadeel grondexploitatie Haderaplein) zijn al wel benoemd in raadsbericht 2018-38 Herindeling-financiën Schoon door de poort, dat in oktober 2018 aan de raad van Haren is verstrekt. Die tegenvallers konden echter niet meer in de begroting worden verwerkt.

In het kader van het programma Beterr Haren hebben we in 2016 een aantal doelen gesteld ten aanzien van de financiën. De belangrijkste waren een stapsgewijze verhoging van de solvabiliteit tot minimaal 30 % aan het einde van 2023 en een ratio weerstandsvermogen van minimaal 1. Dat laatste wil zeggen dat de aanwezige weerstandscapaciteit minimaal voldoende is om de gekwantificeerde risico's op te vangen.

Het in de begroting 2018 vastgelegde tussendoel van 19 % solvabiliteit per 31-12-2018 is helaas niet gehaald. De werkelijke solvabiliteit bedroeg 14,7 %. De afwijking is veroorzaakt door diverse grote incidentele kostenposten, te weten de afboekingen in het kader van Schoon door de poort, het nadeel in verband met het afsluiten van de grondexploitatie Haderaplein en het vormen van de voorziening voor achterstallig wegenonderhoud.

5 Programma's

5.1 Bestuur en ondersteuning

Programmadoelen

1. Verdere versterking van de gemeentelijke besturings- en uitvoeringskracht als voorwaarde voor continuering van de zelfstandige status;
2. Vergroten van maatschappelijk draagvlak bij inwoners, ondernemers en (keten-) partners bij beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering;
3. Vermindering van de regeldruk voor inwoners en ondernemers;
4. Structurele klanttevredenheid over de gemeentelijke dienstverlening.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten programmadoel 1:

- Wij starten een proces dat in 2019 moet leiden tot een door het bestuur en inwoners van Haren gedragen visie op de rol en de positie van de gemeente in de gemeenschap Haren;
- Wij stellen een plan van aanpak op en we starten het programma Beterr Haren 2.0 ter verdere versterking van de rol en positie van de gemeente Haren;
- Wij ontwikkelen een voorstel met strategische keuzes voor de invoering van het rijksprogramma Digitale Agenda 2020;
- Wij zetten een programma op conform de eisen van de Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten (BIG) om te kunnen voldoen aan alle in de audits (BAG, DigD, BRP etc..) gestelde veiligheidseisen;
- Wij gaan digitale veiligheidsbewustzijn van medewerkers verhogen;
- Wij organiseren de gemeenteraadsverkiezingen 2018;

Activiteiten programmadoel 2:

- Wij ontwikkelen een visie op burger- en overheidsparticipatie en externe oriëntatie;
- Wij ontwikkelen gereedschappen voor medewerkers en inwoners die helpen bij de versterking van de participatieve rol van inwoners en ondernemers.

Activiteiten programmadoel 3:

- Wij gaan ontregelen: we onderzoeken de mogelijkheden de administratieve lasten van ondernemers en inwoners structureel te verminderen;
- Bij de ontwikkeling van nieuwe regelingen maken we waar mogelijk gebruik van algemene regels in plaats van individuele regels op basis van een (vergunning-) aanvraag;
- Wij toetsen elk concept bestuursbesluit op regeldruk.

Activiteiten programmadoel 4:

- Wij houden een klanttevredenheidsonderzoek. Op basis van de uitkomsten daarvan willen we de dienstverlening continu blijven verbeteren;

We vergroten de regie op afhandeling van de klantvraag door integratie van onze dienstverleningskanalen en we gaan onze bereikbaarheid voor inwoners vergroten door de inzet van extra dienstverleningskanalen.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

De programmadoelen voor 2018 zijn deels gerealiseerd; door het besluit van de Tweede en vervolgens de Eerste Kamer om in te stemmen met het wetsontwerp Herindeling Groningen/Haren/Ten Boer zijn een aantal activiteiten niet uitgevoerd. Veel capaciteit is ingezet ten behoeve van de voorbereiding van de herindeling.

Veel medewerkers zijn na de politieke besluitvorming in het voorjaar 2018 actief betrokken geweest bij de voorbereiding, mede omdat in een relatief korte periode veel voorbereidende werkzaamheden moesten worden verricht. Aanvankelijk in de projectgroepen HRM en ICT, later ook in de projectgroepen Financiën, beleidsharmonisatie, communicatie, bedrijfsvoering en dienstverlening. Door de noodzakelijke, intensieve betrokkenheid van veel medewerkers in alle projectgroepen en daaronder ressorterende werkgroepen zijn voorgenomen activiteiten niet allemaal uitgevoerd of ze hoefden als gevolg van het besluit tot herindeling niet meer worden uitgevoerd.

Een niet onbelangrijke activiteit was te zorgen voor een goede - warme - overdracht van alle taken en projecten van Haren naar Groningen. Daartoe zijn alle taken op medewerkersniveau geïnventariseerd, alle projecten beschreven en vervat in een Overdrachtsdocument. Meerdere medewerkers zijn benoemd tot "verbindingspersoon" die tot taak hadden te zorgen dat alle taken en projecten goed worden gecontinueerd in Groningen, hetzij door de medewerker uit Haren hetzij door een andere medewerker. Onze doel was te voorkomen dat zaken tussen wal en schip raken. Om inwoners uit Haren in de nieuwe gemeente goed van dienst te kunnen zijn is een gedetailleerde kennisbank ontwikkeld t.b.v. de frontoffice zodat inwoners uit Haren met hun telefonische vragen zo soepel mogelijk worden doorgeleid naar de betrokken medewerker. Vanwege de korte voorbereidingstijd is het harmonisatietraject (van beleid en regelgeving), behoudens de verplichte harmonisatie, zoals de OZB-tarieven, noodzakelijkerwijs doorgeschoven naar 2019 en 2020.

Voor wat betreft de uitkomst van de geplande activiteiten:

Activiteiten programmadoel 1:

De (wettelijk)verplichte onderdelen van Digitale Agenda 2020 hebben we geïmplementeerd. Met het oog op de eventuele herindeling hebben we de keuze gemaakt te wachten met de implementatie van niet verplichte onderdelen, totdat duidelijk werd of de gemeente Haren zelfstandig verder mocht gaan.

Er zijn verschillende trainingen georganiseerd om de digitale veiligheidsbewustzijn van de medewerkers te verhogen. Zo is een uitgebreide online trainingsmodule aangeboden aan alle medewerkers.

Het vastgestelde informatiebeveiligingsplan 2017-2018 met daarin de benoemde projecten is in uitvoering gebracht. Niet alle projecten zijn in verband met de voorbereiding op de herindeling uitgevoerd. De projecten op het gebied van beveiliging (bijv. onder andere van data) zijn uitgevoerd.

De gemeenteraadsverkiezing van 21 november 2018 is conform de Wet arhi georganiseerd door de gemeente Groningen.

Op 21 maart 2018 hebben we het referendum Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 georganiseerd.

Activiteiten programmadoel 2:

Naast de reguliere communicatie - activiteiten zijn we zoals vermeld zeer actief betrokken geweest bij de communicatie-activiteiten t.b.v. de herindeling, zowel extern als intern. Een visie op burgerparticipatie en externe oriëntatie hebben we niet uitgevoerd. We zijn alle medewerkers voorbereid op hun overstap naar de gemeente Groningen, daarbij is ook aandacht besteed aan de noodzakelijke cultuuromslag w.o. externe oriëntatie en "van nee tenzij naar ja mits".

Activiteiten programmadoel 3:

Programmadoel 3 is niet nader ingevuld vanwege het herindelingsbesluit en de daarvoor ingezette capaciteit.

Activiteiten programmadoel 4:

Programmadoel 4 is niet nader ingevuld vanwege het herindelingsbesluit en de t.b.v. de voorbereiding ingezette capaciteit.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?
Nee, we hebben niet alle doelen kunnen realiseren maar gelet op de inzet die is gepleegd voor de herindeling kunnen we zeer tevreden zijn over wat er wel is gerealiseerd en over de resultaten die we hebben bereikt in de projectgroepen herindeling.

Beleidsindicatoren

Eigen beleidsindicatoren
Klanttevredenheidsonderzoek (vastgesteld door college)
Klanttevredenheid balie publiekszaken: 8,3
Klanttevredenheid aanvragen online-diensten: 7,5
Klanttevredenheid telefonie 14 050: 7,5

Beleidsindicatoren (van 01-01-2018 t/m 27-11-2018)

Onderdeel	**Gewenst resultaat**	**Behaald resultaat**
Klanttevredenheid balie	8,3	7,2
Klanttevredenheid onlinediensten	7,5	7,4
Klanttevredenheid telefonie 14 050	7,5	7,7
Maximale wachttijd balie	5 minuten	95% < 5 minuten
Opnemen gesprekken 14 050 binnen 30 sec.	100%	59% binnen 30 seconden. Gemiddelde wachttijd is 72 sec.
Afhandeltijd brieven	6 weken	n.b.
Afhandeltijd aanvragen online	5 werkdagen	n.b.
Kwaliteit BRP – zelfevaluatie	Goed > 95%	98%
Kwaliteit reisdocumenten - zelfevaluatie	Goed > 95%	97%

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
010	Bestuur	1.717	2.162	-445
020	Burgerzaken	234	267	-32
030	Beheer overige gebouwen en gronden	908	700	208
063	Parkeerbelasting	-448	-403	-45
080	Overige baten en lasten	-397	101	-499
Programma 0	**Bestuur en ondersteuning**	**2.014**	**2.827**	**-813**

Toelichting verschillen

010 Bestuur
Jaarlijks actualiseren wij de voorziening wachtgeld en verplichtingen ten aanzien van pensioenen van oud-wethouders van onze gemeente. Dit leidt tot een nadeel van € 582.000, waarvan € 185.000 gedekt wordt uit het herindelingsbudget.
Er is een overschrijding van € 25.000 op het herindelingsbudget, omdat het definitief herindelingsbudget hoger is dan het geraamde budget.
De diverse posten m.b.t. het personeelsbudget geeft een voordeel van € 29.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.
De overige baten en lasten binnen dit taakveld geven per saldo een nadeel van € 52.000.

020 Burgerzaken
In 2018 zijn meer documenten afgegeven dan geraamd. Hierdoor zijn de opbrengsten € 30.000 hoger dan geraamd. Hier tegenover staat ook een hogere afdracht van € 15.000.
Er is binnen dit taakveld een nadeel op salarissen en doorberekeningen van € 47.000 ontstaan. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

030 Beheer overige gebouwen en gronden
Door minder externe advisering in te schakelen voor gebouwenbeheer, is een voordeel ontstaan van € 27.000.
De afschrijvingslasten zijn € 68.000 hoger door het versneld afschrijven van activa i.v.m. "schoon door de poort".
Voordeel van € 379.000 op GEM Haren Noord. In verband met de voorspoedige ontwikkeling van de woningbouw in Haren Noord kon het bedrijf GEM Haren Noord C.V., waarin de gemeente voor 50 % deelneemt, een winstuitkering doen.
Er is een nadeel van € 19.000 op doorberekende kosten huisvesting woonomgeving.
Er is binnen dit taakveld een overschrijding van € 111.000 op salarissen en ingeleend personeel. Ook hier geldt dat op andere taakvelden de voordelen zichtbaar zijn. Per saldo vallen de nadelen weg tegenover de voordelen en blijft het personeelsbudget binnen de daarvoor beschikbaar gestelde budgetten.
De overige posten binnen dit taakveld hebben per saldo een nadeel van € 12.000.

063 Parkeerbelasting
Een nadeel van € 40.000 op dit taakveld is ontstaan i.v.m. minder ontvangsten parkeergelden e.d..
Het overige nadeel van € 5.000 wordt veroorzaakt door een aantal kleine verschillen op de overige posten.

080 Overige baten en lasten
Er is een nadeel ontstaan van € 282.000 i.v.m. stelpost kapitaallasten.

Een gedeelte van de personeelskosten wordt gedekt uit de investeringen en grondexploitaties. De raming is hier opgenomen. De realisatie wordt geboekt op de afdelingskostenplaatsen (via taakveld 040).
Er is een voordeel van € 304.000 i.v.m. loon en prijsstijgingen. Bij de begroting 2018 is € 100.000 opgenomen voor prijsontwikkelingen. De extra lasten worden zichtbaar op andere taakvelden.
Deze bestaat voor € 204.000 als stelpost voor loonontwikkeling. Deze is ingezet voor het personeelsbudget. Het voordeel is hier zichtbaar, want de kosten worden geboekt op de afdelingskostenplaatsen.
De stelpost personeel geeft een voordeel van € 456.000. Dit betreft de te realiseren bezuiniging op personeel in 2018. Wij zijn binnen het beschikbaar gestelde personeelsbudget gebleven en hebben daarbij de bezuiniging gerealiseerd. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt dit verder toegelicht.
Er is een nadeel van € 40.000 ontstaan door diverse verrekeningen en correcties over voorgaande dienstjaren.
De overige posten hebben per saldo een nadeel van € 25.000.

5.2 Veiligheid

Programmadoelen

1. Het behoud van een veilige woon- en leefomgeving;
2. Haren aantrekkelijk maken met veilige evenementen;
3. De gemeente Haren biedt geen voedingsbodem voor georganiseerde en ondermijnende criminaliteit.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten om doel 1 te realiseren:

- Wij dragen zorg voor toezicht en handhaving in de openbare ruimte (toezicht door BOA's op APV en op Drank- en Horecawet);
- Wij geven uitvoering aan de Kadernota integrale veiligheid. De prioriteiten in het veiligheidsbeleid zijn woninginbraken, radicalisering, overlast verwarde personen, alcohol- en drugsgebruik onder jongeren, overlast jeugd en bestuurlijke aanpak georganiseerde criminaliteit. Voor de uitvoering van deze prioriteiten stellen wij in samenwerking met onze veiligheidspartners (politie, Veiligheidsregio, Openbaar Ministerie) een uitvoeringsplan op;
- Wij adviseren de burgemeester als lid van het Algemeen Bestuur van Veiligheidsregio Groningen over brandweerzorg en crisisbeheersing;
- Wij organiseren voor bestuurders en medewerkers met een functie in de crisisbeheersing trainingen en oefeningen om hun vaardigheden te verbeteren;

Activiteit om doel 2 te realiseren:

- Wij actualiseren het evenementenbeleid uit 2009.

Activiteit om doel 3 te realiseren:

- Wij zetten de wet Bibob in als preventief bestuursrechtelijk instrument.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

Door een goede integrale samenwerking is onder andere de 'Whattsapp buurtpreventie app' nieuw leven ingeblazen. Deze app wordt in Haren in verschillende wijken gehanteerd en draagt bij aan de aanpak tegen woninginbraken. Er heeft een bijeenkomst plaatsgevonden waarbij deze apps en de beheerders hiervan in kaart zijn gebracht. Dit zorgt voor een goede samenwerking tussen politie, gemeente en de inwoners zelf met als uiteindelijk doel het reduceren van woninginbraken en het vergroten van het veiligheidsgevoel. Deze bijeenkomsten zullen periodiek plaatsvinden. De politie fungeert als eerste aanspreekpunt.

Om de invulling van de posities binnen de crisisbeheersing te continueren dan wel in te vullen hebben er verschillende gesprekken plaatsgevonden met medewerkers. Dit om hun te enthousiasmeren en vervolgens een plek binnen de crisisorganisatie te laten vervullen. Er kan worden geconcludeerd dat de crisisorganisatie voor het grootste deel goed is ingevuld als er gekeken wordt naar kennis en capaciteit.

Het evenementenbeleid uit 2009 is niet geactualiseerd, maar er is stevig geïnvesteerd op een integrale samenwerking waarbij de afdelingen openbare orde en veiligheid en vergunningen elkaar goed hebben weten te vinden. Periodiek werden aanvragen gezamenlijk doorgenomen en werd daar samen in op getrokken. Het evenement 'de 4 mijl' is hier een goed voorbeeld van, waarbij de gemeente Groningen werd betrokken bij de start in Haren.

In 2018 is het gemeentelijke Bibob-beleid geïmplementeerd in het proces van vergunningverlening. Bij iedere aanvraag om Drank- en Horecavergunningen (en op indicatie bij andere vergunningen) wordt er getoetst op indicatoren die er op kunnen wijzen dat er kans is op misbruik van de gevraagde vergunning voor criminele en ondermijnende activiteiten, en uit dergelijke activiteiten verkregen gunsten en middelen (bijv. witwaspraktijken). Er zijn een aantal aanvragen geweest waarbij enkele indicatoren gesignaleerd werden. Nader onderzoek en overleg met het RIEC (Regionaal Informatie en Expertisecentrum Bibob) wees uit dat er geen redenen waren om diepgaander onderzoek te doen en dat de gevraagde vergunning verleend kon worden.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?
Afgelopen jaar is er stevig ingezet op het behalen van de doelen. Een belangrijk punt wat als rode draad hierdoor heen loopt is dat er stevig is ingezet op een integrale samenwerking met in- en externe partners. Dit naar alle tevredenheid, want men weet elkaar te vinden en juist in te zetten op de momenten waar dit nodig blijkt. Te denken valt aan een intensieve samenwerking tussen de afdelingen openbare orde en veiligheid en het sociaal domein waarbij er veel is opgetrokken in verschillende casuïstiek. Dit omdat er veel casussen waren waarbij zorg en veiligheid elkaar overlappen.
Daarnaast werd er ook goed samengewerkt met externe partners zoals politie en brandweer. Een mooi voorbeeld is hiervan de jaarwisseling 2018.

Beleidsindicatoren
Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Veiligheid weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het aantal verwijzingen naar Halt, per 10.000 inwoners in de leeftijd van 12-17 jaar.	2017	72	131	Bureau Halt
Het aantal winkeldiefstallen per 1.000 inwoners. *(Op deze indicator heeft de gemeente nauwelijks invloed. Er is geen beleid op.)*	2017	0,8	2,2	CBS - Geregistreerde criminaliteit & diefstallen
Het aantal geweldsmisdrijven, per 1.000 inwoners. Voorbeelden van geweldsmisdrijven zijn seksuele misdrijven, levensdelicten zoals moord en doodslag en dood en lichamelijk letsel door schuld (bedreiging, mishandeling, etc.).	2017	4,3	5,1	CBS - Geregistreerde criminaliteit & diefstallen
Het aantal diefstallen uit woningen, per 1.000 inwoners.	2017	2,9	2,9	CBS - Geregistreerde criminaliteit & diefstallen
Het aantal vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte), per 1.000 inwoners.	2017	4,5	6,3	CBS - Geregistreerde criminaliteit & diefstallen

Eigen beleidsindicatoren

De Veiligheidsmonitor wordt elke 2 jaar gehouden. In 2018 worden de resultaten over 2017 gepubliceerd. Doelstelling is dat de cijfers in 2018 gelijk blijven of verbeteren.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Oordeel inwoners over de veiligheid van de	2017	7,9	7,3	Veiligheidsmonitor

woonomgeving (rapportcijfer tussen 0 en 10)				
Oordeel inwoners over de leefbaarheid van de woonomgeving (rapportcijfer tussen 0 en 10)	2017	7,9	7,5	Veiligheidsmonitor
Ervaren overlast in de buurt (percentage inwoners dat overlast in de buurt ervaart)	2017	26%	44%	Veiligheidsmonitor
Slachtofferschap van veelvoorkomende criminaliteit	2017	19%	23%	Veiligheidsmonitor
Tevredenheid over functioneren van gemeente op het gebied van leefbaarheid en veiligheid (percentage inwoners dat aangeeft tevreden te zijn)	2017	45%	39%	Veiligheidsmonitor

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		**A Begroting na wijziging 2018**	**B Realisatie 2018**	**A - B Verschil begr/real**
110	Crisisbeheersing en brandweer	997	1.038	-41
120	Openbare orde en veiligheid	191	183	8
Programma 1	**Veiligheid**	**1.187**	**1.221**	**-33**

Toelichting verschillen

110 Crisisbeheersing en brandweer
I.v.m. de voorgenomen bouw van een nieuwe brandweerkazerne is een bedrag van € 35.000 opgenomen als een ombuigingsstelpost. Dit betrof een stelpost van lagere lasten voor beheer en onderhoud. De bijdrage aan de Veiligheidsregio is € 6.000 hoger dan geraamd.

120 Openbare orde en veiligheid
De werkelijke lasten zijn € 8.000 lager dan geraamd. Het is een optelsom van een aantal kleine verschillen.

5.3 Verkeer, vervoer en waterstaat

Programmadoelen

1. Behoud van een goede bereikbaarheid van het gemeentelijk gebied *(Bereikbaarheid);*
2. Grotere verkeersveiligheid in de gemeente *(Veiligheid);*
3. Overlast van verkeer beperken *(Leefbaarheid)*
4. Inzicht in hoe de gemeente presteert op het gebied van verkeer en vervoer *(Monitoring);*
5. Een veilig en duurzaam onderhouden openbare ruimte *(Onderhoud)*.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten om de doelen te realiseren:

- Wij nemen deel aan ambtelijk en bestuurlijk overleg en vertegenwoordigen hierin de belangen van de gemeente. Wij signaleren kansen en anticiperen hier actief op;
- Wij toetsen alle ruimtelijke projecten aan het Gemeentelijk Verkeer- en Vervoer Plan (GVVP) en landelijk beleidskader Duurzaam Veilig;
- Wij lossen objectieve en subjectieve knelpunten vanuit het GVVP op;
- Wij verbeteren verkeerssituaties bij herinrichting van wegen;
- Wij monitoren jaarlijks het verkeer op c.a. 40 locaties; elke locatie wordt om de 4 jaar gemeten;
- Wij dragen financieel en inhoudelijk bij aan verkeerseducatie VVB;
- Wij ondersteunen en faciliteren de klankbordgroep verkeer, opdat die gevraagd en ongevraagd advies kan geven;
- Wij stemmen af over (te verwachten) verkeersproblematiek met projectorganisatie Aanpak Ring Zuid, combinatie Herepoort en Groningen Bereikbaar. Daarnaast meten wij op 5 locaties in Haren permanent de hoeveelheid verkeer.
- Wij maken een concreet plan voor het verder doortrekken van de 30 km zone Emmalaan in westelijke richting;
- Wij verkennen de knelpunten ten aanzien van onjuist parkeren en laden en lossen op de Rijksstraatweg in het centrum van Haren en onderzoeken wat hier aan te doen is.
- Wij brengen extra kruispuntplateaus aan op de Kromme Elleboog, Oosterweg/Oude Brinkweg, Stationsweg en Lokveenweg.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

De reguliere werkzaamheden zoals ook in voorgaande jaren zijn doorgevoerd, hebben ook in 2018 hun beslag gehad. Bij vrijwel alle relevante ambtelijke en bestuurlijke overleggen is er vertegenwoordiging vanuit Haren aanwezig geweest. Vraagstukken en projecten in en om Haren zijn bezien vanuit het GVVP en vanuit Duurzaam Veilig. Ook in 2018 is het verkeer gemonitord door middel van permanente en tijdelijke verkeerstelpunten.

Met de reconstructie van de Emmalaan op het gedeelte tussen de Westerse Drift en de Nesciolaan hebben wij voldaan aan de wensen in het gemeentelijk verkeer- en vervoerplan voor dit deel van Haren. Omdat tevens sprake was van winterschade op het 'oude' deel van de Emmalaan tussen de Westerse Drift en de Rijksstraatweg ontstond een kans om beide weggedeeltes in één keer aan te pakken en daarmee ook één gelijke uitstraling mee te geven, vergelijkbaar met de Vondellaan. De werkzaamheden zijn dit najaar afgerond.

De kruispunten van de Kromme Elleboog met de Henricus Muntinglaan en Scheperweg en op het kruispunt van de Oosterweg met de oude Brinkweg hebben wij voorzien van een verhoogd kruispuntplateau. Reconstructie van de kruispunten Stationsweg - Poorthofsweg en Lokveenweg – Poorthofsweg/P.Wierengaweg nemen wij mee bij het grootschalig onderhoud van beide wegen en onderliggende riolering.

In 2018 is het eerste gedeelte van de fietssnelweg Groningen-Assen gerealiseerd op het gedeelte tussen Groningen en Haren. Het komende jaar zullen voorbereidingen worden getroffen voor realisatie van het gedeelte tussen Haren en de Witte Molen.

Voor het verbeteren van de verkeersstructuur is door de provincie Groningen een subsidie toegekend voor het realiseren van de fietsstraat Rummerinkhof en fietsdoorsteek naar DHE. Beide maatregelen zullen vanaf 2019 verder moeten worden uitgewerkt, mede ook in relatie tot het vervolg op het dossier IHP/herhuisvesting Brinkschool.

De klankbordgroep verkeer heeft meerdere onderwerpen besproken en aan het college en de raad advies uitgebracht ten aanzien van het dossier IHP/Herhuisvesting Brinkschool.

De knelpunten in het centrum betreffen zowel het bezetten van laad- en losplaatsen door winkelend publiek als ook veelvuldig foutparkeren bij de kerk en het Haderaplein. Voertuigen laden en lossen vervolgens op de rijbaan waardoor de doorstroming van het verkeer wordt belemmerd. Het is echter niet eenvoudig om hiervoor passende maatregelen te treffen. In alle gevallen leiden fysieke maatregelen tot afbreuk aan de uitstraling van het centrumgebied en/of de principes van shared space waarmee het centrum enige jaren geleden zorgvuldig is heringericht. Het voortzetten en/of verder versterken van handhaving blijft vooralsnog dan ook het devies.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?
Met bovengenoemde activiteiten wordt in belangrijke mate bijgedragen aan het halen van de programmadoelen. De meeste activiteiten zoals verwoord in de begroting zijn reeds uitgevoerd/gerealiseerd. Wij zijn tevreden met dit resultaat. De afgelopen jaren hebben wij onze boa's veelal ingezet op het foutparkeren op de Rijksstraatweg (centrum). Dit is ook als prioriteit beschreven in het handhavingsarrangement. Na veel bekeuringen kunnen wij concluderen dat dit niet het gewenste resultaat heeft. Het foutparkeren en laden/lossen op de Rijksstraatweg behoeft dus nog wel enige aandacht.

Beleidsindicatoren

Dit programma heeft geen beleidsindicatoren. De verplichte indicatoren "Ziekenhuisopname na verkeersongeval met een fietser" en "Ziekenhuisopname na verkeersongeval met een motorvoertuig" zijn vervallen.

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
210	Verkeer, wegen en water	3.894	6.246	-2.353
220	Parkeren	122	126	-4
240	Economische havens en waterwegen	2	1	1
Programma 2	**Verkeer, vervoer en waterstaat**	**4.017**	**6.373**	**-2.356**

Toelichting verschillen

210 Verkeer, wegen en water

De verslagleggingsregels rond het activeren van investeringen zijn de afgelopen jaren aanzienlijk aangepast in het BBV. De definities van onderhoud en investeringen zijn aangescherpt. Dit is aanleiding geweest om de staat van activa te toetsen aan de nieuwe regels van het BBV.

Hierbij is geconstateerd dat de verantwoording van de investeringen tot en met 2014 in de wegen niet meer aan de regels voldoet. Op basis van de ontwikkelingen in de regelgeving is vanaf 2015 een verfijnde componentenmethode ingevoerd, die ook nu nog aan de nieuwe regels voldoet.

Tot en met 2014 werden alle uitgaven aan het netwerk in een jaarschijf geactiveerd. Een deel van deze uitgaven heeft betrekking op onderhoud en dat mag, op basis van het BBV en het gezamenlijk met de herindelingspartners bepaalde standpunt, niet meer worden geactiveerd. Overwegingen die hier een rol bij hebben gespeeld zijn de afschrijvingstermijn (tot en met 2014 was dit 20 jaar voor dek- en slijtlagen, die vanaf 2015 in resp. 14 en 7 jaar zijn afgeschreven) en het feit dat de geactiveerde bedragen in de vaste activa-administratie niet per locatie zijn aangewezen.

Wij hebben de geactiveerde bedragen in de wegen tot en met 2014 nader beoordeeld en gesplitst in investeringen en onderhoud. Het aandeel onderhoud kan op basis van de door Haren in 2015 ingezette ontwikkeling (verfijning componentenmethode), niet langer worden geactiveerd. Dit heeft geleid tot een afboeking van € 2,3 miljoen. Dit is gecommuniceerd aan de Harense raad in de vorm van het raadsbericht 2018-38 Herindeling-financiën Schoon door de poort.

5.4 Economie

Programmadoelen

1. Realisatie van een levendig en gastvrij centrum;
2. Behoud van vitale winkelcentra in de gemeente;
3. Een wekelijkse markt behouden;
4. Het aanbieden en realiseren van voldoende bedrijventerreinen;
5. Het verminderen van de administratieve lastendruk voor ondernemers.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

- Wij fungeren als aanspreekpunt voor ondernemers, winkeliers en pand-eigenaren;
- Wij faciliteren het Dorpsfonds en Ondernemend Haren door middel van subsidie;
- Wij evalueren het Dorpsfonds en stellen een toekomstvisie vast met betrekking tot het Dorpsfonds;
- Wij voeren de in het najaar van 2017 vast te stellen vernieuwde centrumvisie mede uit;
- Wij werken met de andere partners samen op economisch terrein in het kader van de Regio Groningen Assen 2030;
- Wij organiseren en faciliteren de wekelijkse markt;
- Wij voeren de gemeentelijke grondexploitaties uit om voldoende bedrijventerreinen te realiseren.
- In het kader van de opstelling van de Omgevingsvisie denken wij na over de gewenste economische ontwikkeling en de gemeentelijke rol daarin;
- Zie programma 4.0 Bestuur en ondersteuning voor de activiteiten ter vermindering van de administratieve lastendruk.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

Het Dorpsfonds en Ondernemend Haren zijn ook in 2018 ondersteund met een subsidie. Daarnaast is 2018 in samenwerking met partners in het dorp de centrumvisie uit 2014 geactualiseerd. Deze is door de raad vastgesteld en de uitvoering is gestart. Ook het functioneren van het Dorpsfonds is geëvalueerd. Het convenant met het Dorpsfonds is verlengd voor de jaren 2019 en 2020, zodat de nieuwe gemeente nieuwe afspraken kan worden gemaakt voor de periode na 2020. De samenwerking met de regio Groningen Assen is ook voortgezet, waarbij het goed is om te zien dat er weer meer bedrijventerreinen worden uitgegeven.
In verband met de herindeling wordt de omgevingsvisie vanaf 2019 opgepakt in de nieuwe gemeente.
De markt is ook in 2018 wekelijks georganiseerd.
Voor de realisatie van onze bedrijventerrein is een grondexploitatie gemaakt die jaarlijks door de gemeenteraad wordt vastgesteld en geactualiseerd.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?

Wij zijn tevreden met het proces van totstandkoming van de centrumvisie die veel draagvlak heeft onder ondernemers, en die voor de zomer is vastgesteld door de raad. Het geeft de mogelijkheden voor ondernemers en andere gebruikers van het centrum van Haren om met een stevige basis te landen in de nieuwe gemeente.
Er zijn in 2018 plannen met de ondernemers opgesteld, passend in de provinciale retail visie, om ten aanzien van de marketing van het centrum van Haren, het fysieke domein en professionaliteit van ondernemers stappen vooruit te maken.
De markt draait prima. Er is weinig verloop van kraamhouders en de publieke belangstelling is over het algemeen goed. Onze grondexploitatie is op orde en wij zijn tevreden met de wijze waarop onze administratie plaats vindt.

Beleidsindicatoren

Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Economie weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De functiemengingsindex (FMI) weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen (in %), en varieert tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen.	2017	45,5	52,4	LISA
Het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-74 jaar.	2017	532,8	651,5	LISA
Het aantal vestigingen van bedrijven, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-74 jaar.	2017	126,3	120	LISA
Leegstand winkels Haren centrum	2018	9		Gemeente Haren
Leegstand winkels buiten Haren centrum	2018	2		Gemeente Haren

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
320	Fysieke bedrijfsinfrastructuur	100	0	100
330	Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen	257	164	93
340	Economische promotie	-154	-163	10
Programma 3	**Economie**	**204**	**1**	**203**

Toelichting verschillen

320 Fysieke bedrijfsinfrastructuur

De rente voor de grondexploitatie Nesciopark is geactiveerd in het complex. In de begroting stond dit bedrag als last binnen de exploitatie. Dit zorgt voor een voordeel van € 100.000.

330 Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen

Er is met alle betrokken partijen veel energie gestoken in het actualiseren van de centrumvisie uit 2014, aansluitend op de ontwikkelingen die op dit beleidsveld ook door de provincie in gang zijn gezet met het retailonderzoek uit 2017. Dit heeft geleid tot een door de verschillende gebruikers van het centrum van Haren gedragen visie en actieplan. Op basis van Arhi toezicht is in het najaar gestart met de voor 2018 vastgestelde actiepunten onder leiding van een externe projectleider. De voorbereiding van de te ondernemen stappen, waaronder overleg met de provincie over co-financiering, vergt echter meer tijd. Hierdoor is een voordeel ontstaan van € 100.000. Via budgetoverheveling wordt verzocht dit beschikbaar te houden voor 2019. Diverse overige nadelen zorgen voor een resultaat van € 7.000.

5.5 Onderwijs

Programmadoelen

1. In de gemeente Haren is er een breed onderwijsaanbod waaronder voldoende openbaar onderwijs;
2. De gemeente Haren voorziet in voldoende en kwalitatief goede, gezonde, betaalbare en passende onderwijsgebouwen die bijdragen aan het welbevinden, plezier, gedrag en leerproces van kinderen en medewerkers;
3. Er wordt een optimale afstemming tussen Passend Onderwijs en Jeugdhulp gerealiseerd om jongeren in de gemeente Haren optimale ontwikkelkansen te bieden;
4. Jongeren tot 23 jaar zonder startkwalificatie zo veel mogelijk in staat stellen een duurzame en passende plek op arbeidsmarkt te verwerven;
5. Betere kansen voor jongeren op toetreding tot de arbeidsmarkt;
6. Het realiseren van een brede taalontwikkeling bij kinderen die nog niet naar de basisschool gaan;
7. Het borgen van het aanbod en de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie in kinderopvanginstellingen;
8. De realisatie van meer educatieve -, sociale - en economische zelfredzaamheid bij volwassenen;
9. De bereikbaarheid van een school voor alle leerlingen die aansluit op de levensovertuiging van de ouder(s)/verzorger(s) of de beperking van het kind.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteit om doel 1 en 2 te realiseren:

- Wij voeren het onderwijshuisvestingsprogramma 2018 uit in samenhang met het Integraal Huisvestingsprogramma 2018-2021.

Activiteiten om doel 3 te realiseren:

- Wij stemmen Passend Onderwijs en Jeugdhulp via de daarvoor opgestelde regionale ontwikkelagenda af op regionaal verband.

Activiteiten om doel 4 en 5 te realiseren:

- Wij voeren de Leerplichtwet uit, zien toe op kwalificatieplicht en de uitvoering van het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt (RMC) voortijdig schoolverlaten;
- Wij monitoren en begeleiden waar nodig jongeren uit het praktijkonderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs met de uitstroomkwalificatie arbeid via de Route Arbeid.

Activiteiten om doel 6 en 7 te realiseren:

- Wij houden toezicht op de kwaliteit van de kinderopvang en handhaven deze;
- Wij stellen een subsidie beschikbaar voor het organiseren van voor- en vroegschoolse educatie waarvan uit taalprogramma’s worden aangeboden en een doorgaande lijn van de voorschoolse periode naar de basisschool wordt ontwikkeld;
- In de realisatie van de toekomstige onderwijshuisvesting houden wij rekening met de ontwikkeling van IKC’s waarbij de uitgangspunten voor beheer en onderhoud worden meegenomen.

Activiteiten om doel 8 te realiseren:

- Wij zetten de financiële middelen die beschikbaar zijn vanuit de Wet op de Educatie en Beroepsonderwijs in bij het Noorderpoort die cursussen aan volwassenen geven die gericht zijn op verbetering van de taal, reken en digitale vaardigheden;
- Wij evalueren de doelstellingen en het bereik van het Taalhuis Haren;

- Wij onderzoeken hoe de overgang van het educatiebudget naar het Sociaal Domein wordt uitgevoerd waarbij het educatieaanbod blijft aansluiten op de behoeften van onze inwoners.

Activiteiten om doel 9 te realiseren:
- Wij beoordelen de aanvragen voor leerlingenvervoer en verstrekken deze bij het voldoen aan de wettelijke voorwaarden.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd
Onderwijshuisvesting
- De nieuwbouw van de wijk Harener Holt leidt tot een groei van het leerlingenaantal op OBS Brinkschool, Peter Petersenschool en CBS De Borg. In 2018 zijn de huisvestingsplannen voor deze scholen in nauw overleg met de scholen vormgegeven. Voor de herhuisvesting van OBS Brinkschool en Peter Petersenschool is met diverse betrokkenen de inpassing van de huisvestingsplannen op de locatie Rummerinkhof onderzocht. Voor CBS De Borg is met een architect een haalbaarheidsonderzoek naar de uitbreidingsmogelijkheden uitgevoerd, resulterend in een voorkeursscenario voor de benodigde uitbreiding. Met ingang van 1 augustus 2018 heeft Stichting Baasis OBS de Linde gesloten vanwege teruglopende leerlingenaantallen. Het merendeel van de leerlingen van OBS de Linde zijn overgegaan naar OBS de Wissel, waarmee de beschikbare capaciteit van OBS de Wissel in De Octopus optimaal wordt benut.

Passend onderwijs jeugdzorg
- In samenwerking met het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs en de gemeente Groningen zijn VO-Wij medewerkers ingezet op de middelbare scholen in de gemeente Haren. Dit schoolmaatschappelijk werk zorgt voor een de-escalerende werking bij eenvoudige problematiek en spoedige doorverwijzing bij ingewikkelder problematiek. Dit zal in de nieuwe gemeente Groningen worden voortgezet.

Verzuimbeleid
- In 2018 zijn alle leerplicht- en RMC-meldingen opgepakt door de leerplichtambtenaar en de RMC medewerker. Door individuele gesprekken met ouders en leerlingen alsmede meerpartijen overleggen (MPO's) is getracht optimaal in te zetten op een goede en spoedige terugkeer van de uitgevallen jongeren naar school. Slechts eenmaal is hiertoe het middel van proces-verbaal met bijbehorende rechtsgang ingezet. Dit is in lijn met de landelijke aanbeveling om de Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS) in te zetten die als doel heeft om te voorkomen dat langslepende juridische procedures moeten worden ingezet om jongeren terug naar school te krijgen.

- In het bestrijden en aanpakken van voortijdig schoolverlaten en schoolverzuim werkt leerplicht en RMC samen met intern- en externe partners. Zo verwijst het Toegangsteam bijvoorbeeld, in overleg met de leerplichtambtenaar, voortijdig schoolverlaters met psychische en/of medische problemen, die de schoolgang belemmeren, door naar de geschikte hulpverleners in de gemeente. Ook werkt leerplicht/RMC samen met het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs en medewerkers van het team werk en inkomen.

Kinderopvang
- Begin 2018 hebben wij een nieuwe subsidie beschikbaar gesteld om ook peuters van ouders die niet of waarvan één ouder werkt ook een tegemoetkoming in de kosten van de kinderopvang te bieden. Tot nu toe hebben drie kinderen op basis van deze subsidie de kinderopvang kunnen bezoeken.
  Ook biedt Stichting Kinderopvang een programma voor Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE). Voor toelating tot dit aanbod worden kinderen bij bezoek aan het consultatiebureau gescreend. Er zijn 12 kinderen die op basis van deze subsidie een VVE-programma volgen.

Dan is er nog een categorie kinderen waarvan ouders en het consultatiebureau het op basis van sociaal-medische omstandigheden het zinvol vinden dat deze kinderen de kinderopvang bezoeken. In 2018 hebben vijf kinderen op basis van deze subsidie de kinderopvang bezocht.

Volwasseneneducatie

- Het educatieplan 2018 is opgesteld in samenspraak met de arbeidsregio. Enkele inwoners krijgen taalles op het Noorderpoort. In 2017 werd aanvullend het Taalhuis Haren geopend waar, op basis van de hulpvraag van de aangemelde deelnemers, een geschikte vrijwilliger wordt toegewezen die met de deelnemer gaat oefenen. Dit is in 2018 voortgezet en uitgebouwd. De vrijwilligers worden opgeleid door het Noorderpoort. Deze medewerker van het Noorderpoort verzorgt ook de intakes. In de nieuwe gemeente Groningen, die ook werkt met het concept Taalhuis, zal deze werkwijze worden voortgezet.

Leerlingenvervoer

- In 2017 heeft Publiek Vervoer het doelgroepenvervoer, waaronder het leerlingenvervoer, aanbesteed in zeven verschillende regio's. De gemeenten Haren en Groningen vallen onder het perceel Centraal Groningen.
  Publiek Vervoer Groningen Drenthe is een Gemeenschappelijke Regeling van alle gemeenten in beide provincies. Het nieuwe contract is voor het leerlingenvervoer met ingang van het schooljaar 2018-2019 gestart.
  Daarnaast hebben wij vergoedingen gegeven wanneer het leerlingenvervoer met eigen of openbaar vervoer is geregeld.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?

Onderwijshuisvesting

- In 2018 zijn de huisvestingsplannen voor OBS Brinkschool, Peter Petersenschool en CBS De Borg verder uitgewerkt. Dit heeft geleid tot een plan voor de uitbreiding voor CBS de Borg, waarvoor in het huisvestingsprogramma 2019 een voorziening is opgenomen. De plannen voor OBS Brinkschool en Peter Petersenschool zijn opgenomen in het overdrachtsdossier voor de nieuwe gemeente Groningen, omdat er vanwege de verkeersafwikkeling op de locatie Rummerinkhof nog geen definitieve locatie is vastgesteld. Voor de renovatie van GBS Het Mozaïek en het Maartenscollege zijn in het huisvestingsprogramma 2019 voorzieningen opgenomen. Met de betreffende schoolbesturen worden nadere afspraken gemaakt over de planuitwerking van de renovatie.
- Na de zomervakantie 2018 is de nieuwbouw van de Sint Nicolaasschool in gebruik genomen. De nieuwbouw voorziet in een toekomstbestendige en duurzame huisvesting, die het onderwijs aan de leerlingen van de Sint Nicolaasschool optimaal faciliteert.

Verzuimbeleid en passend onderwijs

- De aanpak van het voortijdig schoolverlaten is succesvol. Alle leerplicht- en RMC-meldingen worden in behandeling genomen. Over de samenwerking tussen de verschillende partners om het voortijdig schoolverlaten terug te dringen zijn wij tevreden. De lijnen zijn kort en de samenwerking verloopt in goed overleg.

Kinderopvang

- Er zijn een stabiel aantal kinderen dat op basis van de 'oude' subsidieregelingen de kinderopvang bezoeken. Het blijft een aandachtspunt om de kinderen in het kader van de nieuwe subsidieregeling te blijven ontdekken. We blijven hierbij inzetten op een goede communicatie over deze regeling inde vorm van berichten in het Harener Weekblad en flyers uit te delen aan ketenorganisaties.

Volwassenenonderwijs

- Bij de beknopte interne evaluatie van het Taalhuis in 2018 is gebleken dat de betrokkenen (ketenpartners, vrijwilligers, cursisten) bij het Taalhuis tevreden zijn over de manier waarop het Taalhuis de volwasseneneducatie vormgeeft. Een kanttekening is dat het bereik van het Taalhuis vooral NT2-ers betreft, er zal in de toekomst moeten worden nagedacht over een manier om de NT-1 doelgroep beter te bereiken omdat dit nog onvoldoende het geval is.

Leerlingenvervoer

- Wij hebben voldaan aan onze wettelijke zorg voor het leerlingenvervoer van en naar de dichtstbijzijnde toegankelijke school die aansluit op de levensovertuiging van de ouder(s)/verzorger(s) of de beperking van het kind.

Beleidsindicatoren

Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Onderwijs weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Absoluut verzuim, het aantal leerplichtigen dat niet staat ingeschreven op een school, per 1.000 leerlingen (5-18 jaar).	2017	3,55	1,82	Ingrado
Relatief verzuim, het aantal leerplichtigen dat wel staat ingeschreven op een school, maar ongeoorloofd afwezig is, per 1.000 leerlingen (5-18 jaar).	2017	12,92	26,58	Ingrado
Het percentage van het totaal aantal leerlingen (12-23 jaar) dat voortijdig, dat wil zeggen zonder startkwalificatie, het onderwijs (VO+MBO) verlaat.	2016	1	2	DUO- Dienst Uitvoering Onderwijs

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		**A Begroting na wijziging 2018**	**B Realisatie 2018**	**A - B Verschil begr/real**
420	Onderwijshuisvesting	2.579	2.214	364
430	Onderwijsbeleid en leerlingenzaken	361	193	167
Programma 4	**Onderwijs**	**2.939**	**2.408**	**532**

Toelichting verschillen

420 Onderwijshuisvesting

Binnen dit taakveld is € 303.000 minder uitgegeven aan rente en afschrijving. Er is een begrotingswijziging doorgevoerd voor de tijdelijke huisvesting Rummerinkhof, de daadwerkelijke lasten zijn echter nog € 51.000 hoger. Verder zijn de lasten van de verzekeringspremie € 37.000 hoger dan vorig jaar.
Door de sluiting van het AZC is ook de school in Onnen gesloten. Daaruit resulteerde nog een beschikbare subsidie van € 100.000. Inmiddels is gebleken dat deze reservering niet meer nodig is waardoor deze subsidie in 2018 ten gunste van het resultaat is vrijgevallen.
Diverse overige voordelen tellen op tot een totaal van € 49.000.

430 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken
De uitvoering van de leerplicht- en RMC wet is door de gemeente in de structurele formatie opgenomen. Er is geen extra ondersteuning nodig geweest waardoor er geen beroep meer is gedaan op de bijdrage die we hiervoor ontvangen van de contactgemeente Groningen voor de inzet in de aanpak van voortijdig schoolverlaten, dit levert een voordeel op van € 46.000.

De subsidie op het vakonderwijs lichamelijke opvoeding is per 1 augustus 2018 vervallen. De afrekening van deze subsidie is meegevallen waardoor er minder is uitgegeven. Dit levert een voordeel op van € 56.000.

Er is per 1 augustus 2018 een nieuw contract voor leerlingenvervoer ingegaan. Het vorige contract viel onder het contract voor doelgroepenvervoer, dit had een gunstig tarief. Er was in 2017 ook een voordeel op dit budget. Het nieuwe contract heeft een hogere tariefstructuur. Omdat dit contract voor een deel van 2018 geldt is er nog een voordeel van € 35.000 op dit budget.

Binnen dit taakveld is op de lasten van personeel een voordeel van € 29.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

5.6 Sport, cultuur en recreatie

Programmadoelen

1. Toename van welbevinden van onze inwoners door het bieden van ruimte voor cultuur participatie;
2. Cultuur als verbindende factor binnen ’t Clockhuys als ‘huiskamer van Haren’
3. Deelname van een breed publiek, waaronder jongeren, bij culturele- en sportactiviteiten, waarbij initiatief van inwoners gestimuleerd wordt;
4. Bereiken van balans tussen ‘bildung’ (vormende en reflectieve functie van cultuureducatie) enerzijds en het inzetten op creatieve en innovatieve vaardigheden voor de 21ste eeuw anderzijds;
5. Realisatie van lokale cohesie door de organisatie van culturele activiteiten;
6. Behouden van een efficiënte culturele infrastructuur;
7. Zo veel mogelijk inwoners van Haren gaan sporten en bewegen, met aandacht voor bewegen in de openbare ruimte;
8. Aanbieden van laagdrempelig sport activiteiten door de gemeentelijke sportcoach (combinatie functionaris) om beweging te stimuleren;
9. Versterken van recreatie en toerisme voor Haren;
10. Instandhouding en versterking van cultuurhistorisch erfgoed en dit ontsluiten voor een breder publiek om daarmee de bekendheid te vergroten.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten doel 1 t/m 4:

- Wij verstrekken diverse meerjarenbeschikkingen (subsidies) voor cultureel- en sport aanbod binnen onze gemeente;
- Wij ontwikkelen een nieuwe kadernota Cultuur;
- Wij ontwikkelen een nieuwe kadernota Sport waarin de nieuwe wetgeving aangaande BTW in zal worden opgenomen;
- Wij maken afspraken op provinciaal en lokaal niveau over de invulling van het bibliotheekwerk;

Activiteiten doel 6:

- Wij stellen de hal en vitrines in de hal van het gemeentehuis beschikbaar voor exposities georganiseerd door het CKC en de CRH;
- Wij faciliteren het burgerinitiatief bij hun onderzoek over de verzelfstandiging/ toekomst van ’t Clockhuys en het CKC;

Activiteiten doel 7 en 8:

- Wij verzorgen (sportcoach) jaarlijks meerdere activiteiten verspreid door de gemeente om jeugd meer te laten bewegen;
- Wij zullen een voorstel doen tot het behouden van een combinatiefunctionaris na 2018;
- Wij zorgen voor een kwalitatieve en kwantitatieve goede infrastructuur voor sportaccommodatie- en sportorganisatie.

Activiteiten doel 9:

- Wij zetten capaciteit in voor de ontwikkeling en uitvoering van het Inrichtingsplan Zuidlaardermeer;
- Wij zetten capaciteit in voor de uitvoering van het project Versterking toerisme en recreatie Zuidlaardermeer.

Activiteiten doel 10:

- Wij doen mee aan de landelijke Open Monumentendag (2e zaterdag in september), Historische Vereniging Old Go geeft hier voor ons uitvoering aan;
- Wij toetsen ontwikkelingen aan de gemeentelijke Erfgoedverordening zoals de aanwijzing van panden als gemeentelijk monumenten en archeologisch onderzoek;
- Wij beheren het legaat van Jan ten Have (Ploegschilder); zijn werken hangen op diverse plekken in het gemeentehuis;
- Wij onderhouden de gemeentelijke kunstcollectie;
- Wij organiseren samen met de Culturele raad Haren (CRH) de uitreiking van de Dickens Award;
- Wij organiseren samen met het 4 mei Comité de herdenking op 4 mei.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

Kunst en Cultuur

Samenwerking, afstemming, informatievoorziening en het faciliteren van activiteiten is van groot belang. In 2017 is daarom besloten de meerjarenafspraken met de Culturele Raad Haren, Haren FM, Thalia, 3 en 4 mei comité en de Culturele Commissie Basisonderwijs Haren te verlengen tot 2021. Zo worden de inzet en activiteiten van deze instellingen voor de komende jaren geborgd. Wij hebben geen kadernota cultuur opgesteld, in afwachting van een definitief besluit over de herindeling is gekozen om de bestaande kadernota te handhaven.

’t Clockhuys-CKC

’t Clockhuys-CKC Haren verzorgt lessen, cursussen en workshops op het gebied van muziek, dans, theater en beeldende kunst. Het verzorgen van culturele en cultuureducatieve activiteiten (concerten, exposities, festiviteiten, projecten) gebeurt in grote mate in samenwerking met (culturele) partners binnen de gemeente Haren. Het afgelopen jaar is vanuit de gemeentelijke organisatie het traject van planvorming tot Raadsbesluit doorlopen ten aanzien van een toekomstplan voor ’t Clockhuys-CKC. Voortbouwend op eerdere onderzoeken waaronder die van het burgerinitiatief van 2017 is een toekomstvisie ontwikkeld.

’t Clockhuys-CKC bood een kwalitatief goed en vraaggestuurd les- en cursusaanbod. Aandachtspunten hierbij waren:

- Het hoog houden van de kwaliteit van lessen, cursussen en workshops van ’t Clockhuys-CKC en leerlingen en cursisten kansen bieden zich te presenteren op podia of tijdens exposities. Het daarbij stimuleren van samenspel in orkesten, bands en ensembles.
- In ’t Clockhuys-CKC hebben bijna 300 leerlingen wekelijks instrumentale / vocale les.
- Met het cursusaanbod muziek, beeldende kunst en theater spelen we in op vragen van de klanten. Naast jaarcursussen en cursussen van twaalf lessen zijn er steeds meer korte cursussen, workshops op locatie of kinder-/personeelsfeestjes.
  In 2018 volgden zo’n 250 kinderen en volwassenen cursussen op muziekgebied, 150 op het gebied van beeldende kunst en 40 op het gebied van theater.
- ’t Clockhuys-CKC werkte onder meer samen met en/of boden ruimte aan de Bibliotheek Haren, Culturele Raad Haren, Balletschool Haren, Stichting Torion, het Alfa-college, het CJG, Zernike College en International School Groningen.
  Het samenwerken gebeurde ook buiten het gebouw door met de ondernemers, met name bij activiteiten, om bij te dragen aan een plezierig leefklimaat.
  De samenwerking met de Bibliotheek Haren is steeds hechter geworden, onder meer door projecten als Muziek in de bieb en Kleintje Koffie.
- Daarnaast is samengewerkt met de Culturele Commissie Basisonderwijs Haren en met de scholen in Haren.
- Werk van de cursisten is geëxposeerd in zowel ’t Clockhuys zelf als in het gemeentehuis te Haren.

Bibliotheek Haren

De bibliotheek die in 't Clockhuys is gevestigd, is een volwaardige 'brede' Bibliotheek, ingericht volgens het concept van Biblionet namens 22 gemeenten. Met dit concept en met de integratie van selfservice is er een goede uitleenfunctie.
Dat de bibliotheek in Haren er goed op staat, blijkt uit de cijfers; in 2017 waren er 7.794 leden, was er sprake van 162.286 uitleningen en ruim 1.800 bezoekers per week .
In de meerjarenbeschikking heeft de gemeente Haren aan Biblionet de opdracht gegeven om toegang te bieden tot alle documentaire informatiebronnen om te voorzien in de informatiebehoeften van de inwoners van Haren. Daarnaast is veel aandacht uitgegaan naar het organiseren van activiteiten in samenwerking met lokale partners.
Zo werkte de Bibliotheek Haren in 2018 nauw samen met alle scholen en vrijwel alle peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Haren. Niet alleen de basisscholen, maar ook de scholen voor (speciaal) voortgezet onderwijs mag de bibliotheek tot haar partners rekenen.
Met het voorleespromotieprogramma 'Boekstart voor baby's' richt de bibliotheek zich op ouders van kinderen van 0-2 jaar. Jonge ouders krijgen kort na de geboorte van hun kind een brief van de gemeente waarmee zij worden uitgenodigd hun kind te laten inschrijven als lid van de bibliotheek.
Binnen de Culturele Commissie Basisscholen Haren draagt de bibliotheek bij als organisator van de Kinderboekenweek en bezoeken van een jeugdboekenschrijver en in de Culturele Raad Haren als deelnemer in de commissies 'letteren' en 'opening cultureel seizoen'. Vanuit deze commissies is de bibliotheek mede-organisator van diverse lezingen en de Kunst & Cultuurmarkt.
In 2018 zijn er vervolggesprekken met Biblionet geweest over de gewijzigde bekostigingssystematiek. Medio 2018 werd duidelijk dat de herindeling van de gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer een feit was. Biblionet heeft toen aangegeven dat zij de bibliotheek in de gemeente Haren dan liever per 1 januari 2019 over zou willen dragen aan het Groninger Forum. Ook het Groninger Forum deelde deze wens. In overleg met de drie gemeenten heeft de bestuurlijke stuurgroep herindeling in navolging van de wensen in oktober 2018 besloten dat het Groninger Forum de bibliotheekvestigingen in de gemeenten Haren enTen Boer per 1 januari 2019 overneemt.

Culturele Raad Haren
De Culturele Raad Haren vormt de paraplu waaronder de meeste culturele activiteiten in de gemeente Haren worden georganiseerd. Ook in 2018 heeft de CRH een veelheid aan activiteiten georganiseerd zoals lezingen, exposities, het filmhuis en concerten op diverse locaties. Een wisselende expositie in het gemeentehuis wordt door de CRH georganiseerd. Het onbetwiste hoogtepunt in 2018 was de uitreiking van de Dickensaward in september in een overvol Clockhuys door de wethouder van Cultuur, en de Kunst en Cultuurmarkt die een dag later volgde.
De CRH is tevens voor het gemeentebestuur een belangrijke gesprekspartner.

Cultureel erfgoed en monumenten
Wij hebben wederom ingezet op behoud en versterking van het Harense culturele erfgoed. Bij meerdere Omgevingsvergunningen is archeologisch onderzoek verricht (verleggen waterleiding aan de westkant van Haren) en is advies gevraagd aan de Monumentencommissie zoals bij de verbouwplannen van het Waterbedrijf aan de Grootslaan te Haren.
Verder is de aanwijzingsprocedure van de Groninger Buitenschool in Glimmen tot gemeentelijk monument opgestart. Daarnaast hebben wij onze inbreng geleverd om cultuurhistorische waarden te respecteren zoals bij de beleidsontwikkeling voor zonneparken en de planvorming van de fietssnelweg Groningen-Assen. Wij hebben daar waar mogelijk activiteiten ondersteund die een bijdrage hebben geleverd aan een versterking van de beleving van het cultureel erfgoed in de dorpen en in het buitengebied zoals de deelname aan de Open Monumentendag. Hiervoor hebben wij een subsidie verstrekt aan de Historische Verenging Old Go.

Sport

In het voorjaar hebben wij besloten een éénmalige subsidie te verlenen aan Stichting Sport en Spel voor de aanleg van de Playground Oosterhaar.
De activiteiten die door de sportcoach Haren worden georganiseerd samen met enkele studenten van de Hanzehogeschool worden steeds meer een begrip bij de inwoners van Haren. Het aantal activiteiten in 2018 was weer groter en de deelname neemt toe.
In het kader van de gemeentelijke herindeling hebben wij geen nieuwe kadernota Sport ontwikkeld. De huidige sportnota gold als vigerend beleid.
Binnen het daarvoor beschikbare rijksbudget zijn verschillende activiteiten georganiseerd door de Sportcoach Haren. Hierdoor is de samenwerking tussen sport en onderwijs verder geïntensiveerd. De activiteiten die onder andere zijn georganiseerd zijn de Sportdagen Scharlakenhof, Beachweek Haren, Straatvoetbal, Floorball Festival en verschillende vakantie activiteiten.
Om de combinatiefunctionaris te behouden hebben wij in november de intentieverklaring ondertekend en daarmee het deelname percentage verhoogd van 80% naar 140%.

Wij hebben het afgelopen jaar veel energie gestoken in het bereikbaar zijn voor de gebruikers. We willen weten wat de ervaringen en opmerkingen zijn van de gebruikers. We willen weten wat de wensen zijn van de gebruikers of het gebied van het aangeboden sport en spelmateriaal. We zoeken dan ook met regelmaat contact met de gebruikers. Dit zijn zowel de verenigingen maar ook zeker de basisscholen. We willen dat onze materialen aansluiten bij de wensen. Ook zorgen wij ervoor dat de aangeboden materialen voldoen aan de getelde veiligheidseisen. Onze beheerder is veelvuldig aanwezig in de accommodaties en ook via hem komen de signalen ook rechtstreeks bij ons binnen.

Mochten er opmerkingen binnen komen over de kwaliteit van het schoonmaak dan wordt er altijd rechtstreeks contact opgenomen met de gebruikers. In overleg met deze gebruikers en andere gebruikers komen we er gezamenlijk altijd uit.

Recreatie
Wij participeren actief in het Geopark De Hondsrug en geven samen met Dorpsfonds en ondernemers invulling aan onze positie hierin. Ook in 2018 zijn ambassadeurs opgeleid om meer met de mogelijkheden van het Geopark te kunnen. Inhoudelijke kennis over het gebied, maar ook de mogelijkheden van het Geopark voor de ondernemers zijn belicht. Er zijn weer pop-up routes uitgezet in het Groningse deel van het Geopark en een speciale wandeling rond het heilig bergje in Noord Laren. Via het Hondsrugpas wordt een wandelroute uitgezet die van Groningen loopt tot aan Osnabruck. De Hortus, inclusief de ondersteunde stenentuin, blijft toegangspoort voor de regio.
Daarnaast profiteert Haren met het lidmaatschap van het Geopark natuurlijk van het wereldwijde netwerk en de positieve uitstraling van de Unesco erkenning van het gebied. Ook lift Haren mee op de slagkracht op het gebied van marketing die al in het Drentse gedeelte van oudsher sterk op toeristen is gericht.

We hebben deelgenomen aan de werkgroep Versterking recreatie Zuidlaardermeer. Deze heeft echter vertraging opgelopen en is pas rond de zomer weer actief geworden. Het proces is daarna gevolgd van afstand vanwege prioriteitstelling in verband met de herindeling. Omdat de feitelijke realisatie van de plannen in 2019 en verder plaats vindt, is gewezen op de mogelijkheid om hierover contact te zoeken met de gemeente Groningen

Rond het Paterswoldsemeer zijn ook initiatieven om het toerisme verder te versterken. Zo is bij het surfstrand een horecagelegenheid gebouwd.

Openbaar Groen
We gaan door met het onderhoud en beheer uit te voeren conform het door de raad vastgestelde IBOR kwaliteitsbeeld.

De identiteit van Haren verder versterken door het beschermen en versterken van het karakteristieke landschap en de groenstructuur.
Ook dit jaar is er in samenwerking met Landschapsbeheer Groningen gewerkt aan ''Gebiedsaanpak Landschap Gorecht'', waarin het beheer van de houtwallen, hagen, poelen en dobben is opgepakt met professionals, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, vrijwilligers en bewoners. De gemeente levert medewerkers en materieel, waarbij Landschapsbeheer de kennis en instructie over de uit te voeren werkzaamheden levert. Particuliere houtwal-eigenaren werken enthousiast mee.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?

't Clockhuys

Wij hebben bereikt wat we wilden, want meer en meer vormt 't Clockhuys-CKC een spil in het Harense veld van kunst cultuur en welzijn. Inwoners weten de voorziening goed te vinden en het Centrum voor Kunst en Cultuur voorziet in de behoeften op deze vlakken voor de bevolking. Ook is er ten aanzien van de toekomst een gedegen visie vastgesteld door de gemeenteraad om deze voorziening te behouden.

Culturele Raad Haren (CRH)

De CRH verbindt diverse culturele initiatieven aan elkaar. Wij zijn tevreden over de activiteiten die de CRH in 2018 heeft georganiseerd. Er zijn veel activiteiten georganiseerd waarvoor voldoende financiële middelen beschikbaar waren. De CRH is voor haar goede werk beloond door de gemeenteraad met een verhoging van de subsidie met een bedrag van 5.000 euro. Ook de exposities in het gemeentehuis waren van hoog niveau, o.a. de expositie van het werk van schilder Jasper Oostland trok veel bekijks.

Sport

Het niveau van de schoonmaak baart ons wel eens zorgen. De bezettingsgraad is op sommige locaties hoog en dat heeft tot gevolg dat we niet het gewenste schoonmaak niveau kunnen behalen.

Al met al zijn we tevreden over de kwaliteit en kwantiteit van de gymzalen en sporthallen Ook volgende jaar willen we goed bereikbaar blijven voor de gebruikers. We willen zichtbaar blijven en open staan voor wensen en opmerkingen.

Recreatie

Wij zijn positief over de ontwikkelingen rond toerisme in onze gemeente. Aansluiting bij het Geopark, de werkzaamheden rond de beide meren in de gemeente zullen een positief effect hebben op de economische ontwikkelingen in de gemeente op basis van toerisme. Het gaat echter om een lange termijn ontwikkeling, die niet onmiddellijk resultaten oplevert. De unieke en de geslaagde broedpoging van de zeearend in 2017 en 2018 in onze gemeente toont voor ons eens en te meer de unieke natuurwaarden aan waarover onze gemeente beschikt. Deze natuurwaarden bieden ook kansen voor toerisme, zowel uit de directe omgeving van het Geopark, als ook van verder weg.

Openbaar groen

Ook dit jaar is er in samenwerking met Landschapsbeheer Groningen gewerkt aan ''Gebiedsaanpak Landschap Gorecht'', waarin het beheer van de houtwallen, hagen, poelen en dobben is opgepakt met professionals, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, vrijwilligers en bewoners. De gemeente levert medewerkers en materieel, waarbij Landschapsbeheer de kennis en instructie over de uit te voeren werkzaamheden levert. Particuliere houtwal-eigenaren werken enthousiast mee.
Sinds het begin van het project zijn de helft van de doelstellingen gehaald. Inmiddels is ongeveer 25 km houtwallen onderhouden, zijn inmiddels ruim 9 km meidoornhagen geschoren en zijn er 17 poelen onderhouden. Het project loopt door tot en met 2022.

De groenvoorziening is volgens de vastgestelde IBOR-norm onderhouden.

Beleidsindicatoren
Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Sport, cultuur en recreatie weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het percentage inwoners dat niet wekelijks sport ten opzichte van het totaal aantal inwoners van 19 jaar en ouder.	2016	46,8%	48,7%	Gezondheidsmonitor volwassenen (en ouderen), GGD'en, CBS en RIVM

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
510	Sportbeleid en activering	102	89	13
520	Sportaccommodaties	866	669	198
530	Cultuurpresentatie, cultuurproductie en	374	428	-54
550	Cultureel erfgoed	50	45	6
560	Media	543	543	0
570	Openbaar groen en (openlucht)recreatie	2.268	2.458	-190
Programma 5	**Sport, cultuur en recreatie**	**4.203**	**4.230**	**-27**

Toelichting verschillen

520 Sportaccommodaties

Binnensportaccommodaties:
Door een toename van de incidentele verhuur van sportaccommodaties is er een hogere huuropbrengst dan begroot. Dit levert een voordeel op van € 57.000. Verder zijn er € 45.000 lagere kapitaallasten dan begroot.

Wat verder opvalt is dat de kosten voor energie zo'n € 10.000 lager zijn dan begroot. In 2018 zijn maatregelen genomen om het energieverbruik te verminderen. Zo zijn de kloktijden van de installaties aangepast op het gebruik van de zalen en zijn de stooklijnen geoptimaliseerd.

Dit zal zeker een positief effect hebben op het energieverbruik, al zal het niet een besparing van € 10.000 opleveren. Wanneer de eindafrekening van 2018 volgt in 2019, kunnen we dit met zekerheid zeggen. Overige budgetten leveren een voordeel op van € 59.000.

Buitensportaccommodaties:
Binnen buitensport zijn er € 27.000 minder kosten dan begroot.

530 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie
Het verschil wordt grotendeels verklaard door lagere opbrengsten ten opzichte van de begroting van de cultuur educatieve lessen en cursussen (muziek, theater, beeldende kunst).

570 Openbaar groen en (openlucht)recreatie
Wij hebben onze investeringsbijdrage aan het Meerschap Paterswolde voor het Trip-project met afgerond € 176.000 afgewaardeerd naar € 0. Dit op basis van onze interpretatie van de BBV-regels, die behelzen dat wij een bijdrage aan een investering van een derde niet langer af mogen schrijven dan de betreffende derde zelf verantwoord.
Diverse overige voor en nadelen tellen op tot een nadeel van € 14.000.

5.7 Sociaal domein

Programmadoelen

1. Meer Inwoners zijn actief;
2. Meer Jongeren zijn betrokken bij de samenleving;
3. Er is meer private betrokkenheid bij het sociaal domein;
4. Inwoners worden adequater geholpen;
5. Meer Inwoners zijn zelfredzaam.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)
Activiteiten om doel 1 te realiseren:
- Wij versterken de civil society, door de versterking van eigen- en burgerparticipatie, door middel van het initiëren en faciliteren van mentor- en maatjesprojecten als Kans 050, School's cool en Buurtbox; Wij implementeren een methodiek voor cliënt- en burgerparticipatie. Onze rol is deze kracht te mobiliseren, te stimuleren, te faciliteren en te verbinden met inwoners en aanbieders van zorg, ondersteuning en welzijn;
- Wij behandelen subsidieaanvragen in het kader van het Sociaal Domein en van de nieuwe regeling "Dorpsbudgetten leefbaarheid".

Activiteit om doel 2 te realiseren:
- Wij ontwerpen een regeling voor de bekostiging van de Peuteropvang (2,5-4 jaar) voor geen- en alleenverdienende ouders.

Activiteiten om doel 3 te realiseren:
- Wij organiseren de keten zorg (0e – 1e lijn) voor ouderen, jeugd en psychiatrie met lokale aanbieders van cure en care;
- Wij evalueren het beleid met betrekking tot social return;
- Wij faciliteren drie innovatieve projecten die bijdragen aan de versterking van de sociale cohesie; Wij onderzoeken alle signalen van burgers inzake toegankelijkheid van voorzieningen en lossen deze zo mogelijk op.

Activiteiten om doel 4 te realiseren:
- Wij ondersteunen jaarlijks een project om de bekendheid van financiële ondersteuning te bevorderen;
- Wij werken het kindpakket uit (stichting leergeld, participatiefonds, jeugdsportfonds etc.); Wij optimaliseren de huidige algemene en collectieve voorzieningen op basis van cliëntervaringen;
- Wij voeren verbeteringen door in de ondersteuning en dienstverlening vanuit de Wmo op basis van de uitkomsten van het jaarlijkse cliëntervaringsonderzoek Wmo;
- Wij zorgen voor een goede verbinding tussen 0e-lijns-, 1e-lijns- en 2e-lijnszorg, waardoor op- en afschaling van ondersteuning en doorverwijzen vereenvoudigd wordt;
- Wij beschrijven en implementeren de werkprocessen voor het Toegangsteam Haren;
- Wij regelen het toezicht op kwaliteit en rechtmatigheid WMO:
    - Aanstellen van een toezichthouder;

    - Opstellen van een kwaliteitskader en een handhavingsprotocol;
- Wij evalueren de afspraken en samenwerking inzake huiselijk geweld en kindermishandeling (jaarlijks);
- Wij geven invulling aan de Arbeidsmarkt-regionale samenwerking via Route Arbeid (Werk In Zicht);
- Wij blijven deelnemen aan het door het ESF gefinancierde project re-integratie vouchers;
- Wij zullen 2 extra beschut werkplekken inregelen bij de gemeente of bij een andere werkgever. Deze werkplekken komen bovenop de beschut werkplek die wij al hebben geregeld bij een werkgever;
- Wij werken de banenafspraak en quotumwet uit;
- Met Woonborg wordt overlegd over de realisatie van de prestatieafspraken. Het gaat hierbij o.a. om huisvesting van bijzondere doelgroepen, integrale aanpak, signalering en doorverwijzing en delegeren van woningaanpassingen.

Activiteiten om doel 5 te realiseren:
- We creëren jaarlijks een nieuwe algemene voorziening ter preventie van een beroep op maatwerk voorzieningen;
- We faciliteren één innovatief project of initiatief dat bijdraagt aan het creëren van meer burgerkracht;
- We realiseren de doelstellingen uit de Nota Mantelzorg;
- We ontwikkelen aanvullend subsidiebeleid voor projecten die bijdragen aan zelfredzaamheid, participatie en een gezonde leefstijl.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd
Overzicht activiteiten
In 2018 is, zeker in de tweede helft van het jaar, veel tijd geïnvesteerd in de herindeling. Onderwerpen waren de harmonisatie van Beleid, Wet- en Regelgeving, Subsidies, Contracten, Overeenkomsten en de ontvlechting van het Toegangsteam Haren, het CJG en Torion en invlechting in WIJ Groningen en MJD. Daarnaast was inzet in de diverse andere projectgroepen zoals ICT, Warme Overdracht, Communicatie, Archivering etc noodzakelijk.

Als gevolg van de tekorten op de jeugdhulp in 2017 is, samen met de gemeente Groningen en Ten Boer, het Transformatieplan Jeugdhulp opgesteld. De inzet van een ondersteuner Jeugd en Gezin is één van de maatregelen die tot een vermindering van de uitgaven moet leiden.

In RIGG-verband zijn de afspraken en samenwerking inzake huiselijk geweld en kindermishandeling geëvalueerd. Één van de aanbevelingen is om de monitor Kindermishandeling en Huiselijk Geweld van het Nederlands Jeugdinstituut jaarlijks te gaan bijwerken. Ook loopt er een pilot methodische aanpak, MDA ++

In het kader van Publiek Vervoer is voor het Leerlingenvervoer en vervoer in het kader van maatschappelijke ondersteuning een nieuwe vervoersvorm geïmplementeerd. Doel is om te komen tot meer integratie van doelgroepen en openbaar vervoer. Ook is begin 2018 de samenwerking gestart met een nieuwe leverancier van hulpmiddelen. Voor de andere contracten geldt dat deze voor zover nodig zijn
verlengd voor de overgangsperiode na 2018.

Haren werkt mee binnen de arbeidsmarkt regio en werkt samen in het kader van Route arbeid. Er zijn contacten met verschillende scholen binnen het praktijkonderwijs.
Het afgelopen jaar hebben we gebruik gemaakt van de voucher regeling vanuit de ESF. In Haren gaat het om kleine aantallen: 1 a 2 in 2018
Binnen het kader van Nieuw Beschut heeft Haren in 2018 2 nieuwe werkplekken gerealiseerd. Daarnaast is het contract van het lopende traject verlengd.
Binnen Haren hebben wij inzicht in het doelgroepenregister en zijn wij actief bij het uitvoeren van trajecten waar de mogelijkheden en kansen op de arbeidsmarkt in kaart worden gebracht. Haren plaats mensen op afspraakbanen en verzorgt en ontzorgt de werkgever en deelnemer. Bij de plaatsing wordt gebruik gemaakt

van de bestaande mogelijkheden zoals; Loonkostensubsidie, premie kortingen en No-riskpolis. Haren voert zelf de jobcoaching (begeleiding op de werkplek) uit

Het Cliëntervaringsonderzoek over 2017 is uitgevoerd door CMO STAMM. Cliënten waarderen de geboden ondersteuning en de bejegening door de leden van het Toegangsteam. Ondanks schriftelijke informatie in de afsprakenbrief over de onafhankelijke cliëntondersteuning, is dit een faciliteit die slecht gekend wordt door cliënten Wmo in Haren.

In samenwerking met Woonborg, AH Woon en deels ook met de andere drie gemeenten die prestatie - afspraken met Woonborg hebben gemaakt zijn er meerdere afspraken afgerond. De belangrijkste zijn "verdiepings-analyse actieve zoektijden en wachttijden" en "de ontwikkeling van een monitor voor vraag, aanbod en wachtlijsten". Daarmee is een basis gelegd om de komende jaren uitspraken te kunnen doen over (on)acceptabele wachttijden voor woningzoekenden. Een aantal afspraken is niet verder uitgevoerd vanwege het besluit tot herindeling van de gemeente Haren. We hebben tevens nieuwe afspraken afgerond voor 2019. We hebben daarbij Groningen betrokken zodat de afspraken passen binnen de Groningse woonvisie in 2019. Bovendien zijn tussen Woonborg, AH Woon en de gemeente Groningen proces- en werkafspraken gemaakt voor volgend jaar.

Nieuwe initiatieven
De pilot OJG (Ondersteuner Jeugd en Gezin) is gestart in het laatste kwartaal van 2018 en wordt uitgevoerd door Torion.
Project Druk en Dwars: Het gaat hier om de medicalisering van kinderen met wat lastiger gedrag. Er zijn verschillende mensen opgeleid die ook in Groningen worden ingezet. Vooralsnog blijft de belangstelling in Haren wat achter.
Kleurrijk Haren: Dit inwonersinitiatief heeft tot doel de integratie te bevorderen. Wekelijks, op zondag, wordt er door een grote groep mensen gekookt met producten die de lokale supermarkt ter beschikking stelt. Tevens wordt er info en advies gegeven aan elkaar en door professionals. De uitdaging is om dit initiatief in 2019 te consolideren
Inloopcafé In de Buurt: een initiatief van een aantal cliënten Participatie wet. Het doel van dit café is onderling contact, uitwisselen van tips en trucs, gezelligheid.
De ouderenbonden, Torion en ZINN hebben gezamenlijk het jaarlijkse "Veiligheidsplein/ Infomarkt Veilig oud worden kan echt" georganiseerd over veiligheid in en rond het huis.
De Adviesraad Sociaal Domein, Triade (RUG/UMCG) en verschillende organisaties voor ouderen hebben een aantal lezingen georganiseerd waarin Positieve Gezondheid centraal stond. In verschillende lezingen ging het over het behoud van de eigen regie en wat dit in de dagelijkse praktijk betekent.
Stichting Ouderen Vervoer Haren heeft in 2018 afscheid genomen van de oprichter en jarenlange voorzitter. De Stichting vervoert: 25% (was 30%) ouderen zonder eigen vervoer, 35% (was 35%) ouderen met beperking mobiliteit, 5% (was 5%) ouderen met tijdelijke beperking, 10% (was 10%) vervoer voor buurtbelang en ouderenbonden en 25% (was 20%) vervoer dagbesteding ZINN/NOVO/Zonnehof. De top 3 bestemmingen: (para)Medici/Ziekenhuizen, ZINN en centrum Haren-dorp.

Na de herindeling
De regeling voor de bekostiging van de Peuteropvang (2,5-4 jaar) voor geen- en alleenverdienende ouders, wordt meegenomen in de harmonisatie met de gemeente Groningen.
Toezicht Wmo 2015 is niet verder ontwikkeld gezien de a.s. herindeling met de gemeente Groningen. Van 2019 kan Haren opgenomen worden in afspraken van de gemeente Groningen.
De verordening Wmo en de verordeningen op het gebied van Armoede worden in de loop van 2019 geharmoniseerd.
De medewerk(st)ers, vrijwilligers en activiteiten van Torion, de Harense Welzijnsstichting, worden in 2019 deels ondergebracht in het WIJ team Haren. Medewerk(st)ers krijgen een aanstelling bij WIJ Groningen. Het andere

deel van Torion wordt gefuseerd met Vlechter/de MJD in de loop van 2019. Zowel WIJ Haren als Torion/MJD gaan werken vanuit de locatie Raadhuis. Met deze afspraken gaan wij ervan uit dat medewerk(st)ers en vrijwilligers conform de Harense maat kunnen blijven werken: lokaal, dichtbij en met korte lijnen.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?
Wij zijn tevreden met de ontwikkelingen rond publiek vervoer die dit jaar in gang zijn gezet.
Wij zijn ook tevreden over de uitvoering van de jeugdhulp. Weliswaar lopen de tekorten financieel op door lagere uitkering uit het gemeentefonds, maar jeugd blijft de -noodzakelijke- zorg ontvangen. Er is gerichte inzet en aanpak, vastgesteld in het Transformatieplan Jeugdhulp Groningen. Uit de cijfers Jeugdhulp 2017 blijkt dat Haren t.o.v. de rest van Nederland zware/specialistische jeugdhulp inzetten.

Ja, binnen de mogelijkheden die we hadden in het drukke voorbereidingsjaar voor de herindeling hebben we meerdere afspraken toch kunnen afronden en hebben we voor alle betrokken partijen nieuwe afspraken kunnen maken voor het volgend jaar die ook voor de nieuwe gemeente Groningen uitvoerbaar zijn.

Beleidsindicatoren
Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Sociaal domein weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het aantal banen, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-74 jaar.	2017	532,8	651,5	LISA
Jeugdcriminaliteit. Het percentage jongeren (12-21 jaar) dat met een delict voor de rechter is verschenen.	2015	0,48%	1,45%	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Het percentage kinderen tot 18 jaar dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen.	2015	2,58%	6,58%	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Netto arbeidsparticipatiegraad, het percentage van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de potentiële beroepsbevolking.	2017	66,7%	66,6%	CBS - Arbeidsdeelname
Het percentage werkloze jongeren (16-22 jaar).	2015	0,75%	1,52%	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Het aantal personen met een bijstandsuitkering, per 1.000 inwoners (18 jr en ouder).	6-2018	21,1	40,1	CBS - Participatie Wet
Het aantal lopende re-integratievoorzieningen, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar	6-2018	19,5	26,1	CBS - Participatie Wet
Het percentage jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp ten opzicht van alle jongeren tot 18 jaar.	6-2018	7,1%	9,2%	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Het percentage jongeren tot 18 jaar met een jeugdbeschermingsmaatregel ten opzichte van alle jongeren tot 18 jaar.	6-2018	0,4%	1,0%	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Het percentage jongeren (12-22 jaar) met een jeugdreclasseringsmaatregel ten opzichte van alle jongeren (12-22 jaar).	6-2018	-	0,3%	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Wmo-cliënten met een maatwerkarrangement	6 - 2018	58	58	CBS - Monitor Sociaal

(per 1.000 inwoners), een maatwerkarrangement is een vorm van specialistische ondersteuning binnen het kader van de Wmo.				Domein WMO

Eigen beleidsindicatoren

De extra beleidsindicatoren vloeien voort uit het beleidsplan sociaal domein 2018-2021. Gezien de herindeling kiezen wij ervoor om de indicatoren niet opnieuw te benoemen, maar staan wel inhoudelijk stil bij de stand van zaken.

Het aantal sporters bij clubs is gelijk gebleven in 2018.
Het aantal vrijwilligers ligt rond de 32%, net als het percentage mensen dat bereidt is zich in te willen zetten in de buurt. Op het gebied van re-integratie is te zien dat, in tegenstelling tot 2016 en 2017, de uitstroom groter is dan de instroom. De inwoners waarderen de leefbaarheid in 2017 met een 7,9. Daarbij voelt 91% zich veilig in haar eigen buurt.
In 2018 is de subsidie aan Leergeld verhoogd. Hierdoor is het aantal activiteiten uitgebreid.
Dit heeft als resultaat gehad dat het aantal financieel geholpen kinderen bijna is verdubbeld ten opzichte van voorgaand jaar.

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		**A Begroting na wijziging 2018**	**B Realisatie 2018**	**A - B Verschil begr/real**
610	Samenkracht en burgerparticipatie	1.940	997	943
620	Wijkteams	345	9	336
630	Inkomensregelingen	960	648	312
640	Begeleide participatie	958	826	132
650	Arbeidsparticipatie	336	335	1
660	Maatwerkvoorzieningen (WMO)	800	956	-157
671	Maatwerkdienstverlening 18+	1.771	2.017	-246
672	Maatwerkdienstverlening 18-	1.992	2.876	-884
681	Geëscaleerde zorg 18+	-223	-235	13
682	Geëscaleerde zorg 18-	8	0	8
Programma 6	**Sociaal domein**	**8.888**	**8.428**	**460**

Toelichting verschillen
Binnen het programma Sociaal Domein zijn op afzonderlijke taakvelden grote verschillen te zien, deze moeten in relatie tot elkaar worden gezien. Dit kent zijn oorsprong bij de nieuwe indeling in 2017. Wij zien het sociaal domein als 1 geheel, waarbij tekorten op het ene taakveld worden gedekt door overschotten op het andere taakveld. Een voorbeeld is de kosten voor Jeugdzorg. Bij de najaarsrapportage zagen we al wel signalen van stijgende kosten en een tekort, maar konden die stijging nog niet vertalen in de raming. Daarbij verwachtten wij een (gedeelte van) tekort te kunnen dekken uit de andere budgetten van het sociaal domein. Nu achteraf is het goed om te constateren dat wij binnen het beschikbaar budget uitvoering hebben gegeven aan het sociaal domein.

610 Samenkracht en burgerparticipatie

Binnen dit taakveld is een incidentele boekwinst gerealiseerd van € 200.000 door de verkoop van een voormalige kinderopvang. Het overige verschil van € 740.000 is fictief. Een groot gedeelte van de kosten van begeleiding zijn geboekt op taakveld 672 en van jeugd op taakveld 672. De dekking voor die kosten bestaat uit budgetten op dit taakveld.

620 Wijkteams
Er is minder ingehuurd en uitgegeven aan inzet van wijkteams aanpak op deze post. De kosten van personeel zijn voor een deel geboekt op de andere taakvelden binnen het sociaal domein. Binnen integraal werken blijft het moeilijk om onderscheid te maken waar de inhuur / inzet ten goede aan komt. Per saldo een nadeel van € 336.000

630 Inkomensregelingen
Het actualiseren van de debiteurenpositie sociale zaken heeft geleid tot een netto incidenteel voordeel van € 443.000. Overigens dient hiervan € 169.000 weer gereserveerd te worden als terugbetalingsverplichting aan het Rijk. In navolging van 2017 zien wij ook in 2018 dat er meer gebruik is gemaakt van de BBZ-regeling, aan de lasten kant leidt dit tot een overschrijding van € 230.000. Hier tegenover staan ook meeropbrengsten vanuit Rijk (€ 170.000), omdat een gedeelte van de kosten worden vergoed.
Daarnaast € 50.000 uitgaven aan loonkostensubsidies voor mensen aan het werk die nog niet een volledige loonwaarde verdienen.
Het definitieve BUIG budget 2018 is vastgesteld en leidt tot een voordeel van € 190.000 ten opzichte van de raming. De overige verschillen tellen samen op tot een nadeel van € 42.000.

640 Begeleide participatie
Ondanks dat de begroting ten opzichte van 2017 naar beneden is bijgesteld, zijn de kosten voor de WSW-ers lager dan begroot. Naast dit voordeel van € 150.000 is er een nadelig verschil van € 20.000 op de toegerekende personeelskosten. Een toelichting op het personele budget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

660 Maatwerkvoorzieningen (WMO)
Dit nadeel wordt grotendeels, voor € 90.000, veroorzaakt door extra kosten voor enkele grotere woningaanpassingen en de kosten van rolstoelen. Deze kosten zijn lastig te begroten, omdat 1 of 2 grotere aanpassingen meteen leiden tot een overschrijding.
Op de toegerekende personeelskosten is een nadeel van € 65.000. Een toelichting op het personele budget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

671 Maatwerkdienstverlening 18+
Het tekort op dit taakveld bestaat uit een overschrijding op de begeleiding van € 350.000, waarvan het budget deels op taakveld 610 is geraamd. Bij huishoudelijke hulp zien we dat de kosten minder sterk zijn gestegen dan gedacht bij de najaarsrapportage, een voordeel van € 160.000.
De eigen bijdragen blijven echter ook achter, resulterend in een nadeel van € 70.000.
Overige kleine verschillen leveren per saldo een voordeel op van € 14.000.

672 Maatwerkdienstverlening 18-
Het tekort van € 880.000 wordt veroorzaakt door de gestegen kosten van de Jeugdzorg ten opzichte van 2017. Ook zien wij de gevolgen van het afschaffen van de volledige financiële solidariteit, dit zorgde in 2017 nog voor een beperking van het tekort voor Haren.
Deze overschrijding kan worden opgevangen binnen het programma sociaal domein.

5.8 Volksgezondheid en milieu

Programmadoelen

1. Volksgezondheid: de realisatie van een goede gezondheid van de bevolking als geheel en van specifieke risicogroepen zoals jeugd en ouderen beschermen in het bijzonder;
2. Riolering: de ontkoppeling van riool en hemelwater in de gehele gemeente;
3. Afval: efficiënte en duurzame inzameling en verwerking van huishoudelijk afval;
4. Milieu: realisatie van een schoon milieu in Haren;
5. Begraafplaatsen: realisatie van voldoende begraafplaatsen en urnenvelden in de gemeente;
6. Duurzaamheid: wij zijn een voorbeeldfunctie voor inwoners en ondernemers.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten om doel 1 te realiseren:

- Wij stimuleren sportdeelname van onze inwoners, zodat deze in 2020 met tenminste 1% is toegenomen;
- Met verschillende organisaties starten we minimaal één sportproject voor inwoners met een psychische beperking die zin hebben om samen te sporten;
- In de komende beleidsperiode voeren wij twee (informatie)campagnes over de gevolgen van middelengebruik uit. Logische partners daarbij zijn de GGD, politie, huisartsen, welzijns- en zorgorganisaties (o.a. jeugdsozen) en het onderwijs.

Activiteiten om doel 2 te realiseren:

- Wij zullen in combinatie met aanleg Fietsroute Plus aan de Kerklaan, tussen de Molenweg en de Schoutenlaan het riool vervangen door een gescheiden rioolsysteem;
- Wij ronden het grootschalige rioolvervangingsproject af in de Lutsborgsweg en alle straten die daar op aansluiten conform de maatregelen volgens het Gemeentelijk Rioleringsplan 2015-2019.

Activiteit om doel 3 te realiseren:

- Wij gaan het VANG programma uitvoeren (Van Afval Naar Grondstof).

Activiteiten om doel 4 te realiseren:

- Naast verplichte basistaken, worden structureel alle milieutaken ondergebracht bij de Omgevingsdienst Groningen (ODG), daardoor gaan wij de regievoering op de ODG intensiveren (opdrachtgeverschap);
- Wij nemen deel aan het project van de provincie om te komen tot een uniform uitvoering- en handhavingsbeleid (gesteld in wet- en regelgeving VTH);
- Wij gaan op basis van de '20 fte regeling' in overleg met de Omgevingsdienst Groningen en Provincie voor energietoezicht bij bedrijven. Hieruit volgt een provinciale aanpak richting gemeentebesturen.

Activiteit om doel 5 te realiseren:

- Wij gaan een urnenveld inrichten en graven ruimen.

Activiteiten om doel 6 te realiseren:

- Wij gaan een project uitvoeren om huizenbezitters te stimuleren energie te besparen;
- Vanuit de gebiedstafel bij Noorden Duurzaam gaan wij met lokale partijen en initiatieven duurzame projecten opzetten;
- Wij verkrijgen inzicht in ons eigen energieverbruik, we brengen de mogelijke besparingsmaatregelen in kaart en waar mogelijk wordt gestart met het uitvoeren van deze maatregelen;
- Wij gaan ons inzetten voor het opwekken en verbruiken van hernieuwbare energie in de gemeente;

- Wij gaan projecten op het gebied van duurzaamheid en bewustwording uitvoeren op alle basisscholen in de gemeente.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd
De geformuleerde prestatienorm zit in het sociaal domein.

Afval
We willen dat van de ongeveer 250 kilo afval per inwoner naar in 2020 100 kilo afval per inwoner met een scheidingspercentage van 75%

Milieu
Omgevingsdienst Groningen
Ook in 2018 heeft de Omgevingsdienst Groningen (ODG) op vele milieuonderdelen geholpen.
Naast de verplichte basistaken hebben wij een meerwerkcontract voor alle overige milieutaken.
Enkele werkzaamheden die de ODG heeft afgerond dit jaar zijn de volgende.
Afronding van alle actualisatietoetsen en rapportages van alle agrarische inrichtingen. En heeft de ODG, naar aanleiding van onze jaaropdracht, 40 milieu-inrichtingen bezocht.
In vergelijking met andere jaren heeft de ODG veel meldingen besluit bodemkwaliteit behandeld. Dit komt met name door het realiseren van emplacement 'De Vork'. Ook is veel aandacht besteed aan geluidklachten. Het aantal gecontroleerde en afgehandelde sloop- en asbestmeldingen is licht gestegen.

VTH beleid; procescriteria
Het Besluit Omgevingsrecht (BOR) is gewijzigd op 1 juli 2017. Hierin staan nieuwe verplichtingen opgenomen ten aanzien van programmatisch werken volgens de Big-8, de zogenaamde Procescriteria. Op provinciaal niveau wordt door alle bevoegde gezagen samengewerkt om via een projectmatige aanpak invulling te geven aan deze wettelijke verplichtingen. Het project beoogt in samenwerking met alle bevoegde gezagen en samenwerkingspartners te komen tot een uniforme set van instrumenten die een impuls geven aan verbetering van het kwaliteitsniveau van de uitvoeringsorganisaties VTH en die bijdragen aan een regionale borging van de VTH procescriteria. Het project geeft snel, transparant en met zorg voor het draagvlak van de deelnemers invulling aan de wettelijke verplichtingen, rekening houdend met de ruimte die voor couleur *locale* en maatwerk nodig is.
De Werkgroep Borging Procescriteria heeft in de afgelopen periode gewerkt aan het verder ontwikkelen en invullen van een risicomatrix die deel moet gaan uitmaken van de Regionale Risicoanalyse. Deze Risicomatrixen zijn in zowel het VTH-platform als in het Bestuurlijk VTH-overleg besproken.

Toezicht; Energiebesparing bij bedrijven
De provincie heeft in een projectplan 2 fase beschreven om te komen tot de juiste informatie en toezichtsplan per inrichting.

Fase 1
· Inventarisatie/beoordelen van al bekende/beschikbare bedrijfsgegevens
· Versturen van brieven (opvragen energiegegevens, informeren over wettelijke plicht), incl. procesbewaking.
Fase 2
· Op basis van geïnventariseerde gegevens versturen van 2e brief met daarin informatie over de wettelijke verplichting en hoe hier aan te voldoen (link naar de Clean Campagne van de Natuur- en Milieufederatie Groningen (NMG).
· Eerste bedrijfsbezoek met veel aandacht voor adviseren, informeren, enthousiasmeren
(Indien nodig bedrijf herinneren aan indienen plan van aanpak)
· Beoordelen plan van aanpak
· Tussen en/of eindcontrole op uitvoeren maatregelen in plan van aanpak

Gemeente Haren heeft deelgenomen aan fase 1.
De respons van inrichtingen binnen de gemeente Haren is goed te noemen. Na de eerste aanschrijving hebben 16 inrichtingen gereageerd. De reactie van inrichtingen op de herinnering was over het algemeen gezien positief. Een enkele ondernemer vroeg door op de plicht om gegevens aan te leveren. Na het aanleveren van de wettekst (artikel 5.16 en 5.17 Algemene wet bestuursrecht) heeft deze ondernemer alsnog de gegevens aangeleverd.

Begraafplaatsen
Op de Harenerhof is begonnen met het aanleggen van een urenmuur die passend is in het ontwerp van de begraafplaats. We realiseren hiermee ruim 100 urnen nissen.

Duurzaamheid
Huizenbezitters stimuleren om energie te besparen
Vanuit het energieloket hebben wij verschillende activiteiten ondernomen waarbij wij onze inwoners adviseerden over energiebesparing en duurzaam opwekken van energie. In het voorjaar hebben we in samenwerking met Transition Town Haren mensen geïnformeerd over energiebesparing middels het uitvoeren van warmtescans en aansluitend een markt. Daarnaast hebben we deelgenomen aan de duurzaamheidsmarkt georganiseerd door Duurzaam Haren op het raadhuisplein en hebben we samen met Buurkracht een stand bemenst op de braderie in Oosterhaar.

Verder hebben wij stappen genomen voor Glimmen aardgasvrij. Het ministerie van BZK wil de energietransitie versnellen en heeft daarom alle Nederlandse gemeenten aangeschreven met de uitdaging om voor 1 juli 2018 plannen in te dienen voor het aardgasvrij maken van bestaande woonwijken (‘proeftuinen aardgasvrije bestaande wijken’). Wij hebben een aanvraag ingediend voor ‘Glimmen aardgasvrij’. Een belangrijk onderdeel om tot een aardgasvrij dorp te komen is energiebesparing. In de totstandkoming van het plan van aanpak zijn alle inwoners van Glimmen gevraagd om mee te denken/deel te nemen. Bij de voorbereidingen zijn alle inwoners van Glimmen uitgenodigd voor een inloopavond (circa 500 adressen), ruim 150 mensen kwamen hier op af waarvan het merendeel positief en enthousiast.

Noorden Duurzaam
De gebiedstafel Noorden Duurzaam heeft het afgelopen jaar te kampen gehad met bestuurswisselingen en vormgeven van nieuwe richting aan de stichting. Vanuit de gemeente hebben we niet actief gecommuniceerd en geopereerd vanuit gebiedstafel. Echter bij het uitvoeren van onze activiteiten, zoals de energiebespaaractie met Transition Town en het starten van de projectgroep ‘Glimmen aardgasvrij’, hebben we relevante leden van de gebiedstafel betrokken.

Inzicht energieverbruik gemeentelijk vastgoed

Om goed inzicht te krijgen op ons energieverbruik hebben we een energiemonitoringssysteem aangeschaft voor onze top tien grootverbruikers (panden). Daarnaast hebben we ons aangesloten bij het provinciaal samenwerkingsverband 'Provinciaal Groninger Energie Service Collectief (ProGrESCO)'. De ProGrESCO is een organisatie die gemeenten gaat ondersteunen bij het terugdringen van het energieverbruik van het gemeentelijk vastgoed. Het uitgangspunt hierbij is dat de investeringen terug verdiend worden door de gerealiseerde besparingen op het energieverbruik.

Eind 2017 is de verplichte Energie Audit (EED) opgeleverd. Naar aanleiding hiervan zijn we in overleg met onze installateur aan de slag gegaan met het zogenaamde laaghangend fruit ten aanzien van energiebesparing. Denk hierbij onder andere aan het toepassen van stooklijnen, aanbrengen van LED verlichting en het verlagen van de temperatuur van de boilers. We hebben een start gemaakt met het plan van aanpak waarin we in beeld willen brengen welke maatregelen we de komende vijf jaar nemen om energie te besparen. Echter, met de komst van de herindeling met Groningen is in overleg met het bevoegd gezag (Omgevingsdienst Groningen) besloten dit op te pakken wanneer de herindeling een feit is.

Inzet hernieuwbare energie

Begin 2018 is de gebiedsvisie 'Zonneparken gemeente Haren' vastgesteld. We hebben onze medewerking verleend voor een zonnepark bij zorgboerderij de Mikkelhorst, waaronder het doorlopen van de maatwerkmethode van de provincie, de ondersteuning bij de planvorming en het bijwonen van de verschillende buurtbijeenkomsten. Daarbij hebben we onze legesverordening aangepast zodat het aanvragen van een omgevingsvergunning voor een zonnepark betaalbaarder wordt.
Ook hebben we meegedaan aan de collectieve inkoopactie zonnepanelen, zonneboilers en warmtepompen van het Energieloket. In totaal hebben 405 woningeigenaren in Haren deelgenomen aan de actie van het Energieloket en advies ingewonnen over de mogelijkheid van zonnepanelen, warmtepompen en zonneboilers. Dat zijn ruim tweemaal zoveel huizenbezitters dan als doel gesteld.

Energiebesparing in het onderwijs

In 2018 konden alle basisscholen in Haren deelnemen aan het aanbod van de Duurzame Boerderij en de Energy Challenges.
Met de vaststelling van het integraal huisvestingsplan (IHP 2018-2021) is een duurzaamheids-paragraaf opgenomen waarin staat beschreven op welke wijze de nog openstaande voorziening egalisatiefonds groot onderhoud van € 379.500 wordt ingezet voor de verduurzaming van de schoolgebouwen. De reservering in het onderhoudsfonds is opgebouwd voor de scholen van regulier basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs. De regeling is opgebouwd uit verschillende maatregelen, te weten: subsidie voor fysieke energiebesparingsmaatregelen, deelname aan het project Zonnescholen en Duurzaamheidseducatie (de Duurzame Boerderij en Energy Challenges). Dit jaar konden alle scholen met een primair onderwijs locatie in Haren een aanvraag indienen om aanspraak te maken op de subsidie. Eind 2018 zal de beschikking voor de subsidie naar de scholen worden verstuurd.

Riolering

Het grootschalige rioolvervangingsproject van de Lutsborgsweg is dit jaar afgerond. Begin dit jaar is de laatste hand gelegd aan de Kievitweg, daarmee zijn weer vele woningen afgekoppeld en gaat dit regenwater niet meer naar de rioolwaterzuivering, maar wordt het afgevoerd naar het oppervlaktewater.
De riolering in de Schoutelaan is ook vervangen door een gescheiden rioolstelsel.

Voor de opvang van het regenwater is een waterberging gerealiseerd nabij het station, nabij de Emdaborg. De spoorsloot is vergroot en daar kan nu overtollig regenwater geborgen worden, voordat het verder afstroomt.

In combinatie met het waterschap Noorderzijlvest zijn de woonschepen bij Schipborg aangesloten op een nieuwe riolering. Om werk met werk te maken hebben wij dit project samen met de kade ophoging van het waterschap uitgevoerd.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?

Milieu
De samenwerking met de ODG is verbeterd. De opdrachten in het zaaksysteem van de Omgevingsdienst worden sneller toegewezen aan een behandelaar. Naar aanleiding van alle actualisatietoetsen is nu een realistisch toezichtfrequentie te bepalen. Wij zijn tevreden met de werkzaamheden die de ODG voor ons, onder mandaat, doet. Aandachtspunt blijft de administratie druk op de VTH regisseur en administratief medewerkers op de regie van de opdrachten in het LOS en de verschillende digitale archieven.

Begraafplaatsen
Het ontwerp van de aangelegde urenmuur is passend in het totale ontwerp van de begraafplaats.

Duurzaamheid
Ondanks dat dit jaar voor een groot deel toch in het teken van de naderende herindeling stond hebben we op het gebied van duurzaamheid enorme stappen kunnen zetten. De gebiedsvisie zonneparken is vastgesteld en het lijkt erop dat het zonnepark bij zorgboerderij de Mikkelhorst er daadwerkelijk zal komen. Ook hebben we met onze persoonlijke benadering veel inwoners van Haren betrokken bij Energiebesparing en hebben ruim 400 inwoners advies ingewonnen over duurzame installaties. De aanvraag bij het ministerie van BZK voor Glimmen aardgasvrij kwam tussendoor. Het vergde op korte termijn een flinke inspanning, maar het heeft ook heel veel energie opgeleverd. Er is een actieve werkgroep in het leven geroepen om Glimmen te verduurzamen. Ruim 150 inwoners van Glimmen waren op de eerste bijeenkomst, veelal benieuwd en positief. Doordat deze aanvraag er ongevraagd tussendoor kwam hebben we op sommige punten iets minder werk kunnen verzetten. Denk aan het actief uitwerken van een project rondom de gebiedstafel Noorden Duurzaam, maar ook een deelname aan de regionale samenwerkingsovereenkomst laadpalen hebben we aan ons voorbij moeten laten gaan. Al met al zijn we zeer tevreden wat wij samen met alle initiatieven en inwoners voor elkaar hebben gekregen in 2018.

Beleidsindicatoren
Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma Volksgezondheid en milieu weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De hoeveelheid fijn huishoudelijk restafval per bewoner per jaar (kg)	2017	150	174	CBS - Statistiek Huishoudelijk afval
Hernieuwbare elektriciteit; elektriciteit die is opgewekt uit wind, waterkracht, zon of biomassa.	2017	5,0%	13,2%	Rijkswaterstaat - Klimaatmonitor

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
710	Volksgezondheid	541	598	-57
720	Riolering	-656	-787	131

730	Afval	-452	-433	-19
740	Milieubeheer	482	279	203
750	Begraafplaatsen en crematoria	66	85	-19
Programma 7	**Volksgezondheid en milieu**	**-20**	**-259**	**239**

Toelichting verschillen

710 Volksgezondheid
Het nadeel van €57.000 bestaat uit kosten van het CJG die gedeeltelijk nog begroot stonden op 610 Samenkracht en burgerparticipatie binnen het programma sociaal domein. Conform regelgeving zijn de werkelijke uitgaven geboekt op dit taakveld.

720 Riolering
Het saldo van het taakveld riolering is t.o.v. de raming € 131.000 meegevallen. De rioolheffing heeft € 60.000 meer opgeleverd dan geraamd. Daarnaast zijn de kosten m.b.t. rioolbeleid € 75.000 lager (in afwachting van de herindeling is er geen nieuw GRP opgesteld) en zijn de doorberekende personeelskosten € 51.000 lager uitgevallen. Aan de voorziening is € 50.000 extra toegevoegd. Op de overige subtaakvelden is het saldo € 3.000 negatiever.

730 Afval
Het nadeel van € 19.000 binnen dit taakveld is met name ontstaan door lagere baten afvalstoffenheffing dan begroot. Op de diverse onderliggende subtaakvelden hebben zowel onder- als overschrijdingen plaatsgevonden.

740 Milieubeheer
Op het gebied van de vergunningverlening, handhaving en toezicht in het kader van de milieuwetgeving zijn er door de gemeente zelf nauwelijks kosten gemaakt waardoor de lasten € 22.000 zijn meegevallen. Het merendeel van de advisering omtrent milieubeheer is overgedragen aan de Omgevingsdienst. De Omgevingsdienst verzorgt de zogenaamde maatwerkadvisering. T.o.v. de raming zijn de kosten hiervan € 67.000 meegevallen.

Er is voor het project energiebesparing t.b.v. uitvoering wettelijke taken een bedrag geraamd van € 15.000. Dit bedrag is niet ingezet.

Voor het project gasloos bouwen is een bedrag opgenomen van € 100.000. Door allerlei ontwikkelingen kon dit project niet in z'n geheel worden uitgevoerd waardoor het voordeel is ontstaan van € 64.000.

Het project "Sanering spoorweglawaai" is nagenoeg afgerond. Alleen het aanbrengen van de zgn. grondwallen zal medio 2019 worden afgerond, waarna via de jaarrekening 2019 de definitieve afrekening met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat kan volgen. Per saldo is er sprake van een voordeel van € 15.000, dit is inclusief een vrijval van de voorziening sanering spoorweglawaai van € 26.000 omdat deze niet meer benodigd is.

Binnen het subtaakveld duurzame ontwikkeling is € 13.000 minder doorberekend vanuit het personeelsbudget. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

De overige subtaakvelden geven per saldo een voordeel van € 8.000.

750 Begraafplaatsen en crematoria

De opbrengst aan leges is € 49.000 minder dan geraamd. De exploitatielasten komen € 30.000 lager uit dan geraamd. Per saldo een nadeel van € 19.000 op dit taakveld.

5.9 Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en “Stedelijke” Vernieuwing

Programmadoelen

1. Een groene, duurzame en veilige leefomgeving in de dorpen en in het buitengebied en het behoud van een waardevol en vitaal landschap dat waar nodig wordt versterkt samen met betrokkenen;
2. Daar waar mogelijk ruimte bieden aan maatschappelijke ontwikkelingen en de daaruit voortvloeiende vraag naar fysieke ruimte;
3. De realisatie van voldoende woningen en voorzieningen in de 4 dorpen, aansluitend bij de behoeften van de inwoners.

Activiteiten (uit programmabegroting 2018)

Activiteiten algemeen:

- Wij bereiden de organisatie voor op de invoering van de nieuwe wetgeving zoals de Omgevingswet, de Wet Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving en de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen;
- Wij bereiden ons voor op de ontwikkeling van een eenduidig, actueel en samenhangend beleid voor de fysieke leefomgeving om flexibeler en sneller in te kunnen spelen op verzoeken voor ruimtelijke initiatieven (Omgevingsvisie);
- Wij onderzoeken alternatieve dekkingsmogelijkheden van de kosten van vergunningverlening in verband mogelijke terugloop van legesopbrengsten;
- Wij nemen deel aan het project van de provincie om te komen tot een uniform uitvoering- en handhavingsbeleid (gesteld in wet- en regelgeving VTH).

Activiteiten programmadoel 1:

- Wij faciliteren ruimtelijke initiatieven en handelen de gevolgen daarvan af (onder andere beroep en planschade);
- Wij faciliteren initiatieven door (mee te werken aan) de ontwikkeling van (bestemmings-) plannen en door de opstelling van ruimtelijke visies;
- Wij ontwikkelen een visie op de toekomst van het Hortusterrein en het voormalige Biologisch Centrum.

Activiteiten programmadoel 2:

- Wij ontwikkelen zo nodig beleid waarin we aangeven hoe en of we nieuwe ruimtelijke en volkshuisvestelijke ontwikkelingen willen faciliteren;

Activiteiten programmadoel 3:

- Wij voeren onze verplichtingen die voortvloeien uit de prestatieafspraken 2018 uit en we maken prestatieafspraken met de lokale corporaties voor 2019;
- Wij voeren de nieuwe woningbouwafspraken Regio Groningen-Assen 2017 uit;
- Wij actualiseren de Woonvisie 2016;
- Wij begeleiden de voorbereiding van nieuwe woningbouwplannen.

Activiteiten - Welke activiteiten zijn uitgevoerd

Activiteiten algemeen:

Voor wat betreft voorbereiding van invoering van de Omgevingswet hebben wij in de 2e helft van dit jaar ambtelijk aansluiting gezocht bij de projectgroep Omgevingswet in Groningen om te komen tot een gezamenlijke aanpak waarbij onder meer op termijn een integrale Omgevingsvisie en Omgevingsplan zullen worden ontwikkeld voor het gehele grondgebied van de nieuwe gemeente.

Conform het vereiste in de Wet VTH heeft de raad de verordening 'kwaliteit VTH Groningen' vastgesteld waarmee het kwaliteitsniveau van de uitvoering van de VTH-taken voor de Wabo is geborgd. Het college heeft een jaarplan VTH vastgesteld waar volgens de VTH taken worden uitgevoerd.
Van terugloop in legesopbrengsten is momenteel geen sprake gezien de opleving in de bouw. Er is dan ook niet gezocht naar alternatieve dekkingsmogelijkheden.

Wij hebben diverse bestemmingsplannen gemaakt voor de laatste fase van DHE (vm. Verkeersoefenterrein) en de Theda Mansholtlocatie. Het bestemmingsplan Buitengebied is ingetrokken waarmee de procedure is beëindigd. Verder is voor de locatie Zuidlaarderweg 75 te Noordlaren een Beheersverordening gewijzigd.

Wij hebben diverse ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk gemaakt door middel van uitgebreide voorbereidingsprocedures (Wabo) o.a:
1. Realisatie project Coöperatie Groninger Buitenschool;
2. Realisatie project Zonnepark Mikkelhorst
3. Realisatie project Voedselbos Glimmen
4. Realisatie woningbouw vm. Waterbedrijf Grootslaan

Wij hebben geparticipeerd in het project Fietssnelweg Groningen - Assen waarbij met name de kwalitatieve inbedding in het Drentsche Aa-gebied in een Beeldkwaliteitsplan centraal stond.

We hebben een aanvulling opgesteld op de Notitie zonne-energie in de gemeente Haren. Initiatieven voor zonneparken in het buitengebied kunnen hiermee beter worden beoordeeld.

Wij hebben diverse planschadeprocedures in behandeling genomen.

Volkshuisvesting
Ook in 2018 hebben wij actief geparticipeerd in de Regio Groningen Assen voor wat betreft de afstemming omtrent de woningbouwafspraken. De afspraken hebben in 2018 geresulteerd in een verruiming van het aantal contingenten voor Haren. Verder hebben we in 2018 een Rondetafelgesprek georganiseerd over het faciliteren van initiatieven met betrekking tot Tiny Houses.
In samenwerking met Woonborg, AH Woon en deels ook met de andere drie gemeenten die prestatie - afspraken met Woonborg hebben gemaakt, zijn er meerdere prestatie-afspraken afgerond. De belangrijkste zijn “verdiepings-analyse actieve zoektijden en wachttijden” en “de ontwikkeling van een monitor voor vraag, aanbod en wachtlijsten”. Daarmee is een basis gelegd om de komende jaren uitspraken te kunnen doen over (on)acceptabele wachttijden voor woningzoekenden. Een aantal afspraken is niet verder uitgevoerd vanwege het besluit tot herindeling van de gemeente Haren.

Hebben wij bereikt wat wij wilden bereiken en zijn wij tevreden?

Ruimtelijke plannen
Het ruimtelijk beleid van de gemeente is actueel en voldoet aan de vereisten van de Wet ruimtelijke ordening. Voor het hele grondgebied zijn beheerverordeningen en bestemmingsplannen vastgesteld. Niettemin is de actualisatie van het bestemmingsplan Buitengebied beëindigd met het oog op de herindeling met Groningen. De planologische doelen (gebruik, bouwen, waarden) van het buitengebied zijn desondanks geborgd in de beheersverordening Buitengebied. In een nader op te stellen Omgevingsvisie en een Omgevingsplan zal de actualisatie van het ruimtelijk beleid zoals was voorgenomen in het bestemmingsplan Buitengebied worden gecontinueerd. Dit krijgt zijn beslag in de nieuwe gemeente Groningen.

De ruimtelijke plannen zijn conform wettelijke procedures vastgesteld en waar dit noodzakelijk werd geacht via extra overlegronden met omwonenden en belanghebbenden tot stand gekomen. Dit geldt ook voor

procedures die wij hebben gevoerd in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Wij zijn tevreden dat de ruimtelijke plannen bijdragen aan een kwalitatief hoogwaardige leefomgeving. Bestemmingsplannen voor nieuwe ontwikkelingen gaan daarom gepaard met een kwaliteitsparagraaf en beeldkwaliteitsplannen zodat de architectonische kwaliteit van woningen, gebouwen en de openbare ruimte op een hoog niveau blijft. Daarnaast besteden we bij de plannen steeds meer aandacht aan aspecten als klimaatadaptatie, de effecten van ruimtelijke ontwikkelingen op bomen (bomeneffectanalyses), biodiversiteit en hergebruik van panden.

Wij hebben geen visie ontwikkeld op de toekomst van het Hortusterrein en het voormalige Biologisch Centrum. Hierbij zijn wij afhankelijk van de Rijksuniversiteit Groningen. Er zijn diverse documenten opgesteld waarbij de historische betekenis en kwaliteit van de Hortus en de Biotoop als broedplaats wordt erkend en gewaardeerd.

Volkshuisvesting
Binnen de mogelijkheden die we hadden in het drukke voorbereidingsjaar voor de herindeling hebben we meerdere prestatie-afspraken kunnen afronden en hebben we voor alle betrokken partijen nieuwe afspraken kunnen maken voor het volgend jaar die ook voor de nieuwe gemeente Groningen uitvoerbaar zijn.

VTH Wabo
Voor wat betreft de uitvoerende werkzaamheden hebben wij in 2018 voldaan aan onze wettelijke taken. Zo zijn nagenoeg alle vergunningaanvragen behandeld binnen de wettelijke termijn. Wij hebben het toezicht en de handhaving van de risicovolle taken goed georganiseerd en gehandhaafd op volgorde van prioriteit. Ook hebben wij de opdracht van het Rijk om extra aandacht te besteden aan handhaving op RvS in zwembaden en op de constructies van overhangende balkons en galerijen, uitgevoerd. De verordening kwaliteit VTH Groningen is vastgesteld. Hierover zijn wij tevreden.

Beleidsindicatoren
Hieronder worden de beleidsindicatoren van het programma VHROSV weergegeven. Deze beleidsindicatoren zijn opgesteld op basis van het BBV.

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De gemiddelde WOZ waarde van woningen (bedrag in duizend euro).	2018	291	230	CBS - Statistiek Waarde Onroerende Zaken
Het aantal nieuwbouwwoningen, per 1.000 woningen.	2016	14,4	7,2	ABF - Systeem Woningvoorraad
Demografische druk in %, de som van het aantal personen van 0 tot 20 jaar en 65 jaar of ouder in verhouding tot de personen van 20 tot 65 jaar.	2018	99,1%	69,6%	CBS - Bevolkingsstatistiek
Gemeentelijke woonlasten éénpersoonshuishouden; het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een éénpersoonshuisouden betaalt aan woonlasten.	2018	903	649	COELO, Groningen
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden; het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een meerpersoons-huishouden betaalt aan woonlasten.	2018	961	721	COELO, Groningen

Wat heeft het gekost?

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
810	Ruimtelijke Ordening	464	272	192
820	Grondexploitatie (niet-bedrijventerreine	51	1.776	-1.725
830	Wonen en bouwen	-296	-416	120
Programma 8	**VHROSV**	**220**	**1.632**	**-1.412**

Toelichting verschillen

810 Ruimtelijke Ordening
In het laatste jaar voor de herindeling is minder ingezet op actualisatie van bestemmingsplannen, wat heeft geresulteerd in een voordeel van € 30.000. Een voordelig resultaat van € 75.000 is behaald op de incidentele bouwprojecten waarbij de kosten worden gedekt uit de gerealiseerde opbrengsten, dit betreft onder andere Meerweg West. Tot slot is er op personeel een voordeel van € 90.000 ten opzichte van begroting, een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

820 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)
Het nadeel wordt grotendeels veroorzaakt door extra afschrijvingslasten voor Haderaplein (€ 1.763.000) als onderdeel van de afboekingen in het kader van de herindeling/schoon door de poort. Daarnaast is er per saldo een rentevoordeel op Stationsgebied en Haderaplein van € 28.000. Deze rentelasten stonden begroot in de reguliere exploitatie maar zijn geactiveerd in de grondexploitaties.

830 Wonen en bouwen
In 2018 zijn de legesopbrengsten in tegenstelling tot 2017 meer in lijn met de begroting, er is een voordeel van € 196.000. Verder is er een voordeel van € 82.000 doordat minder gebruik is gemaakt van externe advisering. In verband met de herindeling en ziekte was inhuur noodzakelijk en leidt op dit taakveld tot een overschrijding van € 150.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

5.10 Overzicht Overhead

Beleidsindicatoren

Beleidsindicatoren volgens de BBV:

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Formatie in fte per 1.000 inwoners	2018	7,9	niet bekend	Gemeente Haren
Bezetting in fte per 1.000 inwoners	2018	7,2	niet bekend	Gemeente Haren
Overhead (%)	2018	11,4	niet bekend	Gemeente Haren

Toelichting:
Zoals uit bovenstaande tabel blijkt, ligt de werkelijke bezetting onder de formatie. Om de bedrijfsvoering desondanks gaande te houden huren wij personeel in en vullen wij vacatures zo snel mogelijk in. Voordat vacatures worden gesteld, wordt onderzoek verricht op de afdeling of zaken anders georganiseerd kunnen worden, wat er nodig is en voor hoeveel uren.

Financiën

Taakveld (Bedragen x € 1.000)		A Begroting na wijziging 2018	B Realisatie 2018	A - B Verschil begr/real
040	Overhead	6.367	5.903	464
9	**Overzicht overhead**	**6.367**	**5.903**	**464**

Toelichting financiën
Het voordelig verschil van € 464.000 wordt veroorzaakt door een aantal afwijkingen. Hieronder een opsomming van de grotere verschillen:

- Een voordeel van € 83.000 op het opleidingsbudget. Door de aanstaande herindeling per 1 januari 2019 en de hiermee samenhangende vele personeelswisselingen is het opleidingsbudget niet volledig benut.
- Op de post personeelsplanning/vacatures is € 19.000 minder uitgegeven dan geraamd.
- T.b.v. de telecommunicatie is € 28.000 minder uitgegeven aan onderhoud en vervanging en € 10.000 meer aan abonnementskosten op vaste/mobiele telefonie waardoor een voordeel van € 18.000 is ontstaan.
- De post salarisadministratie geeft een voordeel van € 36.000. Oorzaak hiervan is dat de kosten zijn verantwoord op het taakveld automatisering.
- Op de afdelingskostenplaatsen is per saldo een voordeel van € 333.000. Dit voordeel kan niet los worden gezien van de posten voor CAO en de bezuiniging bedrijfsvoering, deze zijn begroot op taakveld 080. Op totaalniveau zijn wij binnen het personeelsbudget gebleven.
- Er heeft een storting plaatsgevonden in de voorziening juridische kosten van € 68 000. Het betreft een tweetal claims.
- De overige kleinere verschillen geven per saldo een voordeel van € 43.000.

5.11 Overzicht Algemene dekkingsmiddelen/VPB/Onvoorzien

Beleidsindicatoren
Beleidsindicatoren volgens de BBV:
In onderstaande tabel geven wij het (wettelijk verplichte) overzicht van de algemene dekkingsmiddelen. Per regel geven wij het saldo van opbrengsten en kosten weer. Vervolgens zullen wij de onderdelen kort toelichten. Algemene dekkingsmiddelen zijn voor ons inkomsten waar geen specifieke prestatie van onze gemeente tegenover staat. Met andere woorden: wij zijn vrij in de besteding van deze inkomsten.

Tabel algemene dekkingsmiddelen

(Bedragen x € 1.000)	**Begroting 2018 na wijziging**	**Realisatie 2018**	**Verschil Realisatie en Begroting na wijziging 2018** (minteken = nadeel)	**Realisatie 2017**
OZB	5.198	5.228	30	4.821
Gemeentefonds	25.597	25.303	-294	23.827
Dividend	12	22	10	14
Renteresultaat	233	125	-108	150
Totaal algemene dekkingsmiddelen	31.040	30.678	-362	28.812

Toelichting:

1. *OZB-opbrengsten*
   De totale OZB-opbrengsten over 2018 zijn € 20.000 lager dan bij de begroting geraamd. De opbrengsten 2018 zijn aanzienlijk hoger dan die van 2017 door met name de tariefsverhoging van 6,9%. Daarnaast zijn de kosten € 50.000 lager dan begroot. Samen leidend tot het hierboven getoonde voordeel van € 30.000.

2. *Gemeentefonds*
   In de begroting is rekening gehouden met Algemene Uitkering op basis van de Septembercirculaire 2018. Uiteindelijk is de Algemene Uitkering over 2018 € 313.000 lager, onder andere het gevolg van de effecten van de decembercirculaire 2018 en volumeverschillen m.b.t. de verdeelmaatstaven. Over voorgaande jaren is nog een aanvullende uitkering ontvangen van € 23.000.

3. *Dividend*
   Ons aandelenpakket in Bank Nederlandse Gemeenten N.V. leidt tot jaarlijkse dividendontvangsten.

4. *Renteresultaat*
   We berekenen de rente die we betalen aan de banken door aan onze taakvelden en grondexploitaties. Het verschil tussen de doorbelaste rente en de betaalde rente is het renteresultaat. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf 7.5 Financiering.

Financiën

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)	**A Begroting na wijziging 2018**	**B Realisatie 2018**	**A - B Verschil begr/real**
012 Mutaties reserves	134	134	0

050	Treasury	-245	-184	-61
061	OZB woningen	-4.299	-4.873	575
062	OZB niet-woningen	-899	-355	-544
070	Alg.uitkering en overige uitkeringen	-25.597	-25.303	-294
080	Overige baten en lasten	75	37	39
10	**Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen/Vpb/Onvoorzien**	**-30.831**	**-30.545**	**-286**

012 Mutaties reserves
De werkelijke mutaties komen overeen met de begrote mutaties.

050 Treasury
Het werkelijke renteresultaat is € 305.000 en is nagenoeg gelijk aan de raming. De post strategische aankopen geeft een nadeel van € 60.000 en wordt veroorzaakt door met name het niet doorberekenen van de energiekosten.

061/062 OZB
De OZB-opbrengsten zijn € 20.000 minder dan geraamd. Daarnaast zijn de overige lasten door met name lagere waarderingskosten € 51.000 lager uitgevallen. Per saldo een voordeel op deze twee taakvelden van € 31.000.

070 Alg. Uitkering en overige uitkeringen
In de begroting is rekening gehouden met Algemene Uitkering op basis van de Septembercirculaire 2018. Uiteindelijk is de Algemene Uitkering over 2018 € 313.000 lager, onder andere het gevolg van de effecten van de decembercirculaire 2018 en volumeverschillen m.b.t. de verdeelmaatstaven. Over voorgaande jaren is nog een aanvullende uitkering ontvangen van € 23.000.

080 Overige baten en lasten
Onvoorzien is voor een bedrag van € 39.000 niet ingezet.

6 Paragrafen

6.1 Verbonden partijen

Inleiding

Een gemeente kan in principe zelf bepalen hoe een bepaalde taak wordt uitgevoerd. De gemeente kan er bijvoorbeeld voor kiezen de uitvoering zelf ter hand te nemen of de uitvoering te regelen (via een gemeenschappelijke regeling) met een aantal regiogemeenten gezamenlijk. Kernvragen blijven steeds of de doelstellingen van het uitvoerende orgaan nog steeds corresponderen met die van de gemeente en of de doelstellingen van de gemeente gerealiseerd worden.

Vanwege de bestuurlijke, beleidsmatige en/of financiële belangen en mogelijke risico's is het gewenst dat in de begroting aandacht wordt besteed aan rechtspersonen, waarmee de gemeente een band heeft.

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) (artikel 1) geeft als (enge) definitie: "een verbonden partij is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk en een financieel belang heeft". Een financieel belang is een aan de verbonden partij ter beschikking gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is indien de verbonden partij failliet gaat, onderscheidenlijk het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Dit betekent dan ook dat, wanneer een verbonden partij failliet mocht gaan, de deelnemers in deze verbonden partij, dus ook de gemeente Haren, voor extra kosten zullen komen te staan. Uit bovenstaande blijkt dus ook dat bij leningen en garantstellingen geen sprake is van een verbonden partij: de gemeente houdt juridisch verhaal als de partij failliet gaat. Ook bij exploitatiesubsidies is geen sprake van een verbonden partij: het gaat om overdrachten (subsidies).

Bestuurlijk belang is zeggenschap, hetzij op basis van vertegenwoordiging in het bestuur hetzij uit hoofde van stemrecht. Er is sprake van een verbonden partij als de wethouder, het raadslid of de ambtenaar van de gemeente namens de gemeente in het bestuur van de partij plaatsneemt, of namens de gemeente stemt. Bij alleen een benoemingsrecht of een voordrachtsrecht - de gemeente mag een bestuurder of commissaris in de organisatie benoemen of voordragen - is strikt genomen geen sprake van een verbonden partij. Gemeenten maken vaak van een dergelijk recht gebruik om ervoor te zorgen dat kwalitatief goede bestuurders in het bestuur van de partij terechtkomen.

In deze paragraaf is het begrip verbonden partijen echter wat ruimer opgevat dan in het BBV. Daarom zijn bijvoorbeeld ook de belangrijkste organisaties die geen rechtspersoonlijkheid hebben, opgenomen. Maar eveneens zijn opgenomen stichtingen waarin de gemeente een benoemingsrecht heeft en die zij ook een subsidie geeft, grote organisaties waar de gemeente of een bestuurder levert en of zich garant stelt etc. De reden voor deze "brede" invulling van de paragraaf verbonden partijen is de behoefte aan overzicht. De belangrijkste partijen aan wie de gemeente zich bestuurlijk en/of financieel verbonden heeft komen nu op één plek in de begroting en rekening bij elkaar.

Gemeenschappelijke regeling
In deze paragraaf is per gemeenschappelijke regeling een tabel ingevuld. De reden hiervoor is dat landelijk (BBV), maar ook in Haren, meer inzicht wordt verlangd in de verbonden partijen waardoor het inzicht en de 'grip' vergroot kan worden. Voor de financiële gegevens is gebruik gemaakt van de jaarrekeningen 2017 en de begrotingen 2018 van de diverse instellingen.

Naam	**Gemeenschappelijke regeling Eems Dollard Regio (EDR)**
Vestigingsplaats	Leer (Duitsland)
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Het openbaar belang is gediend bij de doelstelling gericht op het realiseren en bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking, op zowel regionaal als plaatselijk niveau, in de noordelijke grensstreek van Nederland en Duitsland.
Deelnemende partijen	Duitse en Nederlandse gemeenten, alsmede andere regionale overheden en Kamers van Koophandel in de Eems Dollard Regio.
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: burgemeester Van Veen
Omvang van het eigen vermogen	€ 48.900 (stand per 01-01-2017)
Omvang van het vreemd vermogen	€ 275.000 (stand per 01-01-2017)
Omvang van het financiële resultaat	€ 25.800 (2017)
Inhoudelijke ontwikkeling	Geen gegevens beschikbaar

Naam	**Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen (PG&Z)**
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd word	Samenwerking rond publieke gezondheid en zorg alsmede inkoop jeugdhulp . Deze regeling voert activiteiten uit op grond van de Wet Publieke Gezondheid (zoals jeugdgezondheidszorg 0-19 jr, infectieziektenbestrijding, OGGz, milieugezondheidszorg en reizigersadvisering) en de inkoop jeugdhulp (tot en met 2020). De GR PG&Z stuurt twee uitvoeringsorganisaties aan: de GGD Groningen en de RIGG.
Bijdrage aan programma	Volksgezondheid en Milieu Ten aanzien van de GGD werd jaarlijks een dienstverleningsovereenkomst gesloten tussen de gemeente Haren en de GGD. De gemeente Haren nam naast het wettelijk verplichte pakket niet meer af dan het preventieve programma Moeders Informeren Moeders (MiM).
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: wethouder Verbeek
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 2,8 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 1,9 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 9,5 miljoen

Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 33,3 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 0,9 miljoen negatief
Inhoudelijke ontwikkeling	De GR PG&Z bestaat sinds 2014 (met de splitsing van de publieke gezondheid en de veiligheidsregio). Met ingang van 2015 is ook de inkoop van de jeugdhulp namens de 23 Groninger gemeenten aan deze GR opgedragen. Deze gezamenlijke inkoop loopt tot en met 2020.

Naam	**Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen**
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	De Veiligheidsregio Groningen stelt zich ten doel om uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: brandweerzorg, geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing, bevolkingszorg en melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer.
Financieel belang	Bijdrage Haren € 976.844
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: burgemeester Van Veen
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 7,055 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 6,721 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 19,264 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 20,777 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 1,605 miljoen
Inhoudelijke ontwikkeling	Op landelijk niveau zijn er ontwikkelingen op het gebied van digitale-, technologische-, demografische,- en sociale transformaties. Ook de nieuwe omgevingswet werpt haar schaduw vooruit en vraagt om een kwartiermaker bij de Veiligheidsregio. Daarnaast leidt de komende Europese privacywet, de Algemene Verordening Gegevensbescherming, tot een privacy officer en heeft invloed op de manier van werken bij de Veiligheidsregio. Verder geven landelijke onderzoeken naar de gevaren van het vak van brandweercollega's aanleiding tot aanpassing van het programma 'schoon werken'. Tenslotte is er een beweging tot centralisatie en verantwoording merkbaar, zowel binnen het Veiligheidsberaad (LMO, IM/ICT) als binnen de kolommen.

Naam	**Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen**

Vestigingsplaats	Veendam
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	De Omgevingsdienst Groningen voert VTH-taken uit op het gebied van de fysieke leefomgeving, in opdracht van de gemeenten en de provincie. Doel is effectiever samenwerken aan toezicht en handhaving door een bundeling van taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving. Voor de gemeente Haren gold dat producten en diensten uit het verplichte 'basistakenpakket' waren neergelegd bij de Omgevingsdienst Groningen.
Bijdrage aan programma	Volksgezondheid en Milieu
Deelnemende partijen	Alle Groninger gemeenten en de provincie
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: burgemeester Van Veen
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 16 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 16 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 0
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 0
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	Alle opdrachten zijn in 2018 afgerond en teruggekoppeld. De extra opdrachten via maatwerkcontract (strippenkaart) zijn gefactureerd op basis van daadwerkelijk gemaakte uren. Ook deze vielen binnen de begroting 2018.

Naam	**Gemeenschappelijke regeling voor het Meerschap Paterswolde**
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Samenwerking voor het beheer van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden. Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, landschapsverzorging en natuurbescherming in het gebied.
Deelnemende partijen	De gemeenten Groningen, Haren en Tynaarlo.
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: raadsleden Fenijn en Schuiling Dagelijks bestuur: wethouder Stiekema
Financieel belang Haren	Bijdrage € 96.530
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 694 duizend
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 661 duizend
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 1,501 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 1,501 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in	€ 15 duizend

2018	
Inhoudelijke ontwikkeling	Er hebben zich gedurende het begrotingsjaar 2018 geen substantiële veranderingen voorgedaan.

Naam	**Gemeenschappelijke regeling Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG)**
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	ARCG is een gemeenschappelijke regeling, gericht op een zo efficiënt mogelijke afzet van huishoudelijk afval, waarbij het milieurendement niet uit het oog wordt verloren.
Bijdrage aan programma	Volksgezondheid en Milieu De volgende zaken regelde de gemeente Haren via de ARCG: storten huishoudelijke afvalstromen, gebruik chemokar, gebruik chemisch afval depot, gebruik afval brengstation en een bijdrage in het vereveningsfonds. Als gemeente Haren profiteren we van de massa van de GR, bijv. bij de afzet van oud papier en kunststoffen.
Deelnemende partijen	De gemeenten Bedum, Groningen, Grootegast, Haren, Leek, Marum, Ten Boer en Zuidhorn.
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 1,019 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 1,019 miljoen
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 4,831 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 3,694 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	Er hebben zich gedurende het begrotingsjaar 2018 geen substantiële veranderingen voorgedaan.

Deelnemingen

Vanuit het oogpunt van het behartigen van het publieke belang is de gemeente Haren ook in het bezit van de aandelen in enkele vennootschappen (deelnemingen).

Naam	**Dilgt Hemmen Essen B.V.**
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Voor de ontwikkeling van woningbouw in Haren Noord werken wij samen met twee bedrijven. Hiertoe zijn de rechtspersonen GEM Haren Noord C.V. en GEM Haren noord Beheer B.V. opgericht. Via onze deelneming Dilgt Hemmen Essen B.V. oefenen wij invloed uit op het ondernemingsbeleid van GEM Haren Noord Beheer B.V. GEM Haren Noord Beheer B.V. is de beherend vennoot van GEM Haren Noord C.V., de entiteit waarbinnen zich de grondexploitatie Haren Noord bevindt.
Bijdrage aan programma	8 VHROSV
Deelnemende partijen	Gemeente Haren
Harense bestuurder(s)	Statutair directeur: wethouder Verbeek
% aandeel begin 2018(belang Haren)	100%
% aandeel eind 2018 (belang Haren)	100%
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 18.000
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 18.000
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 0
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 0
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2018 is het bebouwen van deelgebied 5/6 vervolgd.

Naam	**Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord**
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Voor de ontwikkeling van woningbouw in Haren Noord werken wij samen met twee bedrijven. Hiertoe zijn de rechtspersonen GEM Haren Noord C.V. en GEM Haren Noord Beheer B.V. opgericht. Via onze verbonden partij Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord treden wij op als commandiet in GEM Haren Noord C.V., de entiteit waarbinnen zich de grondexploitatie Haren Noord bevindt.
Bijdrage aan programma	8 VHROSV
Deelnemende partijen	Gemeente Haren
Harense bestuurder(s)	Statutair bestuurder: afdelingsmanager Hoekstra
% aandeel begin 2018(belang Haren)	100%
% aandeel eind 2018 (belang Haren)	100%

Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 49.000
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 49.000
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 0
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 0
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2018 is het bebouwen van deelgebied 5/6 vervolgd.

Naam	**Bank Nederlandse Gemeenten N.V. (BNG)**
Vestigingsplaats	Den Haag
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Het leveren van bancaire diensten aan overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang.
Bijdrage aan programma	Overzicht algemene dekkingsmiddelen
Deelnemende partijen	Het Rijk, gemeenten, elf provincies en een hoogheemraadschap.
Harense bestuurder(s)	Geen
% aandeel begin 2018 (belang Haren)	0,016%
% aandeel eind 2018 (belang Haren)	0,016%
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 4.953 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 4.990 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 135.072 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 132.519 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 337 miljoen netto winst
Inhoudelijke ontwikkeling	Zie het jaarverslag 2018 van BNG, te raadplegen via de site van BNG.

Naam	**N.V. Waterbedrijf Groningen**
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Levering van drinkwater aan ruim 260.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en Eelde-Paterswolde
Bijdrage aan programma	7 Volksgezondheid en milieu
Deelnemende partijen	De provincie Groningen en de gemeenten in de provincie Groningen
Harense bestuurder(s)	Geen

% aandeel begin 2018 (belang Haren)	2,8%
% aandeel eind 2018 (belang Haren)	2,8%
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 71,364 miljoen (per 01-01-2017)
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 73,509 miljoen (per 31-12-2017)
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 110,704 miljoen (per 01-01-2017)
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 120,422 miljoen (per 31-12-2017)
Omvang van het financiële resultaat in 2018	€ 2,145 miljoen (2017)
Inhoudelijke ontwikkeling	Zie het jaarverslag 2017 van het Waterbedrijf Groningen, te bereiken via de volgende link: https://jaarverslag2017.waterbedrijfgroningen.nl/jaarrekening-2017

Overige samenwerkingsvormen

Naam	**Regio Groningen - Assen**
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Uitgangspunt van Regio Groningen-Assen is het bundelen van wonen, werken en mobiliteit. Door zuinig en duurzaam om te gaan met de ruimte blijven de kwaliteiten van het gebied in stand. Bundelen is bovendien gunstig voor het functioneren van hoogwaardige voorzieningen, die draagvlak nodig hebben om in de benen te blijven. Ook voor het beheersen van de verkeersstromen en voor het in stand houden en versterken van het landelijk gebied is het verstandig te bundelen. De Regiovisie is een ruimtelijke ontwikkelingsvisie voor de lange termijn, waarbij de provincies en gemeenten over hun bestuurlijke grenzen heen kijken en samenwerken om kansen te creëren voor goede ontwikkelingen in het regiogebied. Kansen op goed werk, goed onderwijs, goede voorzieningen en op een goed betaalbare woning in een uitstekende woonomgeving. Het uitgangspunt van de regiovisie is dat de steden niet zonder de omliggende regio kunnen, maar de omliggende regio ook niet zonder de steden.
Deelnemende partijen	Gemeenten Assen, Bedum, Groningen, Haren, Midden-Groningen, Leek, Noordenveld, Ten Boer, Tynaarlo, Winsum en Zuidhorn. Provincies Drenthe en Groningen
Belang gemeente eind 2017	€ 78 duizend (jaarlijkse bijdrage Haren)
Omvang van het eigen vermogen begin 2018	€ 12,0 miljoen
Omvang van het eigen vermogen eind 2018	€ 9,5 miljoen (Regiofonds)
Omvang van het vreemd vermogen begin 2018	€ 4,1 miljoen
Omvang van het vreemd vermogen eind 2018	€ 3,1 miljoen
Omvang van het financiële resultaat in 2018	Resultaat totaal :€ 2,482 miljoen negatief (Afname Regiofonds in 2018)
Inhoudelijke ontwikkeling	Regio Groningen-Assen werkt aan drie speerpunten: het economisch kerngebied verder ontwikkelen, de interne samenhang verbeteren/ bereikbaarheid en de kwaliteit van stad en land behouden en versterken. Meer informatie over het samenwerkingsverband, zie www.regiogroningenassen.nl.

6.2 Subsidies

Inleiding

Onderstaande instellingen zijn geen verbonden partijen, maar zijn wel belangrijk voor de behartiging van een bepaald publiek belang. Op basis van het relatieve belang van de stichting voor de gemeentelijke taakuitvoering is een selectie gemaakt. Immers er zijn zeer veel stichtingen die via een subsidierelatie of anderszins maatschappelijke taken voor de gemeente uitvoeren. Deze allemaal te noemen zou niet in de lijn van het doel van deze paragraaf liggen. Voor een totaaloverzicht van alle subsidies verwijzen wij u naar de gemeentelijke website.

De bedragen over 2018 zijn gebaseerd op de subsidiebeschikkingen. De subsidie over 2018 wordt in de periode juni-juli 2019 vastgesteld.

Naam	Doel (= het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Wat heeft de stichting gedaan en wat is daarmee bereikt?	Financiële bijdrage van Haren over 2018	
			Begroting	Realisatie
Dorpsfonds/ Ondernemend Haren /	Het dorpsfonds en Ondernemend Haren ontvangen een jaarlijkse subsidie om de centrumfunctie van Haren en het ondernemersklimaat te versterken. De activiteiten van het dorpsfonds betreffen onder andere marketing, het organiseren van evenementen en het optreden als gesprekspartner bij de verdere ontwikkeling van de centrumvisie	Het Dorpsfonds heeft een brede taak in het op de kaart zetten van haren, zowel het centrum, het dorp en de omliggende dorpen. Het verstrekt hiertoe onder meer subsidies aan partijen die evenementen organiseren in de gemeente. Hiermee is de gemeente levendiger geworden en aantrekkelijker voor mensen om te komen en te verblijven. Ook is in 2018 gewerkt aan een marketing strategie en de uitvoering hiervan. Hierbij is onder meer samengewerkt met Ondernemend Haren. Ook is inzet gepleegd op de ontwikkeling en realisatie van de centrumvisie. Qua marketing en centrumvisie worden de zichtbare resultaten in 2019 verwacht. Uit het budget voor Dorpsfonds wordt jaarlijks een bedrag van € 22.000 overgemaakt aan Unesco Geopark de Hondsrug, om mee te profiteren van de marketing activiteiten van	€ 138.000	€ 126.000

		het Geopark en toeristen te trekken uit het zuidelijke deel van het Geopark. Ondernemend Haren ontvangt van de gemeente een subsidie voor een aantal vaste evenementen zoals het sinterklaasfeest, de Kerstfairen allerlei acties rond valentijnsdag, vader- en moederdag, koningsdag en bevrijdingsfeest enz. Deze evenementen en acties zijn uitgevoerd.		
Centrumvisie	In juni 2018 is een nieuwe centrumvisie vastgesteld door de raad. Doel van de centrumvisie is om Haren qua marketing op de kaart te zetten, ruimtelijk (bijvoorbeeld routering parkeren, looplijnen) te versterken en de professionaliteit van het ondernemerschap te bevorderen.	Een aantal stakeholders (Dorpsofonds, Ondernemend Haren) is onder leiding van een professionele trekker bezig met het uitwerking van de doelstellingen van de centrumvisie. De uitgaven in 2018 betreffen de kosten van de trekker van het project.	€ 104.600	€ 4.400
Stichting Torion	Torion heeft een brede welzijnstaak. De algemene opdracht aan Torion is het uitvoeren van welzijnstaken voor de kwetsbare burgers die een afstand hebben tot participatie en welbevinden.	Torion heeft een breed palet aan activiteiten georganiseerd op het gebied van individuele ondersteuning, versterking sociale cohesie en het geven van informatie &advies.	€ 565.303	€ 565.306
Stichting Biblionet Groningen /Bibliotheek Haren	In de Bibliotheek Haren kunnen alle inwoners terecht voor lezen, luisteren en kijken, boeken en andere informatiedragers, kennis en cultuur. De bibliotheek is onderdeel van het netwerk van Biblionet Groningen. De Bibliotheek Haren is een actieve partner in het Harense culturele netwerk.	De Bibliotheek Haren is een actieve partner in het Harense culturele netwerk. De subsidie draagt bij aan de financiële exploitatie van de bibliotheek	€542.451	€ 542.448
Stichting Exploitatie Zwembad	Wij verstrekken een jaarlijkse	Met de jaarlijkse subsidie is de stichting in staat het	€ 138.363	€ 145.208

Scharlakenhof	exploitatiesubsidie aan zwembad Scharlakenhof.	zwembad Scharlakenhof te exploiteren. Het resultaat is een goed bezocht zwembad voor een breed publiek in 2018.		
Stichting de Rieshoek	De subsidie wordt verstrekt als tegemoet-koming voor de instandhoudingskosten van het gebouw De Rieshoek gedurende het verwervingsproces van het gebouw door de Stichting.	De verkoop van De Rieshoek is niet meer doorgegaan in 2018. De subsidie is daarom ook niet uitbetaald. De Stichting zal naar verwachting in 2019 het eigendom van het gebouw verwerven.	€ 116.000	€ 0
Playground Oosterhaar	Subsidie voor de stichtingskosten van de playground/voetbalkooi in Oosterhaar.	De voetbalkooi is gerealiseerd.	€ 15.000	€ 16.000
Diverse subsidies Cultuur	Met deze subsidies worden verschillende organisaties financieel ondersteund bij de organisatie van verschillende activiteiten op cultureel gebied	Er zijn voorstellingen op de basisscholen georganiseerd, exposities in het Clockhuys, de jaarlijkse kunst- en cultuurmarkt, radio-uitzendingen door Haren FM, herdenking oorlogsslachtoffers etc.	€ 41.978	€ 34.302
Subsidies Welzijn en Zorg	Het in stand houden van verschillende stichtingen die bijdragen aan de leefbaarheid in Haren.	Uit dit budget ontvangen vier buurt- en dorpshuizen, de vrijwilligers van de Stichting Ouderenvervoer en de Speel-o-teek een exploitatiesubsidie voor het realiseren van ontmoeting en versterking van de sociale cohesie. Daarnaast ontvangen een aantal stichting een financiële bijdrage voor de ondersteuning van individuele inwoners.	€ 100.005	€ 134.594
Totaal			**€ 1.761.700**	**€ 1.568.259**

6.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

De paragraaf weerstandsvermogen geeft aan hoe robuust de gemeente is. De gemeente Groningen heeft gekozen om de omvang van en de achtergronden in de risico's en het beschikbare weerstandsvermogen voor meerdere begrotingsjaren (vier jaren) te bezien. Dit wordt dynamisch weerstandsvermogen genoemd. Deze keuze is vastgelegd in de kadernota weerstandvermogen van de gemeente Groningen (raadsbesluit 6 juli 2016).

De paragraaf weerstandsvermogen die in de gemeenterekening is opgenomen heeft in tegenstelling tot de rest van de gemeenterekening een prospectief karakter. De gemeente Groningen is per 1 januari 2019 een heringedeelde gemeente. Een van de gevolgen is dat de gemeenterekeningen 2018 van de oude gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer ruim een maand na de gemeentebegroting 2019 van de nieuwe gemeente Groningen in de gemeenteraad ter vaststelling behandeld worden.

Ten aanzien van de paragraaf weerstandsvermogen in zowel de gemeenterekeningen 2018 van de oude gemeenten als de gemeentebegroting 2019 van de gemeente Groningen kiezen we, gezien de samenloop in tijd en het genoemde prospectieve karakter, voor één paragraaf weerstandsvermogen welke is opgenomen in de gemeenterekening van de voormalige gemeenten.

Inleiding

Bij de uitvoering van onze taken worden we geconfronteerd met risico’s en ontwikkelingen die financiële gevolgen kunnen hebben voor de gemeente. Het is belangrijk dat we beschikken over een buffer om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Deze buffer wordt gevormd door het beschikbare weerstandsvermogen.

Minstens zo belangrijk is dat een goede sturing op en beheersing van de risico’s plaatsvindt (risicomanagement). Risicomanagement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties zo in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico’s. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en maakt het voor organisaties mogelijk om genomen beslissingen aangaande risico’s te verantwoorden.

Bij projecten, waarbij het risico voor de gemeente Groningen groot is, laten we bij het aangaan van het risico een second opinion uitvoeren door een onafhankelijke partij. Dit geldt bijvoorbeeld voor situaties waarbij we als gemeente een lening verstrekken aan een derde of bij grotere projecten waar we als gemeente weinig ervaring mee hebben.

Ondanks de inspanningen op het gebied van risicomanagement kunnen zich risico's blijven voordoen. Met het beschikbare weerstandsvermogen zijn we in staat de financiële effecten van risico’s op te vangen. Risicomanagement en het weerstandsvermogen zijn daarmee onderling verbonden en vormen een belangrijk onderdeel van het (financiële) beleid van de gemeente.

Kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement

Het kader voor het weerstandsvermogen en risicomanagement is vastgelegd in de op 6 juli 2016 door de raad vastgestelde kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement 2016 (5714411). Daarnaast heeft de raad bij de begroting 2017 op 9 november 2016 via amendement bepaald dat het minimumniveau van de Algemene Egalisatie Reserve 20 miljoen euro is.

In het kader is aangegeven op welke wijze wij de risico’s in beeld brengen en beheersen en op welke momenten wij de raad hierover informeren. Bij de begroting en de rekening rapporteren we integraal over de risico’s in het weerstandsvermogen en de belangrijke ontwikkelingen die effect kunnen hebben op het weerstandsvermogen. In de kadernota uit 2016 hebben we bepaald dat we een deel van de onbenutte belastingcapaciteit en de niet structureel ingezette middelen uit de vrije beleidsruimte (intensiveringsmiddelen) rekenen tot het beschikbare weerstandsvermogen.

Onze grootste risico's doen zich voor bij de woningbouwlocaties en bedrijventerreinen. We herzien elk jaar de exploitatieopzetten van deze projecten. Om eventuele risico's op te kunnen vangen, kan een beroep worden gedaan op het gemeentelijk weerstandsvermogen.

In 2019 actualiseren we de kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement, waarbij onder andere de afspraken uit het coalitie akkoord in de kadernota worden verwerkt.

Weerstandsvermogen in één oogopslag

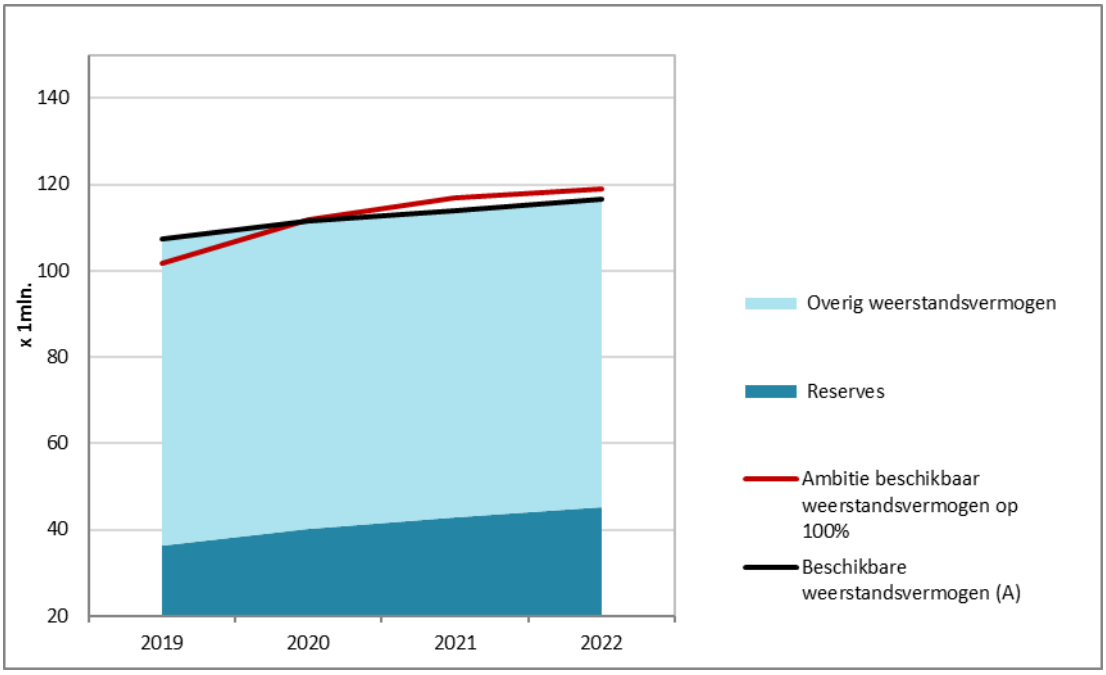

Berekening weerstandsvermogen rekening 2018	2019	2020	2021	2022
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	111.405	113.964	116.481
Reserves	36.325	40.227	42.786	45.303
Overig weerstandsvermogen	71.177	71.177	71.177	71.177
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	111.869	116.930	118.991
Risico grondexploitaties (incl Meerstad) * waarschijnlijkheidsfactor (90%)	72.841	72.941	72.207	71.235
Overige risico's * waarschijnlijkheidsfactor (90%)	28.935	38.928	44.723	47.756
Ratio weerstandsvermogen (A/B x 100%)	**106%**	**100%**	**97%**	**98%**
Verhouding reserves / benodigd weerstandsvermogen	**36%**	**36%**	**37%**	**38%**
Ambitie beschikbaar weerstandsvermogen op 100%	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**
Verschil tussen beschikbaar en benodigd weerstandsvermogen	5.727	-464	-2.966	-2.510

Het weerstandsvermogen geeft inzicht in de weerbaarheid van de gemeente. Het laat zien of de gemeente in staat is de effecten van risico's op te vangen. Als maatstaf hanteren we hiervoor de ratio van het weerstandsvermogen. Deze geeft de verhouding weer tussen het beschikbare weerstandsvermogen (welke middelen zijn er om risico's op te vangen?) en het benodigde weerstandsvermogen (welke risico's lopen we?). Een ratio van 100% betekent dat er voldoende weerstandsvermogen beschikbaar is om het effect van de ingeschatte risico's (kans * effect*waarschijnlijkheidsfactor van 90%) te kunnen opvangen. De ratio in deze

rekening 2018 is iets beter dan in de gemeentebegroting 2019. Dit komt doordat nu de definitieve rekeningresultaten zijn opgenomen. Deze wijken iets af van voorlopige ramingen die zijn gebruikt bij het bepalen van het weerstandsvermogen in de gemeentebegroting 2019. Daarnaast is er nog een aanpassing in de beginbalans van de nieuwe gemeente Groningen ten opzichte van de verwachting in de begroting 2019.

Waarschijnlijkheidsfactor
Bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%. Deze factor geeft weer dat niet alle risico's zich tegelijkertijd zullen voordoen.

Het beschikbare weerstandsvermogen bestaat uit een aantal bronnen waarmee het effect van risico's kan worden opgevangen. We maken onderscheid tussen reserves en overige bronnen. De reserves (36,3 miljoen euro in 2019) zijn hard en kunnen direct worden ingezet. Inzet van de overige bronnen (71,2 miljoen euro) vraagt over het algemeen meer tijd. Voor de inzet van de stille reserve Enexis bijvoorbeeld is eerst verkoop van de aandelen nodig en inzet van de intensiveringsmiddelen vraagt besluitvorming over verlaging van de beschikbare budgetten en aanpassing van het beleid.
Gezien het belang van het aandeel reserves maken we deze afzonderlijk zichtbaar. In het onderdeel beschikbaar weerstandsvermogen geven we een toelichting op de onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen.

Het benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald op basis van een inschatting van de risico's die de gemeente loopt. Veruit het grootste risico ligt bij de gemeentelijke grondexploitaties en Meerstad. Dit risico bepaalt zo'n 72% van het benodigd weerstandsvermogen. In het onderdeel benodigd weerstandsvermogen geven we een toelichting op risico's die het benodigd weerstandsvermogen bepalen.

De ontwikkeling van het weerstandsvermogen wordt twee keer per jaar bepaald: bij de rekening en bij de begroting. We willen benadrukken dat de berekening van het weerstandsvermogen geen exacte wetenschap is. Bij het bepalen van de omvang van het benodigd weerstandsvermogen worden een groot aantal inschattingen gemaakt die meer of minder goed te onderbouwen zijn. Bij de beoordeling van het weerstandsvermogen kijken we dan ook vooral naar hoe het weerstandsvermogen zich ontwikkeld.

In de berekening van het benodigd weerstandsvermogen is geen rekening gehouden met risico's van nieuwe projecten. In zijn algemeenheid leiden nieuwe projecten tot nieuwe risico's en dus tot een hoger benodigd weerstandsvermogen. Op het moment dat er zekerheid is over de uitvoering van een project (meestal bij een realisatiebesluit door de raad), kan een inschatting worden gemaakt van het risico en houden we er rekening mee in het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.

Op basis van de actuele berekening van het weerstandsvermogen komt de ratio voor 2019 uit op 106%. In de jaren daarna neemt de ratio iets af naar 98% in 2022. In 2019 kan 36% van het benodigd weerstandsvermogen worden opgevangen met reserves. In de jaren daarna neemt dit naar verwachting toe tot 38% in 2022.

Vergelijking met de rekening 2017

Weerstandsvermogen	Rekening 2018	Rekening 2017	Verschil
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	137.107	-29.604
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	126.899	-25.123
Ratio weerstandsvermogen (A/B)	106%	108%	-2%
Ruimte weerstandsvermogen boven 1,0 (A - B)	5.727	10.208	-4.481
Benodigde aanvulling wsv tot 0,8	0	0	0

Bij de rekening 2017 lag de ratio van het weerstandsvermogen boven de 100% (108% in jaarschijf 2018). Ten opzichte van de rekening 2017 is sprake van een afname van het beschikbaar weerstandsvermogen én een afname van het benodigd weerstandsvermogen.

Het beschikbaar weerstandsvermogen neemt ten opzichte van de rekening 2017 af met €29,6 miljoen. De reserves nemen af met 30,4 miljoen euro, de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen nemen toe met 0,8 miljoen euro. We lichten de verschillen toe in het onderdeel beschikbaar weerstandsvermogen

Het benodigd weerstandsvermogen neemt af met 25,1 miljoen euro. Deze afname ontstaat vooral omdat we het risico van de grondexploitatie Meerstad naar beneden hebben bijgesteld. Met deze bijstelling lopen we vooruit op een aanpassing van de kadernota weerstandsvermogen, waarin de methodiek voor het bepalen van het risico grondzaken / grondexploitaties is opgenomen. Bij het bepalen van het risico Meerstad houden we rekening met het in de grondexploitatie geraamde voordeel omdat met dit voordeel een deel van het risico binnen de grondexploitatie kan worden opgevangen. In het onderdeel benodigd weerstandsvermogen komen we hierop terug.

In vergelijking met de rekening 2017 neemt het beschikbaar weerstandsvermogen met 4,5 miljoen euro meer af dan het benodigd weerstandsvermogen. Dit leidt in 2019 tot een verslechtering van de ratio met 2% (van 108% naar 106%).

De verlaging van de ratio in jaren na 2019 ontstaat vooral door een toename van het risico in het sociaal domein en de toegenomen bezuinigingstaakstellingen vanaf 2020. Dit leidt tot een verhoging van het benodigd weerstandsvermogen vanaf 2020. In de rekening 2017 bleef het benodigd weerstandsvermogen vanaf 2020 redelijk constant.

In het coalitieakkoord staat dat we aan het eind van de coalitieperiode wordt gestreefd naar een ratio van 100%. Gelet op de grote opgaven accepteren we voor de kortere termijn een ratio onder de 100% (minimaal 80%).
In 2019 bereiken we, ondanks een forse onttrekking aan het beschikbaar weerstandsvermogen, een ratio van 106%. Dat wordt met name veroorzaakt door een lager risico bij Meerstad. Dit verlaagt het benodigd weerstandsvermogen. Daarnaast houden we rekening met een toevoeging van 8,1 miljoen euro van het voorlopige rekeningresultaat 2018 van Groningen, Haren en Ten Boer aan de reserves (overeenkomstig het kader ‘Eén integraal afwegingsmoment’).

Bij het beoordelen van het weerstandsvermogen kijken we ook naar het aandeel reserves ten opzichte van het benodigd weerstandsvermogen. In 2019 zit er 36,3 miljoen euro in de reserves die meetellen voor het weerstandsvermogen. In de komende jaren neemt dit naar verwachting toe tot ruim 45 miljoen euro, indien geen beroep op het weerstandsvermogen hoeft te worden gedaan. In het coalitieakkoord is afgesproken voor de reserves die onderdeel uitmaken van het weerstandsvermogen een ondergrens van 25 miljoen euro te hanteren.

We constateren dat de het niveau van de reserves in het weerstandsvermogen aan de lage kant is. Met name de AER en de reserve grondzaken/ grondbank staan de komende jaren onder druk. Bij de actualisering van de kadernota weerstandsvermogen in 2019 komen we terug op hoe we hiermee om willen gaan. Dit zal leiden tot een herverdeling van middelen over de reserves. Daarbij willen we ook het aantal reserves dat onderdeel uitmaakt van het weerstandsvermogen terugbrengen.

Risicomanagement

In het onderdeel risico's wordt een uitgebreide toelichting gegeven op de risico's die het benodigd weerstandsvermogen bepalen.

De volgende risico's zijn ten opzichte van de rekening 2017 opgenomen:

- Risico parkeerhandhaving (voorheen opgenomen onder risico parkeerbedrijf);
- Verhogen ABP-premies;
- Risico's Haren en Ten Boer.

In vergelijking met de rekening 2017 is een aantal risico's geclusterd. Het gaat om:

- Verstrekte leningen en garanties;
- Vastgoed;
- Fiscale / juridische risico's;
- Risico bezwaarprocedures.

De risico's van Haren en Ten Boer die hieronder vallen zijn hieraan toegevoegd.

Dynamisch weerstandsvermogen

We laten de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien als gevolg van wijzigingen in de risico's en de reserves in de periode 2019-2022. Hiermee ontstaat een beter beeld van de meerjarige ontwikkeling van het weerstandsvermogen.

Wanneer voor risico's een meerjarige inschatting kan worden gemaakt (in effect en/of kans van optreden) nemen we deze meerjarig inschatting op in de dynamische ontwikkeling.

Het gaat bijvoorbeeld om de risico's bij grondexploitaties en het parkeerbedrijf. In de gevallen waar we geen meerjarige ontwikkeling kunnen inschatten, houden we rekening met een constante waarde van het risico voor de periode 2019-2022.

In het geval reservemutaties voor de komende jaren bekend zijn, houden we hier rekening mee in de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen. Het gaat onder andere om een structurele voeding van de algemene egalisatiereserve van 1,8 miljoen euro, een structurele onttrekking van 2,5 miljoen euro uit de reserve grondzaken en het terugvloeien van middelen die aan de reserve grondzaken waren onttrokken voor de financiering van de businesscase outsourcing ICT (2,5 miljoen euro per jaar tot en met 2024).

Voor een juist beeld van het beschikbare weerstandsvermogen tellen we vier onttrekkingen die in de jaren 2020-2022 worden onttrokken per direct niet mee in het beschikbare weerstandsvermogen. Deze posten worden niet meegeteld omdat deze niet meer kunnen worden ingezet om risico's op te vangen. Het gaat om:

- De in de begroting 2017 opgenomen onttrekking aan de algemene egalisatiereserve in 2020 van 1,3 miljoen euro;
- De in de begroting 2018 opgenomen onttrekking aan de algemene egalisatiereserve van 4,7 miljoen euro voor het tekort in het financieel perspectief in 2020;
- De dekking van de kapitaallasten van de overgehevelde investeringen in bovenwijkse voorzieningen van Meerstad aan de gemeente Groningen voor de jaren 2020-2022 van in totaal 6,0 miljoen euro ten laste van de reserve Grondzaken;
- De in het coalitieakkoord 2019 opgenomen onttrekking aan het weerstandsvermogen voor de jaren 2020-2022 van 7,2 miljoen euro. Deze middelen zijn in mindering gebracht op de reserve grondzaken.

Deze gegevens zijn verwerkt en leiden tot het volgende beeld voor het weerstandsvermogen voor de jaren 2019 tot en met 2022.

Rekening 2018 Weerstandsvermogen	2019	2020	2021	2022
Beschikbaar weerstandsvermogen (A)	107.503	111.405	113.964	116.481
Benodigd weerstandsvermogen (B)	101.776	111.869	116.930	118.991
Ratio (A/B*100%)	**106%**	**100%**	**97%**	**98%**
Afwijking t.o.v. ratio 1,0	5.727	-464	-2.966	-2.510
Ratio in rekening 2017	108%	101%	103%	103%
Verhouding hard/ totaal	36%	36%	37%	38%
Reserves in het weerstandsvermogen	36.325	40.227	42.786	45.303

Berekening weerstandsvermogen

Definitie weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf voor de mate waarin een gemeente in staat is de nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Het gaat hierbij om tegenvallers van enige omvang, tegenvallers die – als er geen weerstandsvermogen zou zijn – de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar kunnen brengen. In hoeverre een gemeente in staat is om financiële tegenvallers op te vangen hangt af van:

- De risico's die de gemeente loopt, deze bepalen het benodigde weerstandsvermogen;
- De middelen die de gemeente vrij kan maken om risico's op te vangen, deze bepalen het beschikbare weerstandsvermogen.

Er zijn geen wettelijke normen voor de hoogte van het benodigde weerstandsvermogen.

Berekening weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen kan worden afgezet tegen het benodigd weerstandsvermogen. Dit drukken we uit in een ratio.

$$\textbf{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\textbf{Beschikbare weerstandsvermogen}}{\textbf{Benodigde weerstandsvermogen}} * 100\%$$

Om het weerstandsvermogen te kunnen beoordelen dient te worden vastgesteld welke ratio de gemeente Groningen nastreeft. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van onderstaande waarderingstabel.

Waarderingscijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
A	> 200%	Uitstekend
B	140% < ratio < 200%	Ruim voldoende
C	100% < ratio < 140%	Voldoende
D	80% < ratio < 100%	Matig

Waarderingscijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
E	60% < ratio < 80%	Onvoldoende
F	< 60%	Ruim onvoldoende

Uitgangspunten ratio weerstandsvermogen
Twee keer per jaar, bij rekening en begroting, beoordelen we het niveau van het weerstandsvermogen. In het coalitieakkoord is afgesproken dat we aan het eind van de coalitieperiode wordt gestreefd naar een ratio van 100%. Gelet op de grote opgaven accepteren we voor de kortere termijn een ratio onder de 100% (minimaal 80%). Voor de reserves die onderdeel uitmaken van het weerstandsvermogen hanteren we een ondergrens van 25 miljoen euro.

Weerstandsvermogen	Rekening 2018	Rekening 2017	Verschil
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	137.107	-29.604
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	126.899	-25.123
Ratio weerstandsvermogen (A/B)	106%	108%	-2%
Ruimte weerstandsvermogen boven 1,0 (A - B)	5.727	10.208	-4.481
Benodigde aanvulling wsv tot 0,8	0	0	0

Op basis van de actuele inschatting van de risico's en reserves in het weerstandsvermogen in deze rekening komt het weerstandsvermogen in 2019 uit op een ratio van 106%. Dit is 2% minder dan de ratio in de rekening 2017. De risico's zijn ten opzichte van de rekening 2017 verlaagd met 25,1 miljoen euro. De belangrijkste veranderingen worden toegelicht bij het onderdeel benodigd weerstandsvermogen. Het beschikbare weerstandsvermogen in de rekening 2018 daalt ten opzichte van de rekening 2017 met 29,6 miljoen euro. De verlaging van het beschikbare weerstandsvermogen wordt toegelicht in het onderdeel beschikbare weerstandsvermogen.

Bij het bepalen van het weerstandsvermogen houden we rekening met lopende projecten, waar de raad een besluit over heeft genomen en waar een uitvoeringskrediet voor is vastgesteld. Achterliggende gedachte is dat we bij nieuwe projecten risico's kunnen vermijden door het project niet uit te voeren.

De komende jaren is sprake van een grote investeringsopgave, die effect zal hebben op het benodigd weerstandsvermogen. In het coalitieakkoord zijn voor de investeringsopgave extra middelen geraamd, die zijn verwerkt in deze begroting. Zo wordt de Eemskanaalzone, het Suikerfabriek terrein en het Stationsgebied-zuidzijde ontwikkeld. Er worden middelen gereserveerd voor een autoverbinding in de Oosterhamrikzone, en investeringen onderwijs en cultuur. Het starten met deze projecten zal een verhogend effect hebben op het risico en dus het benodigde weerstandsvermogen. Voor grote infrastructurele projecten bijvoorbeeld wordt het risico bepaald op 10% van de investeringsomvang. Als het gaat om een grondexploitatie wordt het risico bepaald door de risicoboxenmethode. Een indicatie van de toename van het risico is op dit moment moeilijk te geven.

Voor het project Zuidelijke Ringweg is geen risico in het weerstandsvermogen opgenomen.
Het uitgangspunt bij de uitvoering van het project is dat het budget taakstellend is. Eventuele meerkosten moeten dus in eerste instantie worden opgevangen binnen het beschikbare budget.

Voor de aardbevingen hebben we geen risico opgenomen. In een bestuursakkoord is afgesproken dat de gevolgen van de aansprakelijkheid van de provincie, gemeenten of derde partijen zoals woningcorporaties en schoolbesturen niet voor hun rekening en risico kunnen komen indien deze aardbeving-gerelateerd zijn (onverlet latend de normale zorgplicht van deze partijen).

Benodigd weerstandsvermogen

Het benodigd weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- De verwachte impact van de aanwezige risico's;
- De mate waarin de risico's al op andere wijze zijn afgedekt of beheerst;
- De gewenste mate van zekerheid dat de risico's kunnen worden opgevangen.

De risico's zijn geïnventariseerd en de omvang van het risico (bedrag in euro's) is geschat. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag.
De risico's van de grondexploitaties worden volgens de risicoboxenmethode berekend en integraal in het benodigde weerstandsvermogen opgenomen.
Omdat de kans klein is dat als de risico's zich daadwerkelijk voordoen, dit allemaal tegelijkertijd gebeurt, corrigeren we de totaaltelling met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%.

Rekening 2018		Schatting Inc.	Schatting Struc
1. Grondexploitatie incl Meerstad		80.934	
2. Verkeer- en vervoersprojecten		1.006	
3. Bodemsanering		650	375
4. Parkeerbedrijf		1.610	
5. Risico parkeerhandhaving			150
6. Gemeentelijk aandeel risico Warmestad BV		1.434	
7. Garantie op leningen van GEM Haren Noord		300	
8. Sociaal domein			6.652
9. Financiering uitvoering wet BUIG			500
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (OPSB en Sport 050)			372
11. Niet halen bezuinigingen		4.360	
12. Verstrekte leningen en garanties		2.572	
13. Vastgoed		221	46
14. Stijging pensioenpremies			1.000
15. Overige risico's		1.065	373
Totale risico's		94.151	9.467
Structureel maal factor 2			18.934
Waarschijnlijkheidsfactor 90%		84.735	17.041
Benodigde weerstandscapaciteit			101.776
beschikbare weerstandscapaciteit			107.503
Ratio weerstandscapaciteit			106%

Het benodigde weerstandsvermogen in 2019 is 101,8 miljoen euro. Dit is 25,1 miljoen euro lager dan bij de rekening 2017.
Het belangrijkste verschil ten opzichte van de rekening 2017 ontstaat door het verlagen van het risico grondzaken / grondexploitaties. We hebben in 2018 een extern adviseur (Deloitte) gevraagd een beoordeling te maken van de risicoboxenmethode van de gemeente Groningen en de omvang van het benodigd weerstandsvermogen. Op basis van analyse en een vergelijking met andere gemeenten wordt geconcludeerd dat de risicoboxenmethode van Groningen relatief behoudend is. Er wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met risico's die in de grondexploitaties zijn meegerekend en geprognosticeerde winsten bij grondexploitaties. Deloitte adviseert deze bij de analyse van het weerstandsvermogen te betrekken. Vooruitlopend op de herijking houden we bij het bepalen van het risico voor 2019 en verder rekening met het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie een buffer om de effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie. Het geraamde voordeel van (afgerond) 35 miljoen euro kunnen we daarom in mindering brengen op het risico Meerstad.
Hiermee komt het totale risico grondzaken / grondexploitaties voor 2019 uit op 80,9 miljoen euro. In de rekening 2017 hielden we nog rekening met een risico van 115 miljoen euro, een verschil van 34 miljoen euro. Rekening houdend met de waarschijnlijkheidsfactor van 90% verklaart dit een verschil van 30,6 miljoen euro in het benodigd weerstandsvermogen.

Overige mutaties in het benodigd weerstandsvermogen leiden per saldo tot een toename van 5,5 miljoen euro ten opzichte van de rekening 2017. De veranderingen zijn:

- Toename van het risico sociaal domein
  Door een grotere transformatie opgave in de komende jaren neemt het risico sociaal domein toe. Voor 2019 leidt dit tot een toename van het benodigd weerstandsvermogen met 1,7 miljoen euro
- Toevoegen risico stijging pensioen premies
  Gelet op de onzekerheid over de mate waarin zich een stijging van de pensioenpremie gaat voordoen nemen we in de rekening 2018 een risico op. Dit betekent een toename van het benodigd weerstandsvermogen van 1,8 miljoen euro
- Toevoegen Risico's Haren en Ten Boer
  De risico's van Haren en Ten Boer zijn toegevoegd. In het risico grondzaken / grondexploitaties, sociaal domein en BUIG zit het risico van Haren en Ten Boer al verwerkt. De overige risico's van Haren en Ten Boer zorgen voor een toename van het benodigd weerstandsvermogen van circa 2,9 miljoen euro
- Overige wijzigingen van de risico's verklaren leiden tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen met 0,9 miljoen euro.

(Bij deze omvang van de veranderingen is rekening gehouden met het effect van structurele risico's (bedrag x 2) en het effect van de waarschijnlijkheidsfactor van 90%.).

Beschikbaar weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen wordt gevormd door de middelen die beschikbaar zijn om het nadelige effect van risico's te kunnen opvangen. Dit is de optelsom van alle elementen die daadwerkelijk kunnen worden ingezet om niet-begrote kosten te dekken.

De middelen die we tot de tot het beschikbare weerstandsvermogen rekenen, zijn:

- Algemene Egalisatiereserve (AER);
- (Bestemmings-)reserves, voor zover de raad geen besluit heeft genomen over de inzet;
- Post onvoorzien in de begroting;

- Niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen;
- Onbenutte belastingcapaciteit;
- Stille reserves.

Buffers (in grondexploitaties) rekenen we niet mee tot het beschikbare weerstandsvermogen. Buffers die kunnen worden ingezet om het effect van een specifiek risico op te vangen, zoals bijvoorbeeld het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad, brengen we in mindering op het risico. Daarmee leiden buffers, via een verlaging van het risico tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen.

Het beschikbaar weerstandsvermogen in de rekening 2018 is als volgt opgebouwd:

Beschikbaar weerstandsvermogen rekening 2018			aandeel
	incidenteel	structureel	wsv*
1. Reserves	36.325		35,7%
2. Stille reserves	50.000		49,1%
3. Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten (bedrag x2)		12.940	12,7%
4. Onbenutte belasting capaciteit (bedrag x2)		7.905	7,8%
7. Post onvoorzien (bedrag x2)		332	0,3%
Totaal beschikbaar weerstandsvermogen	86.325	21.177	
Beschikbaar weerstandsvermogen begroting 2019			107.503
Beschikbaar weerstandsvermogen rekening 2017 (jaarschijf 2018)			137.107
Afname beschikbaar weerstandsvermogen tov rekening 2017			29.604
*we laten zien wat het aandeel tov het benodigd weerstandsvermogen is.			

Het beschikbare weerstandsvermogen is 107,5 miljoen euro. Dit is 29,6 miljoen euro lager dan in de rekening 2017. Deze bestaat voor 30,4 miljoen euro uit een verlaging van de reserves en een toename van 0,8 miljoen euro van de overige onderdelen van het weerstandsvermogen.
De belangrijkste afwijkingen bij de reserves zijn:

- Een onttrekking van het begrote tekort 2019 van 9,7 miljoen euro;
- Een onttrekking van 2,4 miljoen euro voor een sluitende meerjarenbegroting (2019-2022);
- Een onttrekking van 22,5 miljoen euro in 2019 aan de reserves conform de afspraken van het coalitie akkoord;
- Een onttrekking van 9,8 miljoen euro in 2019 voor de businesscase outsourcing ICT (conform raadsbesluit definitieve gunning OGICT, 7034273);
- Een toevoeging van 9,9 miljoen euro in 2019 uit het resultaat van de rekening 2018 van Groningen;
- Een toevoeging van 4,1 miljoen euro door de reserves van Haren en Ten Boer (hierin zitten de rekeningresultaten 2018 van Haren en Ten Boer van samen 1,8 miljoen euro negatief verwerkt.

In het coalitieakkoord opgenomen onttrekkingen aan het weerstandsvermogen
In het coalitie akkoord wordt rekening gehouden met een onttrekking aan het weerstandsvermogen van in totaal 32,4 miljoen euro (9,8 miljoen euro en 22,5 miljoen euro) in de komende vier jaar. Voor het weerstandsvermogen houden we vanaf 2019 rekening met de volledige onttrekking aangezien deze middelen nodig zijn voor een sluitend meerjarenbeeld. Deze middelen kunnen niet meer op een andere manier worden ingezet (zonder bestaand beleid aan te tasten).

De toename van 0,8 miljoen euro van de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen komt door:

- Een toename van de onbenutte belastingcapaciteit met 1,7 miljoen euro door rekening te houden met de opbrengst in Haren en Ten Boer en een verhoging van de OZB belasting in 2019;
- Het niet meer meenemen van een buffer van 1,0 miljoen euro uit de bouw- en grondexploitatie Grote Markt / Forum. Deze post is in mindering gebracht op het risico Forum;
- Een toename van de post onvoorzien van 0,1 miljoen euro door toevoeging van de post onvoorzien van Haren en Ten Boer.

Omvang onderliggende reserves
Voor het weerstandsvermogen houden we rekening met alle reserves die kunnen worden ingezet voor het opvangen van risico's. Daarnaast kunnen ook bestemmingsreserves worden meegerekend, voor zover de middelen in de bestemmingsreserve niet gelabeld zijn (en naar verwachting niet op korte termijn gelabeld zullen worden). De reserves die op dit moment meetellen in het weerstandsvermogen zijn:

Reserves in weerstandsvermogen	Rekening 2018	Rekening 2017	Verschil
1. Algemene Egalisatie Reserve (AER)	16.384	20.144	-3.760
2. Grondzaken en grondbank	-3.511	24.822	-28.333
3. Reserve Sociaal Domein	500	500	0
4. Reserve onderwijshuisvesting	1.212	1.215	-3
5. Reserve Martiniplaza BV	3.916	3.916	0
6. Reserve Ten Boer	767	164	603
7. Reserve geluidsreducerend asfalt	225	300	-75
8. Reserve kunstvoorraad CBK	1.647	1.647	0
9. Reserve bodemsanering	1.485	2.025	-540
10. Reserve Groninger Monumentenfonds	932	932	0
11.Reserve Forum garage	6.200	5.600	600
12. Reserve kunst op straat	441	521	-80
13. Reserve parkeren	5.778	2.289	3.489
14. Reserve recreatiegebied Kardinge	349	361	-12
15. Exploitatierisico Forum	0	2.321	-2.321
Beschikbare weerstandscapaciteit	36.325	66.757	-30.432

Per saldo wordt 30,4 miljoen euro onttrokken aan het weerstandsvermogen. De raad heeft bij het vaststellen van de begroting 2017 besloten voor de algemene egalisatiereserve een minimumniveau van 20 miljoen euro te hanteren. In bovenstaand overzicht ligt de AER onder de 20 miljoen euro. Daarnaast ligt de stand van de reserve grondzaken/grondbank onder 0. Dit is ook zo in de begroting 2019 opgenomen. Bij de bespreking van de begroting 2019 hebben we toegezegd bij de actualisering van de kadernota weerstandsvermogen en risicomanagement terug te komen op hoe we meerjarig met de reserves om willen gaan. We stellen voor in de tussentijd een lagere AER toe te staan.

We merken daarbij wel op dat in de AER en de reserve grondzaken/grondbank voor het weerstandsvermogen rekening wordt gehouden met toekomstige onttrekkingen in de jaren 2020-2022 waardoor de werkelijke

(boekhoudkundige) stand van de reserves afwijkt van de stand die we meenemen voor het weerstandsvermogen. Er zijn dus meer middelen aanwezig in de reserve, maar we rekenen niet alles mee in het beschikbaar weerstandsvermogen omdat ze niet meer vrij besteedbaar zijn.

In de AER bijvoorbeeld wordt rekening gehouden met onttrekkingen in 2020 van 6,0 miljoen euro. Deze onttrekkingen zijn nodig voor een sluitende meerjarenbegroting.
Een ander voorbeeld hiervan zijn de middelen in de reserve grondzaken/grondbank die nodig zijn voor dekking van de kapitaallasten van de bovenwijkse voorzieningen Meerstad. De raad heeft besloten de eerste jaarschijven van de kapitaallasten ten laste van de reserve grondzaken te brengen. Voor 2020 – 2022 gaat het in totaal om nog 6,0 miljoen euro. Voor de bepaling van het beschikbaar weerstandsvermogen nemen we deze middelen niet meer mee. In werkelijkheid duurt het nog tot en met 2022 tot alle middelen uit de reserve zijn onttrokken.
Dit geldt ook voor de onttrekking van 22,5 miljoen euro die is opgenomen uit het coalitie akkoord. Voor het weerstandsvermogen nemen we deze middelen niet meer mee omdat deze nodig zijn voor uitgaven in de komende jaren. Maar 7,2 miljoen euro hiervan wordt pas in de jaren 2020-2022 onttrokken.

Onderstaande overzichten verklaren de verschillen bij de algemene egalisatiereserve en de reserve grondzaken/grondbank tussen de daadwerkelijk beschikbare middelen in de reserve in de rekening 2018 (stand eind 2018) en wat wordt meegenomen in het weerstandsvermogen (stand eind 2019). De verschillen bestaan uit claims die op de reserves rusten en begrote mutaties 2019.

Algemene egalisatie reserve		
Boekhoudkundig saldo 31/12/2018		37.229
(inclusief reserves Haren en Ten Boer)		
Claims in de AER		
- Dekking knelpunten bezuinigingen 2019	-2.821	
- Dekking knelpunten bezuinigingen 2020	-1.348	
- Reservering voor tekort 2020	-4.670	
- Claim nacalculatie projecten	-632	
- Inv.fonds sport LTC Hoogkerk	-80	
Totaal claims		-9.551
Begrote mutaties 2019		
- Aanvulling weerstandsvermogen	1.848	
- Begrotingssaldo, verrekening wsv	-59	
- MJOP fase 2 Martiniplaza	45	
- Vervroegde aflossing Royal Bank of Scotland	594	
- Compensatiepakket groen en duurzaamh Eelde	150	
- Bijdr toekomst GAE/terugst G-kwadraat 2019-2037	300	
- Begrotingstekort 2019	-9.728	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord via GZ	0	
- Onttrekking WSV voor opgave	-2.430	
- Saldo financieel perspectief via de AER	89	
- Mutaties reserve Haren	-2.489	
- Mutaties reserves Ten Boer	389	
- Overig	-3	
Totaal begrote mutaties 2019		-11.294
Algemene egalisatiereserve eind 2019		16.384
(=stand 2019 voor weerstandsvermogen)		

Reserve grondzaken		
Boekhoudkundig saldo 31/12/2018		**32.585**
Claims		
- Reservering voor kapitaallasten bovenwijkse		
voorzieningen Meerstad 2019	-3.517	
- Reservering voor kapitaallasten bovenwijkse		
voorzieningen Meerstad 2020-2022	-6.063	
Totaal claim		**-9.580**
Begrote mutaties 2019		
- Jaarlijkse onttrekking grondzaken	-2.500	
- Dekking Outsoursing ICT	-9.800	
- Resultaat grondzaken 2018	8.146	
- Begrote toevoeging 2019	108	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord 2019	-15.250	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord 2020-2022	-7.220	
Totaal begrote mutaties 2019		**-26.516**
Reserve grondzaken eind 2019 (=stand 2019 voor weerstandsvermogen)		**-3.511**

Overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen
Naast de reserves tellen de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen op tot 71,2 miljoen euro. De overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen zijn:

- Stille reserve Enexis — 50 miljoen euro
- Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten — 12,9 miljoen euro
- Onbenutte belastingcapaciteit — 7,9 miljoen euro
- Post onvoorzien — 0,3 miljoen euro

Totaal — **71,2 miljoen** euro

Stille reserve Enexis
Voor het beschikbaar weerstandsvermogen houden we rekening met de stille reserve in de waarderingen van onze Enexis aandelen. We houden hier rekening met 50 miljoen euro. Dit past binnen de meest recente waardering van de Enexis aandelen die jaarlijks wordt uitgevoerd. Dit is niet gewijzigd ten opzichte van de rekening 2017.

Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten
Indien de inzet van intensiveringsbudgetten jaarlijks kan worden overwogen, nemen we deze middelen mee in het beschikbaar weerstandsvermogen. Dit is het geval als de middelen niet structureel zijn ingezet en er geen meerjarige verplichtingen zijn aangegaan.
Voor de beschikbare intensiveringsmiddelen is bepaald dat 6,5 miljoen euro niet structureel is ingezet. Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen 12,9 miljoen euro). Dit is niet gewijzigd ten opzichte van de rekening 2017.

Onbenutte belastingcapaciteit

We houden rekening met een onbenutte belastingcapaciteit van 5% van de OZB opbrengst voor woningen en niet-woningen. De geraamde OZB opbrengst in 2019 is 79,1 miljoen euro. Dit betekent dat we voor het beschikbaar weerstandsvermogen rekening houden met een verhoging van 4,0 miljoen euro. Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen (7,9 miljoen euro). De verhoging ten opzichte van de rekening 2017 ontstaat door de toevoeging van de OZB opbrengst van Haren en Ten Boer en de verhoging van de OZB-tarieven in 2019. Hierdoor kunnen we ook meer toerekenen aan het weerstandsvermogen.

Post onvoorzien
De post onvoorzien kan jaarlijkse worden ingezet voor onvoorziene gebeurtenissen en kan worden toegerekend aan het beschikbaar weerstandsvermogen. De totale post onvoorzien in 2019 is 166 duizend euro. Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen (0,3 miljoen euro).

We houden in het beschikbaar weerstandsvermogen geen rekening meer met een risicobuffer in de bouw- en grondexploitatie Grote Markt (dit was in 2017 nog 1,0 miljoen euro). Zoals we eerder in deze paragraaf al hebben aangegeven rekenen we buffers (in grondexploitaties) niet meer mee tot het beschikbare weerstandsvermogen. Buffers die kunnen worden ingezet om het effect van een specifiek risico op te vangen, brengen we in mindering op het risico zelf. Daarmee leiden buffers, via een verlaging van het risico tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen.
De buffer in de bouw- en grondexploitatie is gekoppeld aan een risico bij de exploitatie van het Groninger Forum. Voor de periode 2020-2024 wordt het tekort bij het Groninger Forum geraamd op 3,3 miljoen euro. Dit tekort kan worden opgevangen met de reserve exploitatierisico Forum (saldo is 2,3 miljoen euro) en voor zover nodig met de buffer binnen de bouw- en grondexploitatie Grote Markt. Voor het weerstandsvermogen betekent dit dat we geen rekening gehouden met het risico op een tekort, maar ook niet met de reserve exploitatierisico Forum en de buffer in de bouw- en grondexploitatie.

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante rekening is in het belang van een goede controle door de raad op de financiële positie van de gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting / rekening en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie.
In de begroting 2019 en rekening 2018 hanteren we dezelfde ontwikkeling van de kengetallen voor de jaren 2019-2022. De kengetallen vanaf 2019 gelden voor de nieuwe gemeente Groningen.

Rekening 2018 **Kengetallen:**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Netto schuldquote	163%	163%	158%	150%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	124%	125%	124%	119%
Solvabiliteitsratio	9%	8%	8%	8%
Structurele exploitatieruimte	-0,5%	-0,6%	1,0%	2,0%
Grondexploitatie excl. Meerstad	6,2%	5,9%	6,0%	2,3%
Grondexploitatie incl. Meerstad	33,6%	34,6%	35,3%	31,0%
Belastingcapaciteit	103,6%	102,9%	102,9%	102,9%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote
De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct een probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties.
Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen).
De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarenzone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels.
Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukken niet direct op de begroting, maar dienen te worden opgevangen binnen de grondexploitaties met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.
De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitaties zitten wel in deze schuldquote.
Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 124%. Na 2020 zal de schuldquote naar verwachting weer wat dalen. De netto schuldquote is hoog door een hoog volume van de vaste schulden van de gemeente. De inzet van reserves in de begroting 2019 leidt tot een verhoging van de vaste schulden en daarmee een verslechtering van de netto schuldquote. In totaal wordt in de begroting ruim €30 miljoen onttrokken aan de reserves in het weerstandsvermogen en 30 miljoen euro uit beklemde reserves geruild voor structurele kapitaallasten. Deze reserves kunnen niet meer worden ingezet voor de financiering, dus hiervoor dient aanvullend geleend te worden.

Solvabiliteitsratio
Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.
Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente.

Structureel evenwicht	2019	2020	2021	2022
LASTEN				
Totale lasten	1.093.562	1.070.365	1.056.320	1.060.874
Incidentele lasten	-57.307	-21.780	-15.613	-14.582
Incidentele toevoegingen reserves	-21.159	-17.404	-16.107	-18.843
Structurele lasten (A)	**1.015.096**	**1.031.181**	**1.024.600**	**1.027.449**
BATEN				
Totale baten	1.093.562	1.070.365	1.056.320	1.060.874
Incidentele baten	-3.535	-1.763	-1.762	-1.762
Incidentele onttrekkingen reserves	-80.283	-43.649	-19.138	-10.253

Stracturele baten (B)	**1.009.744**	**1.024.953**	**1.035.420**	**1.048.859**
Structurele exploitatieruimte	**-5.352**	**-6.228**	**10.820**	**21.410**
Structurele exploitatieruimte / baten	**-0,5%**	**-0,6%**	**1,0%**	**2,0%**

De solvabiliteitsratio in 2019 is 9%. Dit is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. In voorgaande begrotingen en in de begroting 2019 hebben we reserves ingezet ter dekking van de opgaven. Ook is een deel van de beklemde reserves geruild voor structurele kapitaallasten. Het eigen vermogen neemt daarom af. Het effect daarvan is dat de solvabiliteitsratio afneemt.

Structurele exploitatieruimte
Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerendezaakbelasting (OZB). Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten te dekken. In onderstaand overzicht is de omvang en ontwikkeling van de structurele lasten en baten opgenomen.

De structurele exploitatie ruimte van -0,5% in 2019 geeft aan dat in 2019 onze structurele lasten niet geheel worden gedekt door de structurele baten. De structurele lasten in 2019 zijn 5,4 miljoen euro hoger dan de structurele baten. Na 2020 verbetert dit beeld door de structurele hervormingsmaatregelen.

Grondexploitatie
Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten.
Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad daalt in 2019 is 33,6%.

Belastingcapaciteit
De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing). De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde (+3,6%). Een hoge belastingcapaciteit beperkt de mogelijkheid om financiële tegenvallers op te vangen met een verhoging van tarieven.

Oordeel
Overall kunnen we concluderen dat de ratio’s laten zien dat de financiële positie van de gemeente Groningen kwetsbaar is. Dit blijkt vooral uit de netto schuldquote, de solvabiliteitsratio en de negatieve exploitatieruimte in 2019 en 2020.
De inzet van reserves verlaagt het eigen vermogen en verhoogt de lange financieringsbehoefte. Dit leidt tot een vermindering van de solvabiliteit en de netto schuldquote. De negatieve exploitatieruimte in 2019 laat zien dat het nemen van structurele hervormingsmaatregelen noodzakelijk is. Omdat het grootste deel van de hervormingsmaatregelen na 2020 zichtbaar worden, is in 2019 en 2020 nog sprake van een negatieve exploitatieruimte.

De kwetsbare financiële positie blijkt ook uit het aandeel reserves in het beschikbare weerstandsvermogen. Dit is minder geworden door de inzet van reserves ter dekking van de opgave in de begroting. Indien het financieel

perspectief dit toelaat, is versterking van de financiële positie en aanvulling van de reserves in het weerstandsvermogen een belangrijk aandachtspunt voor de komende jaren.

Risico's

Risico's ruimtelijk-economisch domein

Naam risico Programma	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties (grondzaken / grondexploitaties) Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxenmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc. De risico's zijn met behulp van de risicoboxenmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden bedraagt in 2019 115,9 miljoen euro. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. Het risico van de grondexploitatie Meerstad is hierin het grootste risico. Het risico Meerstad in 2018 is 78,3 miljoen euro, dit is 68% van het totale risico grondzaken. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot ruim 114,2 miljoen euro in 2022. Herijking risicoboxenmethode De risicoboxenmethode voor het bepalen van het risico bij grondexploitaties wordt geactualiseerd. Bij de herijking wordt het effect van de nieuwe verslaggevingsregels voor grondexploitaties (BBV) op de omvang van het risico meegenomen. Door aanscherping van de BBV regels is het niet langer toegestaan algemene buffers in grondexploitaties op te nemen. Dit vergroot het risico. Aan de andere kant wordt bekeken of de omvang van het risico bij grondexploitaties met een voordeel nog past bij de huidige berekeningswijze. We hebben een extern adviseur (Deloitte) gevraagd een beoordeling te maken van de risicoboxenmethode van de gemeente Groningen en de omvang van het benodigd weerstandsvermogen. Op basis van analyse en een vergelijking met andere gemeenten wordt geconcludeerd dat de risicoboxenmethode relatief behoudend is. Deloitte geeft aan dat het weerstandsvermogen feitelijk drie lagen kent en dat in de huidige methodiek maar met één laag rekening wordt gehouden. Er wordt geen rekening gehouden met risico's die in de grondexploitatie zijn meegerekend en geprognosticeerde winsten bij grondexploitaties. Deloitte adviseert bij de analyse van het weerstandsvermogen alle drie lagen te betrekken. Vooruitlopend op de herijking houden we bij het bepalen van het risico voor 2019 en verder rekening met het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie een buffer om de nadelige effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie. Het geraamde voordeel van circa 35 miljoen euro is in mindering gebracht op het risico Meerstad. Hiermee komt het totale risico voor uitleg- en binnenstedelijke ontwikkellocaties risico voor 2019 uit op 80,9 miljoen euro. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot circa 79 miljoen euro in 2022. Omdat binnen de risicoboxenmethode al rekening is gehouden met de kans van optreden, nemen we de uitkomst voor 100% mee bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen. De volledige herijking van de risicoboxenmethode leggen we samen met het rapport van Deloitte in 2019 voor aan de raad. De risico's voor de grondexploitatie in Haren en Ten Boer zijn meegenomen in de risicoboxenmethode. Het gaat om de grondexploitaties Nesciopark, Haderaplein en Dijkshorn.

Risicobedrag 2019	80,934 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	81,045 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	80,230 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	79,150 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidentieel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004
Actie	Binnen de grondexploitatie wordt gestuurd op de beheersing van de risico's. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.

Naam risico	**Verkeer- en vervoersprojecten**
Programma	**Verkeer**
Omschrijving	Risico's bij verkeer- en vervoersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de hoogte van de investeringskosten. Vooraf worden deze risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben. Bij de grote verkeersprojecten (= investering meer dan 5 miljoen euro) bepalen we het risico op 10% van de investeringskosten. Daarbij beoordelen we de mogelijkheid om bij te sturen in het project (beheersmaatregelen). Op projectniveau kunnen dat bijvoorbeeld zijn: het werken met een plafondprijs in de aanbesteding, het rekening houden met een percentage onvoorzien in de kostenraming of het in beeld brengen van besparingsmogelijkheden. Risico's die niet binnen de beschikbare middelen van het project kunnen worden opgelost, worden meegenomen in het benodigde weerstandsvermogen voor verkeersprojecten. Voor projecten die voortvloeien uit de Netwerkanalyse 2013 (totale omvang gemeentelijke middelen 20 miljoen euro,) is besloten dat voor- en nadelen mogen worden verrekend binnen het totale programma (gesloten financiering). Financiële tegenvallers kunnen dus binnen het totaal beschikbare budget worden opgevangen. Dit kan effect hebben op de projecten die uitgevoerd kunnen worden, maar voor het geheel geldt dat geen sprake is van een financieel risico voor de gemeente Groningen. Zernikelaan Voor het project Zernikelaan ramen we het risico op 10% van het gemeentelijk aandeel in de totale financiering (RUG en Hanzehogeschool nemen ook een deel van de kosten voor hun rekening en een deel van de dekking komt uit de middelen voor de Netwerkanalyse). De risico's worden gelijk verdeeld over gemeente, RUG en Hanzehogeschool. Dat betekent dat over een bedrag van 4,37 miljoen euro een risicoberekening plaatsvindt. Het risico komt daarmee op 437 duizend euro. De kans van optreden komt op 50%. Risico blijft constant gedurende de komende jaren. Bij oplevering kan het risico vervallen. Stationsgebied Haren De gemeente werkt aan de ontwikkeling van het Stationsgebied. Onderdeel van de ontwikkeling is het realiseren van een fiets- voetgangersverbinding tussen Oosterhaar en het centrum van

	Haren, ter hoogte van het station. Daarnaast wordt de omgeving van het station aangepakt. Het risico bij de investeringen in het stationsgebied van Haren wordt ingeschat op 0,8 miljoen euro. Dit risico bestaat oor het grootste deel uit een risico op vertraging, risico op verlies van cofinanciering en het risico op hogere uitvoeringskosten.
Risicobedrag 2019	1,0 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	

Naam risico	**Risico's bodemsanering**
Programma	**Onderhoud en beheer openbare ruimte**
Omschrijving	Voor de begroting 2019 brengen we de risico's van de voormalige gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer nog afzonderlijk in beeld. Vanaf de begroting 2020 presenteren we een geïntegreerd risico. Groningen In het convenant 'bodemontwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties) gesaneerd of beheerst zijn. Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn beheerst of gesaneerd. Het project aanpak spoedlocaties is begin 2018 afgesloten. De kans dat is klein dat er nog kosten voor rekening van de gemeente komen (de mogelijk nog te maken kosten komen in eerste instantie voor rekening van derden). Voor het onderdeel spoedlocaties houden we geen rekening meer met een risico. Los van de spoedlocaties kunnen zich nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). In het geval deze situaties zich aandienen moeten we middelen beschikbaar stellen voor aanvullend (risico) onderzoek, eventuele tijdelijke beheermaatregelen en op iets langere termijn voor een definitieve oplossing. Voor het bepalen van het risico houden we rekening met kosten voor onderzoek en beheersmaatregelen. Uitgaande van 3 gevallen per jaar schatten we het risico in op 500 duizend euro. Het gaat om een structureel risico. Ook in de voormalige gemeenten Haren en Ten Boer werd rekening gehouden met een risico bodemsanering. In deze toelichting maken we deze nog afzonderlijk inzichtelijk. Haren In Haren is sprake van een aantal bekende bodemverontreinigingen waarvoor nog geen sanering is voorzien en waarbij de kosten van een eventuele sanering en het gemeentelijk aandeel daarin onbekend zijn. Daarnaast is het mogelijk dat verontreinigingen aan het licht

	komen die nu nog onbekend zijn. In een aantal oudere gebouwen is asbest aanwezig met de daaraan verbonden risico's. Voor Haren houden we rekening met een risico van 1 miljoen euro en een kans van 50%. Ten Boer Voor Woltersum is in 2018 een besluit genomen om de voormalige vuilstort volledig te verwijderen . Daarmee is er geen sprake meer van een risico. Er wordt meegewerkt met een provinciaal project om meer zicht te krijgen op ernstig verontreinigde locaties in Ten Boer. De kans dat dergelijke locaties worden gevonden wordt als klein ingeschat. Voor Ten boer houden we rekening met een risico van 500 duizend euro met een kans van 50%. Voor de nieuwe gemeente Groningen is het effect op het benodigd weerstandsvermogen in totaal (kans*effect) 650 duizend euro incidenteel en 375 duizend euro structureel.
Risicobedrag 2019	0,5 miljoen euro structureel 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2019	30-75%
Risicobedrag 2020	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	30-75%
Risicobedrag 2021	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2021	30-75%
Risicobedrag 2022	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2022	30-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Naam risico	**Parkeerbedrijf**
Programma	**Verkeer**
	In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's navenant toe. Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, ov-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren. Op basis van de meerjarenprognose 2018 is het incidentele risico gekwantificeerd op 1,6 miljoen euro voor de periode 2019-2022. Bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen hield Haren geen rekening met een risico voor parkeren. Dit is nu ook zo overgenomen voor het bepalen van het weerstandsvermogen voor de begroting 2019. Ten opzichte van het risico in de rekening 2017 is het risico voor de jaarschijf 2019 met circa 2 miljoen euro afgenomen. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn: 1) Lager inflatierisico In de meerjarenbegroting is realistisch gerekend met indexatie van opbrengsten, per saldo is de indexatie op kosten hoger dan op opbrengsten. Een hogere of lagere indexatie van kosten met daarbij een kleiner effect op indexatie opbrengsten heeft per saldo een beperkt effect. Dit verlaagt het risico. 2) Lager risico Damsterdiep De exploitatie van de Damsterdiepgarage is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. Er wordt geen rekening meer gehouden met een groeiende omzet. Dit leidt tot een lager risico. 3) Lager risico forumgarage

	Op de verwachte opbrengsten van het Forum is een correctie van circa 1 miljoen euro doorgevoerd. Hierdoor is de herrekende bezettingsgraad na ingroei 24%. Dit leidt tot een lager risico. 4) Lager risico boterdiep De exploitatie van Boterdiep is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. De opbrengst van de garage is stabiel. We houden alleen nog rekening met groei als gevolg van het te realiseren woonprogramma (< 0,15 miljoen euro per jaar). 5) Lager risico straatparkeren Het lagere risico wordt verklaard doordat het risico parkeerhandhaving nu afzonderlijke wordt opgenomen (zie hieronder).
Risicobedrag 2019	1,61 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,08 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,41 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,55 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico	**Risico parkeerhandhaving**
Programma	**Verkeer**
Omschrijving	In de begroting houden we rekening met een geraamde opbrengst uit naheffingsaanslagen van circa 2,8 miljoen euro. We lopen een risico dat we de geraamde opbrengst in een jaar niet kunnen realiseren. Risicofactoren zijn bijvoorbeeld weersinvloeden die de handhaving bemoeilijken of technische storingen waardoor er niet gehandhaafd kan worden. Pas aan het eind van het jaar blijkt of de geprognosticeerde opbrengst is gehaald en of het risico zich voordoet. Het risico is tot nu toe altijd meegenomen in het risico parkeerbedrijf. Vanaf deze begroting maken we het risico parkeerhandhaving afzonderlijk inzichtelijk. We schatten het structurele risico in op 150 duizend euro tot 200 duizend euro. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met 200 duizend euro en een kans van optreden van 75%.
Risicobedrag 2019	200 duizend euro
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	200 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	200 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	200 duizend euro
Kans 2022	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2018
Actie	

Naam risico Programma	Gemeentelijk aandeel risicoproject Warmtestad BV Wonen
Omschrijving	WarmteStad heeft op dit moment 2 typen activiteiten: • Het ontwikkelen en exploiteren van het warmtenet Noordwest. • Het ontwikkelen en exploiteren van collectieve Warmte en Koude-opslagsystemen. Via Warmtestad investeert de gemeente in warmteprojecten gericht op een CO2 neutrale stad in 2035. WarmteStad heeft aandacht voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Voor de resterende risico's voor de gemeente is het weerstandsvermogen versterkt.
	1. Warmtenet Noordwest Voor de Investering geothermie en warmtenet Noordwest is op 8 juni 2016 het weerstandsvermogen versterkt met 1,3 miljoen euro. Dit is 18% van de geïnvesteerde 7 miljoen euro. Met het besluit om geothermie niet meer te ontwikkelen is een verliesvoorziening gevormd van 3 miljoen euro. In april 2018 is WarmteStad een overbruggingskrediet verstrekt van 1,3 miljoen euro ten behoeve van Tijdelijke Warmte Opwek. Het risicoprofiel is daarbij gesteld op 8% van het uitgeleende bedrag en 104 duizend euro weerstandsvermogen gevormd. Op 31 oktober 2018 is besloten om WarmteStad een overbruggingskrediet te verstrekken van 3 miljoen euro voor de eerste uitbreiding van het warmtenet. Het weerstandsvermogen is 240 duizend euro. In het voorjaar van 2019 ligt de integrale Business Case voor warmtenet Noordwest. Huidig risicoprofiel WarmteStad Noordwest BV. Destijds is risicoprofiel gesteld op 14%. Inmiddels is een deel van het Warmtenet gerealiseerd, zijn er voor 4.300 WE warmte contracten gesloten en levert sinds najaar 2018 de eerste warmte vanuit het warmtenet Noordwest. Alle condities die ten tijde van het risicoprofiel voor een warmtenet Noordwest (gebaseerd op geothermie) destijds nog in ontwikkeling of nog onzeker waren zijn nu aanzienlijk verlaagd. Tot slot kennen de technieken die nu bekeken worden voor de nieuwe warmtebron niet het risico van het mislukken van de put. Het gaat om bestaande technieken met lage kans op risico's en daar komt bij dat onze medeaandeelhouder op dit gebied veel kennis in huis heeft. Dit overziend wordt het risicopercentage gesteld op 8%. 2. WKO-programma en risicoprofiel WarmteStad werkt stap voor stap het WKO programma uit. Op 19 februari 2015 is 750 duizend euro rekening-courant ter beschikking voor WKO Europapark. En is een bestemmingsreserve ingesteld ter grootte van 57 duizend euro. Risicoprofiel WKO is 8%. Voor het financieel meerjarenplan (FMJP) 2017-2021 heeft de gemeente besloten 3,875 miljoen euro aan leningen te verstrekken. Op 31 mei 2017 is 2 miljoen euro voor jaarschijf 2017 ter beschikking gesteld. Het WKO-programma draait op een bewezen techniek en al bestaande bronnen risicoprofiel is 8%. Weerstandsvermogen is 160 duizend euro. In september 2018 is het weerstandsvermogen voor het resterende 1,875 miljoen euro (2018 – 2021). En het weerstandsvermogen is 150 duizend euro (8%)
Risicobedrag 2019	1,434 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,434 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,434 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,434 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Naam risico	**Garantie op leningen van GEM Haren Noord**
Programma	**Wonen**
Omschrijving	De gemeente heeft in het kader van de financiering van de woningbouw in Haren Noord een garantie van maximaal 6 miljoen euro afgegeven op een lening die is aangetrokken door de Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij (GEM) Haren Noord Beheer C.V. Dit bedrag is voor de helft afgedekt door contra-garanties van de moederbedrijven van de in GEM Haren Noord C.V. deelnemende marktpartijen. De garanties lopen nog tot en met 2020. Het resterende risico is verminderd middels diverse maatregelen in de bedrijfsvoering (zoals de wijze van fasering van de ontwikkeling van het gebied en de 'grond-routing'). Voor de financieringsconstructie met gemeentegarantie is gekozen vanwege de substantiële rentevoordelen, waarvan de gemeente via het resultaat op de grondexploitatie mee profiteert. Om te zorgen dat er bij deze constructie geen sprake is van staatssteun, betaalt de CV gedurende de looptijd van de garantie een borgstellingsprovisie aan de gemeente. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een risico van 3 miljoen euro (verstrekte garantie verminderd met de contragaranties door de deelnemende marktpartijen) en een kans van optreden van 10% (overeenkomstig de inschatting van de gemeente Haren). Naast dit risico is bij Haren Noord ook sprake van kansen op het halen van voordelen die nog niet in de begroting zijn opgenomen. Het gaat om: De boekwinst die ontstaat bij de economische overdracht van de gemeente aan de GEM. Hiervan is reeds 3,3 miljoen euro gerealiseerd. Het laatste deel 514 duizend euro zal naar verwachting in 2019 worden gerealiseerd. In de door de aandeelhouders van GEM Haren Noord vastgestelde herziene grondexploitatie 2018 is sprake van een geraamde winst van circa 4,43 miljoen euro. Een eventueel gerealiseerde winst zal aan de aandeelhouders worden uitgekeerd. De gemeente Haren heeft inmiddels 0,9 miljoen euro aan tussentijdse winstuitkeringen ontvangen. Op basis van de grondexploitatie 2018 verwachten we nog een aanvullende uitkering van 1,3 miljoen euro.
Risicobedrag 2019	3 miljoen euro
Kans 2019	10%
Risicobedrag 2020	3 miljoen euro
Kans 2020	10%
Risicobedrag 2021	3 miljoen euro
Kans 2021	10%
Risicobedrag 2022	3 miljoen euro
Kans 2022	10%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2019
Actie	

Risico’s sociaal-maatschappelijk domein

Naam risico Programma	Risico's sociaal domein Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze Rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij hebben daarbij te maken met onzekerheden, omdat zorgaanbieders in een ontwikkel/groeifase van dit veranderende sociaal domein zitten en wijzelf ook nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Denk daarbij aan verzelfstandiging van de Wij, het inrichten van een goede monitor voor het sociaal domein, de opzet van het GON en de gestegen kosten in de jeugdzorg. Op grond van gegevens over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten passen wij onze prognoses over de kosten regelmatig aan. Het risico sociaal domein is bij de jaarrekening 2017 herijkt. We onderscheiden deze nu in een risico op zorggebruik WMO ZIN 18+, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico op hogere kosten jeugdzorg. Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is hoeveel mensen zorg nodig hebben. Dat aantal kan toenemen en het type zorg dat nodig is kan intensiever zijn. Ook kunnen nieuwe aanbestedingen extra kosten met zich meebrengen. Ten slotte is onzeker in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Bij de inschatting van dit risico houden we rekening met ontwikkeling van de zorgkosten. Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen investeringen in innovatie en de daarbij ingeboekte bezuinigingen. Hierbij is rekening gehouden met de maatregelen uit het nieuwe coalitieakkoord. De maatregelen leiden tot een verhoging van het risico. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren hebben we in onderzoek. Ten slotte is een risico op kosten jeugdzorg meegenomen. Deze is gebaseerd op de scenario's die de RIGG ten tijde van de jaarrekening 2017 heeft opgesteld. Voor de begroting 2019 en de rekening 2018 zijn de risico's van de voormalige gemeenten Groningen en Haren en Ten Boer uit de jaarrekening 2017 samengenomen. Ten behoeve van de begroting 2020 wordt het risico en de wijze waarop het risico wordt bepaald geactualiseerd.
	De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen. Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2019 op 6,7 miljoen euro (kans * effect). Dit is gebaseerd op berekening voor jaarrekening 2017 en is bedrag van de risico's van Groningen, Haren en Ten Boer gezamenlijk. Vanaf 2020 neemt het risico toe door de in het coalitieakkoord opgenomen maatregelen.
Risicobedrag 2019	6,7 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	9,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	11,9 miljoen euro
Kans 2021	100%

Risicobedrag 2022	12,3 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidentee el	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	Wij hebben maatregelen genomen om te zorgen dat de zorgkosten beter in control komen. Hierbij hebben we nadrukkelijk een koppeling gelegd tussen beleid, uitvoering en geld. Hierbij is de verdere ontwikkeling van de informatievoorziening van groot belang. We willen de ontwikkeling van het zorgverbruik, de substitutie van de verschillende sporen en de effecten van interventies beter in beeld krijgen. Deze informatievoorziening komt voor de WMO gestaag op gang. De komst van de GON is daarnaast een belangrijke stap in de beheersing van de WMO begroting. Ten aanzien van de jeugdhulp zijn er belangrijke lijnen waarlangs gemeenten, via de RIGG of zelf, invloed kunnen uitoefenen zoals sturing op toegang jeugdhulp, sturing op contacten met aanbieders, sturing op financiën en lobby. Als gevolg van de grote financiële problematiek worden via al die lijnen maatregelen genomen. De in gang gezette beweging zal echter lange adem vragen en niet in 2019 opgelost worden.

Naam risico **Programma**	**Financiering uitvoering wet BUIG** **Werk en Inkomen**
Omschrijving	In de begroting 2019 wordt in 2019 een nadeel op de BUIG voorzien van 10,7 miljoen euro. Hierbij is rekening gehouden met de in de begroting 2018 ingezette maatregelen om het BUIG-tekort terug te dringen. Bij de BUIG geldt dat relatief geringe afwijkingen in onder meer de hoogte van het aantal uitkeringen en de hoogte van de gemiddelde bijstandsuitkering in absolute bedragen substantiële afwijkingen kunnen hebben. In de begroting 2019 is het tekort op de BUIG opgenomen in het meerjarenbeeld. We weten niet zeker of de in 2018 ingezette maatregelen het beoogde effect hebben. Zonder een verdere afname komt de prognose BUIG uit op 12,7 miljoen euro. We houden daarom vanaf 2019 rekening met een structureel risico van 25% over het verschil van 2 miljoen euro. In de begroting 2019 worden maatregelen voorgesteld om het tekort op de BUIG in de komende jaren terug te brengen. De belangrijkste maatregelen zijn gericht op het beperken van de instoom en het versnellen van de uitstroom in het eerste jaar. In de begroting 2019 is vanaf jaarschijf 2020 een indicatie van de opbrengsten van de maatregelen opgenomen. Het risico is dat we de ingeschatte besparing niet kunnen realiseren. Het resterende geraamde tekort (na het effect van de maatregelen) wordt aangevuld ten laste van de algemene middelen.
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	5 miljoen euro
Kans 2020	25%-75%
Risicobedrag 2021	6 miljoen euro
Kans 2021	25%-75%
Risicobedrag 2022	7 miljoen euro
Kans 2022	25%-75%
Structureel/Incidentee el	Structureel
1e signaleringsmoment	VGR 2014-2 en Begroting 2015
Actie	In 2019 nemen we maatregelen om het verwachte structurele tekort zoveel mogelijk terug te dringen. Het resterende tekort wordt opgelost door aanvullende middelen beschikbaar te stellen ten laste van de algemene middelen.

Naam risico Programma	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (SPOT en Sport050) Sport en bewegen en cultuur
Omschrijving	We houden rekening met een risico bij de werkmaatschappijen Oosterpoort / Stadsschouwburg (SPOT) en sport050. Een deel van de inkomsten van de directie SPOT is afhankelijk van de economische conjunctuur en andere externe factoren. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa 8,7 miljoen euro voor SPOT. Sport050 kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van circa 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die verwachte omzet 2019 is circa 6,17 miljoen euro. Het risico voor de beide werkmaatschappijen samen is 1,487 miljoen euro. We houden rekening met een kans van 25%.
Risicobedrag 2019	1,487 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	1,487 miljoen euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	1,487 miljoen euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	1,487 miljoen euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidentee el	Structureel
1e signalerings moment	
Actie	

Naam risico Programma	Risico loonstijgingen SW Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat gemeenten in 2017 en 2018 worden gecompenseerd voor loon- en prijsontwikkelingen. Voor de periode 2017-2018 is daarom geen sprake meer van een risico. Na 2018 is de situatie onzeker. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer 300 duizend euro. We houden rekening met een afname van de doelgroep van 5% per jaar. Het risico verlaagt dus ook met 5% per jaar.
Risicobedrag 2019	285 duizend euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	270 duizend euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	257 duizend euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	244 duizend euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidente	Structureel

el	
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico Programma	Sociale werkvoorziening (Ten Boer) Werk en inkomen
Omschrijving	In Ten Boer werd rekening gehouden met een risico sociale werkvoorziening omdat het budget dat de werkvoorzieningsschappen van het Rijk ontvangen gestaag terug loopt. De uitstroom vanuit Ten Boer is lager dan het landelijke gemiddelde. De bijdrage (het verschil tussen loonkosten en rijksbijdragen) die de gemeente moet betalen zal daardoor stijgen. Omdat de werkwijze in Groningen anders is dan in Ten Boer houden we in de begroting 2019 rekening met het risico bij Ten Boer. Het risico wordt ingeschat op 100 duizend euro structureel met een kans van 30%.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	30%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	30%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	30%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	30%
Structureel/Incidentel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Vanaf de begroting 2020 zal dit risico worden betrokken bij de Groningse werkwijze.

Naam risico Programma	Exploitatie Groninger Forum Cultuur
Omschrijving	Het Groninger Forum (GF) opent eind 2019. In overleg met de stichting GF is geconcludeerd dat het dekken van eventuele tekorten in de begroting voldoende is voor een periode van 5 jaar (2020-2024). Na de periode van 5 jaar verwachten we dat de stichting GF goed zicht heeft op de structurele exploitatie met voldoende mogelijkheden om zelf (bij) te kunnen sturen. Uit de update van het Programma van Eisen (PvE) van mei 2018 blijkt een tekort van 4,4 miljoen euro over de periode 2020-2024. Hierbij is rekening gehouden met een door de stichting GF op te lossen taakstelling van 145 duizend euro. Het tekort bestaat voor 1,0 miljoen euro uit incidentele frictiekosten. Bij de update van het PvE van mei 2018 is besloten vanaf 2020 jaarlijks 225 duizend euro extra subsidie aan de stichting GF toe te kennen voor de bibliotheekfunctie. Het resterende tekort over de periode 2020-2024 bedraagt circa 3,3 miljoen euro. Ten aanzien van dit resterende tekort is als oplossingsrichting gekozen dit voor zover nodig op te vangen vanuit de reserve exploitatierisico Forum en voor zover aanvullend nodig door verlaging van de bijdrage van het GF aan de bouw- en grondexploitatie Grote Markt oostzijde/ Groninger Forum (B&Grex) voor de inrichting te verlagen. De besluitvorming hierover gebeurt bij de actualisering van het PvE medio 2019, waarbij ook overige ontwikkelingen worden verwerkt.

	Met deze besluiten is het verwachte tekort zoals gemeld in het PvE van mei 2018 voor de periode 2020-2024 opgelost en wordt er in de berekening van het benodigde en beschikbare weerstandsvermogen geen rekening meer gehouden met het risico en de reserve exploitatierisico Forum. Voor eventuele aanvullende exploitatierisico's bij het GF nemen we vooralsnog een p.m. post op.
Risicobedrag 2019	Pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	Pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	Pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico	**Gelijk Speelveld afboeking kleedkamers en clubgebouwen**
Programma	**Sport en bewegen**
Omschrijving	Bij de uitvoering van het Gelijk speelveld dient een aantal gebouwen te worden afgewaardeerd vanwege de gewijzigde eigendomssituatie (om niet verkrijging vereniging recht van opstal). De gesprekken met de verenigingen over de overdracht lopen nog.
Risicobedrag 2019	570 duizend euro
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	330 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	330 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Naam risico	**MFA de Wijert**
Programma	**Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein**
Omschrijving	Voor de ontwikkeling van MFA DE Wijert (scholen, sporthallen, bijzondere objecten als het Groninger forum) hebben wij een bedrag van 355 duizend euro als benodigd weerstandsvermogen berekend. Het risico bestaat uit het niet of later realiseren van de verkoopopbrengsten die als dekking voor de investering wordt gevormd en het risico dat we een lagere bijdrage van derden realiseren. De vorming van benodigd weerstandsvermogen doen wij uit voorzichtigheid, de omvang van het budget is namelijk taakstellend. De risico's dienen primair binnen de post onvoorzien van het project opgelost te worden. De structurele risico's die samenhangen met de exploitatie van de MFA worden gedekt binnen de gemeentebegroting. Omdat in het risicobedrag van 355 duizend euro al rekening is gehouden met de kans van optreden nemen we dit bedrag volledig mee bij het

	bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.
Risicobedrag 2019	355 duizend euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	355 duizend euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	355 duizend euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	355 duizend euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	De bouwactiviteiten gaan van start in 2019. De aanbesteding vindt plaats begin 2019 en dan wordt beoordeeld in hoeverre de kostenontwikkeling afwijkt van de informatie waarover het besluit is genomen.

Overige risico's

Naam risico Programma	Gemeentefonds Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de Rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de decembercirculaire 2018. Vanaf 2015 is landelijk circa 10 miljard euro toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa 29 miljard euro in 2018 en is daarmee de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties 184,8 miljoen euro in 2018 (stand decembercirculaire 2018). In het Regeerakkoord 2017-2021 is opgenomen dat het integreerbare deel van de integratie uitkering sociaal domein met ingang van 2019 opgaat in de algemene uitkering en daarmee deel uitmaakt van de normeringssystematiek ('trap op, trap af'). Over de verdeling zijn we geïnformeerd in de meicirculaire 2018. Momenteel wordt gewerkt aan een herziening van de financiële verhoudingen. De laatste herziening van de financiële verhoudingen stamt uit 1997. Sindsdien is er veel veranderd in de opgaven voor gemeenten. Bijvoorbeeld de decentralisaties in het sociale domein en de toenemende regionale samenwerking op tal van terreinen. Juni 2017 is een rapport verschenen ('Rekening houden met het verschil') van de stuurgroep die de opdracht heeft gekregen een probleemanalyse te maken van de toekomstbestendigheid van het stelsel van financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeenten en mogelijke oplossingsrichtingen te verkennen. In dit rapport staan aanbevelingen die nader uitgewerkt dienen te worden. Een herziening van de financiële verhoudingen vraagt om een goed uitwerkingsproces en een zorgvuldige implementatie die enkele jaren zal duren. Een aanpassing zal waarschijnlijk leiden tot herverdeeleffecten tussen gemeenten. Om gemeenten de gelegenheid te geven zich hierop aan te passen zal een transitieperiode worden afgesproken. Eventuele financiële gevolgen voor gemeenten zijn op dit moment nog niet bekend.
	De omvang van het BTW-compensatiefonds is aan een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. Eerder werd er in de meerjarenraming uitgegaan van een jaarlijks oplopende onderuitputting op het BCF en deze onderuitputting was meerjarig toegevoegd aan de raming van de algemene uitkering. De VNG had daarvan al aangegeven dat deze verwachte onderuitputting niet meer realistisch is gezien de toename van het aantal investeringen door gemeenten. In de meicirculaire 2018 is een gewijzigde systematiek doorgevoerd waarbij jaarlijks alleen de voorlopige afrekening van het huidige jaar in de algemene uitkering wordt verwerkt. Dit gebeurt jaarlijks bij de septembercirculaire. Dit leidt ertoe dat de meerjarige onderuitputting is verwijderd uit de meerjarenraming van de algemene uitkering. In Groningen volgen wij de gemeentefondscirculaires. Voor Groningen heeft deze nieuwe werkwijze in 2019 geleid tot een nadeel van 4,7 miljoen euro, oplopend tot 7,9 miljoen euro vanaf 2022. Een overschot of tekort wordt uiteindelijk echter wel verrekend met de algemene uitkering, alleen het moment waarop de verwerking plaatsvindt wijzigt. De nieuwe werkwijze heeft dus geen gevolgen voor de uiteindelijke omvang van het gemeentefonds. Het ministerie van BZK heeft in overleg met de VNG het standpunt ingenomen dat gemeenten zelf reëel dienen in te schatten welke verwachte ruimte onder het BCF plafond als verwachte bate kan worden opgenomen in de meerjarenraming. Wij vinden het niet reëel om meerjarig een verwachte bate in de begroting op te nemen als gevolg van mogelijke ruimte onder het BCF plafond. Het investeringsvolume van decentrale overheden is flink toegenomen in de afgelopen jaren en we verwachten nog een verdere toename als gevolg van de recent afgesloten collegeprogramma's. Hiermee stijgen de verwachte declaraties uit het BCF. Daarom nemen wij geen verwachte bate op in de meerjarenbegroting voor dit onderwerp.

	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal 24,6 miljoen euro (naar boven of naar beneden). Daarbij gaan we er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel. Daarom houden we bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen geen rekening met een risico (risico is nihil).
Risicobedrag 2019	Pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	Pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	Pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	Pm
Kans 2022	
Structureel/Incidentel	
1e signaleringsmoment	1995
Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.

Naam risico	**Niet halen bezuinigingen**
Programma	**Alle programma's**
Omschrijving	Om het tekort in het meerjarenbeeld 2014-2021 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld 20 miljoen euro. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2019 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee in 2019 op 4,4 miljoen euro. In de jaren 2020-2022 ligt het risico net onder de 6,0 miljoen euro. Bij het bepalen van het risico is per maatregel rekening gehouden met de kans van optreden. Voor de bepaling van het benodigd weerstandsvermogen wordt de uitkomst daarom volledig (=100%) meegenomen. In het nieuwe coalitie akkoord zijn twee taakstellingen opgenomen die in de komende jaren moeten worden gerealiseerd. Het gaat om een taakstelling op het niet volledig doorgeven van loon- en prijsontwikkelingen en een taakstelling op het verminderen van taken. De taakstellingen lopen op naar 9,7 miljoen euro in 2022 (3,6 miljoen euro in 2020 en 6,5 miljoen euro in 2021). Taakstelling loon- en prijsstijgingen In het coalitieakkoord is afgesproken voor een periode van 3 jaar geen volledige loon- en prijscompensatie toe te passen. Dit leidt tot een efficiency taakstelling op de organisatie van 1,6 miljoen euro in 2020, 3,0 miljoen euro in 2021 en 4,7 miljoen euro vanaf 2022. Gelet op de nog openstaande taakstellingen op de organisatie, is een nieuwe taakstellingen moeilijker te realiseren. We houden daarom rekening met een risico van 50% van de omvang van de taakstelling. Taakstelling organisatie – taken Daarnaast is in coalitieakkoord een bezuinigingstaakstelling op taken opgenomen (3 miljoen euro in 2020, 4,5 miljoen euro in 2021 en 6,0 miljoen euro vanaf 2022). De invulling hiervan moet nog worden bepaald. In het weerstandsvermogen houden we rekening met een risico dat in 2020 en 2021 niet alle bezuinigingen direct gerealiseerd kunnen worden (voor 2020 50% en 2021 25% van de taakstelling).

Risicobedrag 2019	4,4 miljoen euro incidenteel
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	10,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	50%-100%
Risicobedrag 2021	13,2 miljoen euro incidenteel
Kans 2021	25%-100%
Risicobedrag 2022	10,3 miljoen euro incidenteel
Kans 2022	50%-100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014
Actie	We sturen actief op realisatie van de maatregelen.

Naam risico	**Risico verstrekte leningen en garanties**
Programma	**Divers**
Omschrijving	In het treasurystatuut staat dat de verstrekking van leningen of garanties aan derden alleen is toegestaan vanuit de publieke taak. Het verstrekken van een lening of het afgeven van een garantie leidt voor de gemeente tot een risico dat de derde niet aan de verplichtingen kan voldoen. Gemiddeld genomen houden we rekening met een risico van 8% van de omvang van de lening/ garantie. Per geval wordt het risico afzonderlijk beoordeeld een gewaardeerd. In dit risico zijn alle aan verstrekte leningen / garanties opgenomen. Lening Euroborg De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen. De omvang van het risico is gebaseerd op de omvang van de lening van de gemeente aan Euroborg NV vermindert met de taxatiewaarde. Lening Topsportzorgcentrum We hebben een lening verstrekt aan de NV Euroborg voor het realiseren van het Topsportzorg centrum Bij het realisatiebesluit Topsportzorgcentrum hebben we aangegeven dat deze lening niet leidt tot een noodzaak het gemeentelijk weerstandsvermogen aan te vullen. De omvang van de lening is niet hoger dan de executiewaarde van het stadion (=70% van de investeringssom). Uit het meest recent gedeelde kastroom overzicht van Euroborg NV, blijkt dat het TsZC afgelost kan zijn in 2023 (bij gelijkblijvende renteverwachtingen). Gezien de courantheid van het gebouw en de langjarige huurcontracten met o.a. VNO-NCW/MKB-Noord, geven ook de actuele ontwikkelingen geen aanleiding voor deze lening weerstandsvermogen aan te houden. Lening Warmtestad Het risico van de lening aan Warmtestad is meegenomen in het risico gemeentelijk aandeel Warmtestad. Verstrekte leningen Haren De gemeente Haren heeft in het verleden een garantie afgegeven op een door de gemeente overgedragen leningen portefeuille van circa 2,5 miljoen euro. Daarnaast heeft de gemeente Haren nog circa 0,9 miljoen euro aan geldleningen uitstaan. Bij het bepalen van het risico houden we rekening met een kans van optreden van 10%. Het risico komt hiermee op 0,3 miljoen euro. Lening zwembad Scharlakenhof De gemeente Haren heeft een lening van 0,7 miljoen euro verstrekt aan de stichting die zwembad

	Scharlakenhof exploiteert. De restant-hoofdsom van de lening bedraagt 0,4 miljoen euro. De aflossing over 2018 moet nog ontvangen worden. In verband met de opschorting van de subsidie in verband met het niet voldoen aan een subsidievoorwaarde (leveren jaarrekening met accountantsverklaring) kunnen de aflossing en rente op de verstrekte lening niet worden verrekend met de subsidie. Aangezien de in rekening gebrachte aflossings- en rentebedragen ook niet door betaling zijn voldaan, is er een betalingsachterstand ontstaan. Het risico op oninbaarheid is daardoor toegenomen. We schatten het risico hoog in en hanteren een kans van 75% Het risico komt hiermee op 300 duizend euro. Bij ontvangen aflossingen van de stichting vermindert het risico. Verstrekte garanties Ten Boer De gemeente Ten Boer heeft een garantie verstrekt aan de Stichting Biblionet. Voor het bepalen van de omvang van het risico houden we rekening met de omvang van de verstrekte garantie van 884 duizend euro en een kans van 25%. Garantie op leningen van GEM Haren Noord Het risico is afzonderlijk opgenomen (onderdeel ruimtelijk domein) De omvang van de hierboven genoemde leningen waarvoor een risico is opgenomen bedraagt 11,4 miljoen euro. Rekening houdend met de kans van optreden houden we rekening met een risico van 2,6 miljoen euro. Door aflossingen neemt dit de komende jaren met circa 0,2 miljoen euro af.
Risicobedrag 2019	2,6 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,4 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,2 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,1 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidentee l	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de leningen, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV. Daarnaast houden we toezicht op de financiële situatie bij de huurder van het stadion (FC Groningen). Hiertoe bespreken we twee keer per jaar de stand van zaken met de directie van FC Groningen. Ter beheersing van het risico van de verstrekte lening aan het zwembad Scharlakenhof hebben we een extern toezichthouder gevraagd toezicht te houden op de financiële situatie van het zwembad.

Naam risico **Programma**	**Risico vastgoed** **Divers**
Omschrijving	In dit risico zijn diverse risico's op het gebied van vastgoed opgenomen. Niet verkopen panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noord-oost / west De raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen euro) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde vmbo-scholen. Van de 6,1 miljoen euro moet nog 1 miljoen euro worden gerealiseerd. De dekking van de kapitaallasten van 61 duizend euro is daarmee nog niet gerealiseerd en wordt als risico meegenomen. Lagere opbrengst te verkopen vastgoed De gemeente Haren hield rekening met een risico dat de boekwaarde van het te verkopen vastgoed

	niet kan worden terugverdiend. Het risicobedrag is bepaald op 20% van de boekwaarde (35 duizend euro) met een kans van 25%. Waardering gemeentehuis Haren en Ten Boer Het gemeentehuis in Haren heeft een relatief hoge boekwaarde (boven de 10 miljoen euro). Zolang het maatschappelijk vastgoed blijft hoeft deze boekwaarde niet te worden verlaagd. Indien (een deel van) de bestemming wordt gewijzigd naar een bedrijfseconomische functie, zal de boekwaarde verlaagd moeten worden. Vooralsnog is daarvan geen sprake, daarom houden we rekening met een pm risico. De boekwaarde van het gemeentehuis in Ten Boer ligt boven de marktwaarde. Bij verkoop of functieverandering zal het noodzakelijk zijn de waarde naar beneden bij te stellen. Omdat er een relatie ligt met een bezuinigingstaakstelling op het gemeentehuis, houden we hier wel rekening met een risico van 230 duizend euro (en een kans van optreden van 50%). Boerderij en woning Woldwijk Bij de verwerving van de gronden Woldwijk in 2006/2007 zijn ook de boerderij en bijbehorende woning gekocht. We houden rekening met een risico voor 200 duizend euro met een kans van 30%. De openbare basisschool De Lessenaar te Ten Post is in 2014 gesloten, waardoor het gebouw is teruggevallen naar de gemeente. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een risico van 50 duizend euro met een kans van 30%. Meerweg De aanleg van de infrastructuur is in 2015 afgerond. De gemeente loopt nog een risico bij de verkoop van gronden aan particuliere ontwikkelaars. Het risico is bepaald op 20% van de boekwaarde (87 duizend euro) en een kans van 25%.
Risicobedrag 2019	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2019	75% 25%-30%
Risicobedrag 2020	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2020	75% 25%-30%
Risicobedrag 2021	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2021	75% 25%-30%
Risicobedrag 2022	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2022	75% 25%-30%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014
Actie	Dekking van de resterende kapitaallasten voor het VMBO wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk

Naam risico	**Fiscale risico's**
Programma	**Alle programma's**

Omschrijving	Vennootschapsbelasting Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig bij economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van deze activiteiten zal de fiscale winst moeten worden bepaald. De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% vennootschapsbelasting worden betaald. De gemeente Groningen heeft ter voorbereiding op de invoering haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Binnen de organisatie hebben we de relevante systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitaties, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt. De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf en de grondexploitatie Meerstad. Samen met een externe fiscalist hebben we de consequenties voor de grondexploitaties en het parkeerbedrijf in beeld gebracht. Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. Voor het Parkeerbedrijf verwachten wij geen fiscale winst. Voor Meerstad wordt op langere termijn wel een fiscale winst verwacht. De juridische constructie van Meerstad (CV/BV) maakt dat Meerstad moet worden opgenomen in de aangifte VPB van de gemeente Groningen.Voor de aangifte over het boekjaar 2016 is uitstel aangevraagd. We verwachten als gemeente in totaliteit geen VPB te hoeven betalen in de eerst jaren. Het risico bestaat echter dat de Belastingdienst anders zal oordelen over de feiten. Het is derhalve wel van belang om dit risico te blijven volgen. Voor de berekening van het weerstandsvermogen is het risico op 0 gezet. Bij het bepalen van het weerstandsvermogen voor Haren werd rekening gehouden met een risico voor controles belastingdienst en een risico voor te betalen vennootschapsbelasting. Voor mogelijke controles van de belastingdienst hield Haren rekening met een structureel risico van 50 duizend euro structureel met een kans van 50%. Voor de vennootschapsbelastingplicht voor werd rekening gehouden met een structureel risico van 200 duizend euro met een kans van 75%. Vooralsnog handhaven we deze risico's. Bij de begroting 2020 maken we een nieuwe inschatting. Wijziging in BTW regelgeving In het Belastingplan 2019 is de wijziging van de btw-sportvrijstelling opgenomen. Door deze wetswijziging vervalt het recht op aftrek van btw voor gemeenten en niet-winstbeogende exploitanten van sportaccommodaties. Er volgt geen herziening van de btw op oude investeringen. Voor de btw op de exploitatie komt een specifieke uitkering die vooralsnog voor 1 mei 2019 moet worden aangevraagd voor de begroting 2019. Nadien zal worden afgerekend op basis van de jaarrekening (SiSa). Het is nog niet helder of er structureel genoeg compensatie komt voor de extra (btw) kosten. Immers kan er door de gemeenten meer worden aangevraagd dan beschikbaar (152 miljoen euro). BTW-beschermingsbewind Voor de uitvoering van beschermingsbewind aan klanten die geen recht hadden op een vergoeding uit de Bijzondere Bijstand, verwachten wij nog de BTW over de afgelopen vijf jaar te moeten afdragen. Het totaalbedrag aan nog af te dragen BTW op grond van de in rekening gebrachte kosten bedraagt 260 duizend euro. Het is nog niet bekend welk deel van deze groep gebruikt heeft gemaakt van beschermingsbewind omdat zij in een schuldsituatie verkeerden en daarvoor tot de doelgroep van schuldhulpverlening behoorden. In dat geval hoeft namelijk geen BTW afdracht plaats te vinden. We hebben een inschatting gemaakt en komen op een risico bedrag van 100 duizend euro met een kans van 75%. De belastingdienst mag over een periode van maximaal 5 jaar verrekenen. We gaan ervan uit dat belastingdienst haar onderzoek in 2019 afrondt. Terugvordering BTW op re-integratietrajecten

	De BTW op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het BTW-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van BTW op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de BTW ten onrechte is verrekend met het BTW-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2012-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa 2 miljoen euro. In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2019 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Het oorspronkelijke risicobedrag is verlaagd omdat bij afwikkeling in 2018 de jaren 2011 en 2012 verjaard zijn. In middels heeft de Rechtbank Den Haag in november 2017 geoordeeld dat de BTW die drukt op de betreffende re-integratietrajecten wel volledig compensabel is. Volgens de rechtbank vormen de re-integratiekosten in beginsel geen kosten die betrekking hebben op individuele derden. Dat een re-integratietraject activiteiten bevat die gericht zijn op de uitkeringsgerechtigde maakt dat niet anders. Volgens de rechtbank kan een uitkeringsgerechtigde ook zonder re-integratie mogelijk baat hebben bij die activiteiten, zoals trajectbegeleiding, werknemersvaardigheden, nazorg en sociale activering, maar dat betekent niet dat de re-integratietrajecten niet zijn bestemd voor het eigen gebruik van de gemeente. De gemeente neemt de re-integratiediensten af met als doel de uitkeringsuitgaven te verlagen waarmee de collectiviteit van inwoners van de gemeente is gediend. De Belastingdienst heeft hoger beroep ingesteld tegen de uitspraak van Rechtbank Den Haag. Zolang de procedure loopt noemen we het risico in de paragraaf weerstandsvermogen. We kunnen echter geen betrouwbare inschatting van het risico bedrag en kans van optreden maken. Daarom hebben we het risico voor de berekening van het weerstandsvermogen op 0 gezet.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2019	50%-75%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2020	50%-75%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2021	50%-75%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2022	50%-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Divers (geen nieuwe risico's opgenomen)
Actie	Voor het risico als gevolg van de wijzigingen in de BTW regelgeving hebben we de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico **Programma**	**Bezwaarprocedures** **Wonen**
Omschrijving	Bezwaarprocedures bouwleges Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het gerechtshof heeft de gemeente Groningen in het gelijk gesteld. Hiertegen is in cassatie gegaan bij de hoge raad. We verwachten in 2019 een uitspraak van de hoge raad. Het totale risico is gekwantificeerd op 414 duizend euro. De kans is geschat op 50%. Omdat we niet weten of het risico zich in 2019 gaat

	voordoen, nemen we het risico ook mee in de jaarschijven 2020-2022. Proces Wierden en Borgen Woningcorporatie Wierden en Borgen (Ten Boer) heeft bezwaar ingediend tegen de aanslag rioolheffing 2014 en volgende jaren. Het bezwaar richt zich met name op de stellingname van Wierden en Borgen dat de gemeente ten onrechte bepaalde objecten niet aanslaat en verder tegen de onderbouwing van de door te berekenen kosten naar het aanslagbedrag. Alle gemeenten waar onroerend goed staat van Wierden en Borgen hebben een gelijksoortig bezwaar gekregen. Het proces loopt nog. Wij zijn van mening dat het bezwaar ongegrond is. Gesprekken met Wierden en Borgen hebben niet geleid tot een oplossing zodat we nu in het formele traject zitten van bezwaar en beroep. Hierdoor kan het nog lang onduidelijk zijn wat uiteindelijk de uitkomst van de uitspraak op het bezwaar zal zijn. Een inschatting van de omvang van het risico is niet te maken. Het risico staat daarom op pm.
Risicobedrag 2019	414 duizend euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	414 duizend euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	414 duizend euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	414 duizend euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico	**Verzekeringen**
Programma	**Algemene ondersteuning**
Omschrijving	Binnen de Gemeente Groningen zijn er een aantal risico's welke niet afgedekt zijn door verzekeringen. De kans op het zich voordoen van deze risico's is dermate klein maar de impact ervan kan groot zijn. De risico's welke hieronder vallen zijn fraude/berovingsrisico, milieuschade, cybercrime, motorrijtuigen, computer en glas.
Risicobedrag 2019	pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	
1e signaleringsmoment	Begroting 2018
Actie	Door het nemen van interne beheersingsmaatregelen worden de risico's beperkt.

Naam risico	**Renterisico**
Programma	**Algemene inkomsten en post onvoorzien**

Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2019	pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	De rente egalisatiereserve is per 2018 opgeheven. De renteresultaten worden jaarlijks toegelicht en inzichtelijk gemaakt in de rekening.

Naam risico **Programma**	**Stijging pensioenpremie** **Alle programma's**
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De totale loonontwikkeling hebben we voor 2019 eerder ingeschat op 3,13 procent. Dit cijfer komt in de richting van de CEP-raming van het CPB van 22 maart (3,4 procent). De verwachte stijging van de ABP-premie kunnen we mogelijk opvangen door een meevaller op het CAO-percentage en overige sociale premies. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2019 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	2 miljoen euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	2 miljoen euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	2 miljoen euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Naam risico **Programma**	**Incidenteel gedekte investeringen** **Divers**

Omschrijving	In het verleden zijn in Haren voorzieningen gerealiseerd waarvan de investeringskosten werden gedekt ten laste van reserves dan wel subsidies. Ook is een onbekend aantal activa zonder boekwaarde, waarvoor op termijn vervanging onontkoombaar is. Iedere vervanging van dergelijke activa leidt dus tot een toename van de kapitaallasten, waarvoor op geen middelen beschikbaar zijn in de begroting. Het risico is ingeschat op 100 duizend euro structureel met een kans van 25%.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidentee l	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Ontwikkelingen

Naam ontwikkeling Programma	Gemeentelijke herindeling Dienstverlening
Omschrijving	De periode voor de gemeentelijke herindeling van Groningen, Ten Boer en Haren was relatief kort. Daarom is ervoor gekozen de tarieven en het beleid nog niet volledig te harmoniseren. Alleen de zaken die geharmoniseerd moesten worden en de zaken die in grote lijnen al hetzelfde waren zijn geharmoniseerd. De nieuwe gemeente heeft maximaal twee jaar de tijd voor de volledige harmonisatie. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de tarieven voor afvalstoffenheffing, rioolheffing en de hondenbelasting. Het heeft ook betrekking op al het gemeentelijk beleid zoals bijvoorbeeld het niveau van onderhoud van de stad en, verstrekken budgetten voor zorg, subsidies voor sport en cultuur en parkeerbeleid. In de komende periode zullen voorstellen worden gedaan om tarieven en beleid te harmoniseren. Dit kan financiële consequenties hebben.
Actie	De voorstellen voor harmonisatie en de financiële effecten daarvan worden betrokken bij de begrotingsvoorbereiding 2020 en 2021 (afhankelijk van het tempo van harmonisatie).

Naam ontwikkeling Programma	Toetsing bouwplannen door derden Wonen

Omschrijving	Het wetsvoorstel Kwaliteitsborging voor het Bouwen is 21 februari 2017 aangenomen door de Tweede Kamer. Het wetvoorstel ligt nu bij de Eerste Kamer. Kern van het wetsvoorstel is dat: kleine bouwwerken en verbouwingen vrij zijn van toets Bouwbesluit 2012; de gemeente controleert of een aannemer werkt met een goedgekeurde methode voor kwaliteitsbewaking. de toetsing aan het Bouwbesluit 2012 van nieuwbouw en verbouw bij de vergunningverlening door de gemeente vervalt. private partijen ontwikkelen methodes voor kwaliteitsbewaking om te zorgen dat aannemers zich houden aan de bouwtechnische eisen uit het Bouwbesluit 2012. een onafhankelijke publieke toelatingsorganisatie oordeelt of een voorgestelde methode voor kwaliteitsbewaking voldoet aan de eisen. Doelstelling van de nieuwe wet is het verlagen van de regeldruk voor bedrijven, professionals en consumenten. Maart 2014 heeft de minister, na overleg met de Tweede Kamer, besloten dat er geen duaal stelsel komt en dat de private kwaliteitsborging stapsgewijs wordt ingevoerd. Zo kunnen markt en overheid wennen aan de nieuwe situatie met het door partijen zelf laten borgen van de kwaliteit van 'eenvoudige' bouwwerken. De start was gepland in 2016, echter de wet Kwaliteitsborging is nog steeds niet van kracht. Dit ligt nog ter besluitvorming bij de Eerste Kamer.
Actie	De consequenties voor de gemeente Groningen worden nader uitgewerkt.

Naam ontwikkeling **Programma**	**Prijsontwikkeling bouwsector** **Divers**
Omschrijving	De economie in Nederland draait op volle toeren. Aannemers kunnen kiezen uit opdrachten en maken gebruik van de meest lucratieve opdrachten. De wachttijden voor bouwen nemen toe. De prijzen van bouwmaterialen en personeel stijgen. Het moment maar ook de hoogte van indexeren en budgetteren bij de gemeente loopt niet in de pas met de prijsontwikkelingen in de markt. De risico's op te laag begrote projecten is aanwezig. Uit de markt en bij de aanbesteding van nieuwe projecten worden we geconfronteerd met signalen dat de aannemers hoger inschrijven dan waar tot op heden in de investeringsraming rekening mee is gehouden. Er moet dus rekening mee worden gehouden dat bij de aanbesteding van nieuwe projecten het beschikbaar gestelde krediet niet toereikend is. Omdat het risico op dit moment niet te kwantificeren is, noemen we het bij het onderdeel ontwikkelingen.
Actie	Nieuwe investeringsramingen actualiseren op basis van de laatste gehanteerde kostprijzen. Op basis daarvan kunnen de gevolgen voor het reeds aangevraagde krediet in beeld worden gebracht en kunnen vervolgstappen (aanvullend krediet) in gang gezet worden. In een vroegtijdig stadium starten met de aanbesteding van projecten en vroegtijdig meekijken in het offerteproces van de mogelijke aannemers van projecten.

Naam ontwikkeling **Programma**	**Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra)** **Overhead en ondersteuning organisatie**
Omschrijving	De wet Normalisering rechtspositie ambtenaren is aangenomen en treedt per 1-1-2020 in werking. In 2019 zal het nodige werk verzet moeten worden om op de ingangsdatum aan alle formele eisen te hebben voldaan. Voorbeelden hiervan zijn: Omzetten aanstellingen van medewerkers in arbeidsovereenkomsten Inventariseren lokale regelingen en in lijn brengen met bepalingen nieuwe wet Scholing arbeidsjuristen Voorlichtingsbijeenkomsten in het arbeidsrecht aan personeelsadviseurs, leidinggevenden, managementadviseurs en p-beheer.

	Communicatie en voorlichting aan personeel Aanpassing systemen, formulieren, formats etc.
Actie	

Naam ontwikkeling **Programma**	**Waardering gronden voormalig Suikerfabriekterrein** **Wonen**
Omschrijving	De gronden op het voormalig Suikerfabriekterrein zijn zonder afwaardering op de balans opgenomen als materiele vaste actief. De boekwaarde van de gronden is 40,3 miljoen euro. De notitie grondexploitaties schrijft voor dat uiterlijk 31 december 2019 een toets moet plaatsvinden op de marktwaarde van deze gronden bij huidige bestemming. Hierbij kan geen rekening worden gehouden met een mogelijke waardeontwikkeling. De waarde van de gronden bij huidige bestemming op het voormalig Suikerfabriekterrein ligt ruim onder de 40,3 miljoen euro. Om afwaardering te voorkomen moeten de gronden met een raadsbesluit uiterlijk eind 2019 in ontwikkeling zijn genomen. Momenteel wordt in beeld gebracht welke mogelijkheden er zijn om afwaardering te voorkomen. Voor het bepalen van het weerstandsvermogen is rekening gehouden met 3,6 miljoen euro (onderdeel risico grondzaken/grondexploitaties). Overigens zijn in de begroting 2019 middelen geraamd voor de ontwikkeling van het voormalig Suikerfabriekterrein. Hierin is rekening gehouden met de boekwaarde van de gronden. Op termijn komen de benodigde middelen dus beschikbaar. Indien tot afwaardering overgegaan zou moeten worden is het af te waarderen bedrag direct nodig.
Actie	Besluitvorming zal in 2019 plaats vinden.

Naam ontwikkeling **Programma**	**Omgevingswet** **Divers**
Omschrijving	De planning is dat de Omgevingswet in 2021 in werking zal treden. Het is een wettelijke verplichting deze wet in te voeren. Voor de nieuwe gemeente Groningen dient één omgevingsplan te komen, waarin alle regels uit alle bestemmingsplannen en vele gemeentelijke verordening verwerkt dienen te worden. De Omgevingswet heeft invloed op het gehele ruimtelijke domein en de nodige raakvlakken met het sociale domein. De voorbereiding op het omgevingsplan (van rechtswege), het maken van het omgevingsplan, en de verbetertrajecten van de diverse werkprocessen zoals vergunningverlening zijn grote opgaven. Een belangrijk aandachtspunt is de noodzakelijke digitaliseringsslag die moet worden gemaakt en de gevolgen voor het ICT-beheer bij (volledig) digitaal werken en werken met het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO).
Actie	We zullen de komende jaren, mogelijk via een businesscase, de gevolgen van de digitalisering voor de beheerfase in beeld brengen. In deze begroting zijn extra middelen beschikbaar gesteld om de achterstand in de digitalisering (het digitaliseren van het (bouw)archief en de digitalisering van de werkprocessen) weg te werken en de werkzaamheden voor de implementatie van de Omgevingswet. Voor de voormalig gemeenten Haren en Ten Boer zijn nog geen voorbereidingen getroffen en is een inhaalslag noodzakelijk.

Naam ontwikkeling	Inzet mensen met SW indicatie voor onderhoud en beheer openbare ruimte
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	Momenteel zijn ongeveer 280 medewerkers van voormalig iederz gedetacheerd werkzaam voor het reguliere onderhoudswerk in de openbare ruimte. Binnen deze groep mensen is de jaarlijkse uitstroom relatief hoog. Vanuit de Participatiewet ontstaat de verplichting om het aantal werknemers dat afkomstig is uit groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt, op peil te houden of te verhogen. Toekomstige uitstroom van iederz medewerkers moet dan worden gecompenseerd met zogeheten "banenafspraak-banen". Op dit moment is nog onzeker in welke mate de medewerkers, die in deze banen terecht komen, een voldoende bijdrage kunnen leveren aan het onderhoud van de openbare ruimte. Verder is nog onduidelijk welke salaris- en begeleidingskosten dit met zich mee zal brengen. Daarnaast kijken we naar de ontwikkelingen in het kunnen bereiken van de participatie doelstellingen, en zien we ons geplaatst voor de uitdaging om actief op zoek te gaan naar alternatieven.
Actie	We brengen de ontwikkelingen in beeld en indien nodig geven we aan wat de gevolgen zijn voor het onderhoudswerk.

6.4 Onderhoud kapitaalgoederen

Wat wilden wij bereiken?
In Haren hebben wij de zorg voor onze openbare ruimte. Veel activiteiten, die diverse beleidsterreinen omvatten, vinden daar plaats. Daar hebben wij veel voor geïnvesteerd. De kwaliteit van die investeringen en het onderhoud ervan is bepalend voor het voorzieningenniveau en de lasten die dat met zich meebrengt. Het voert te ver om voor al deze zaken in deze jaarstukken in te gaan op wat wij wilden bereiken. In de volgende beleidsnota's is op die vraag ingegaan:

Investeringen in	Beleidsnota vastgesteld in	Onderhoud betreft
Riolering	2014 (GRP2015-2019)	140 km riolering
Wegen	2014	1.054.000 m^2 verhardingen
Gebouwen	In 2014 meerjarig onderhoudsplan opgesteld als basis bepaling dotatie Voorziening Onderhoud Gebouwen)	46 gebouwen
Groen	2010 (groenbeheerplan)	96 ha. openbaar groen
Openbare verlichting	2015	4.371 lichtmasten
Water	2012 (baggerplan)	101.500 m2
Openbare Ruimte (IBOR)	2014	Betreft vaststelling gewenst (beeld)kwaliteitsniveau op "basiskwaliteit"

Wat hebben wij gedaan?
De uit bovenstaande beleidsnota's voortvloeiende jaarprogramma's hebben wij opgevoerd als investering in de investeringsschema's in de betreffende jaren of als geraamde kostenpost in de begroting/meerjarenramingen van de betreffende jaren. In het onderstaande gaan wij in op de vraag welke uitgaven wij activeren en welke uitgaven wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening brengen.

Met betrekking tot het onderhoud en de vervanging van kapitaalgoederen hanteren wij de volgende financiële systematiek:

- Riolering.
  De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening.

  Met ingang van 2013 is er een rioolvoorziening gevormd met als doel het egaliseren van baggerkosten en het omlaag brengen van de kapitaallasten als percentage van de totale rioollasten. Aangezien de gelden niet door elkaar heen voor beide doelen gebruikt mogen worden, hebben wij de voorziening opgesplitst in twee voorzieningen: de Voorziening Riolering ex. artikel 44 lid 1.c BBV (egalisatie baggerkosten) en de Voorziening Riolering ex. artikel 44 lid 1.d BBV (spaarvoorziening vervanging riolering ten behoeve van het terugdringen van de kapitaallasten).

  In het kader van de Nota Reserves en Voorzieningen 2013 (onderdeel van de Voorjaarsnota 2013) is er met ingang van 2013 een Bestemmingsreserve Riolen ingesteld. Het resultaat van de rioolexploitatie in enig jaar wordt aan deze reserve toegevoegd of onttrokken. Naar aanleiding van de notitie Riolering van de commissie BBV van november 2014 hebben wij de Bestemmingsreserve Riolen omgezet in de Voorziening Riolering ex. artikel 44 lid 2 BBV, een voorziening waaraan de opgehaalde gelden van de rioolheffing die nog niet zijn besteed in verband met uitstel van werkzaamheden, worden gedoteerd.

- Wegen. De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening. Voor wat betreft de wegen activeren wij vervangingen van (lagen van) wegen, voor zover het gaat om levensduurverlengende werkzaamheden. Wij maken hierbij onderscheid tussen de volgende soorten levensduurverlengende werkzaamheden met bijbehorende afschrijvingstermijnen: slijtlagen 7 jaar, deklagen 14 jaar en rehabilitaties 30 jaar.

- Gemeentelijke gebouwen. De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening. Voor wat betreft het groot onderhoud (met meerjarig nut), zowel het bouwkundige als het schilderonderhoud, passen wij de voorzieningenmethode toe. De jaarlijkse toevoeging aan de hiervoor in het leven geroepen Voorziening Onderhoud Gebouwen hebben wij als last in de staat van baten en lasten verwerkt. In het jaar waarin het groot onderhoud wordt uitgevoerd brengen wij de betreffende uitgaven ten laste van de voorziening.

- Openbaar groen. Wij brengen alle onderhoudskosten van openbaar groen rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening.

- Openbare verlichting. Klein onderhoud aan lichtmasten wordt rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening gebracht. Vervanging van armaturen en vervanging van masten worden afgeschreven in respectievelijk 20 en 40 jaar.

Wat heeft het gekost?
Voor zover de kosten van (groot) onderhoud via een voorziening liepen waren de lasten (dotaties) in 2018:

(Bedragen x € 1.000)	
Vervanging toplagen kunstgrasvelden	97
Voorziening onderhoud gebouwen	500
Voorziening riolering ex art 44 lid 1c BBV (Baggeren)	0
Voorziening riolering ex art 44 lid 1d BBV (spaarvoorziening vervanging riolen)	206
Voorziening achterstallig onderhoud wegen	1.204

6.5 Financiering

Wat wilden wij bereiken?
Ons beleid op het terrein van de financiering is vastgelegd in het door u in december 2014 vastgestelde Treasurystatuut.

In verband met de vernieuwing van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten zijn er wijzigingen doorgevoerd met betrekking tot de voorgeschreven inhoud van deze paragraaf en met betrekking tot de berekening van de zogeheten omslagrente.

Met de externe wet- en regelgeving, ons financieringsstatuut en ons beleid ten aanzien van de schuldenpositie als basis worden in de financieringsparagraaf van de begroting jaarlijks beargumenteerd doelen geformuleerd ter zake van:

- de calculatorische rentevoet en het voorgenomen saldo renteomslag;
- de voorgenomen aflossingen op lopende langlopende leningen en aantrekking van nieuwe langlopende leningen (in termen van de Wet Financiering Decentrale Overheden (Fido): vaste schulden, oftewel leningen met een looptijd van een jaar of langer);
- de voorgenomen limiet voor het aantrekken van kort geld, dat wil zeggen: leningen met een looptijd korter dan een jaar;
- de voorgenomen renterisiconorm;
- de rentepercentages voor de financieringsbehoefte en de rentelasten op de financieringsportefeuille de financieringsbehoefte;
- de schuldkengetallen.

De financieringsactiviteiten komen erop neer dat wij de limiet voor het aantrekken van kort geld (in Fido-termen: de kasgeldlimiet) tot het maximum zullen benutten. Deze kasgeldlimiet is het wettelijke maximum aan leningen met een looptijd korter dan een jaar (waaronder ook begrepen worden debetstanden op bankrekeningen).

Zijn wij tevreden?

Indicator	2016	2017	2018 (begr.)	2018 (real.)
Gemiddelde rente op nieuw opgenomen langlopende leningen	2,10%	0,995%	2,18%	1,08%
Gemiddeld opgenomen kortlopende gelden (in € 1.000)	3.415	2.000	4.459	4.590
Rentepercentage op kortlopende gelden	-0,05%	-0,00%	1,24%	-0.325%

- *Gemiddelde rente op nieuw opgenomen langlopende leningen*: ons doel is om het gemiddelde rentepercentage ook op lange termijn zo laag en zo stabiel mogelijk te houden.
- *Gemiddeld opgenomen kortlopende gelden:* de netto-vlottende schuld conform de definitie van de Wet Financiering Decentrale Overheden (Fido) op basis van het gemiddelde van de standen aan het einde van iedere maand.

Wat hebben wij gedaan en wat heeft het gekost?
Calculatorische rentevoet en saldo renteomslag
Het vermogen is geïnvesteerd in onze activa en die dragen op hun beurt weer bij aan onze taakvelden, die in de exploitatiebegroting zijn weergegeven. Via het taakveld treasury rekenen wij de door ons betaalde rente toe aan de taakvelden en grondexploitaties.

Op basis van de veranderingen in de BBV en de notitie Rente (van juli 2016) die de Commissie BBV ter interpretatie van de nieuwe BBV heeft geschreven dient de berekening van de omslagrente op een meer geüniformeerde wijze plaats te vinden. Daarbij heeft de commissie ook de aanbeveling gedaan om geen rente over de reserves meer te berekenen. Dit bevordert de helderheid en transparantie.

In 2018 hanteren wij een calculatorische rente van 2,7% voor het in vaste activa geïnvesteerde vermogen en een calculatorische rente van 2,8% voor het in grondexploitaties geïnvesteerde vermogen. Dit heeft geleid tot onderstaand resultaat op taakveld treasury:

Renteschema		
(Bedragen in €)		
Externe rentelasten over de korte en lange financiering		2.155.434
Externe rentebaten		-98.687
Saldo rentelasten en rentebaten		2.056.747
Rente doorberekend aan grondexploitaties	-119.033	
Rentebaat van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0	
Rentebaat van doorverstrekte leningen indien specifieke lening is aangetrokken	13.841	
Aan taakvelden toe te rekenen rente		-105.192
Rente over eigen vermogen		0
Rente over voorzieningen		0
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente		1.951.556
De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)		2.257.422
Renteresultaat op taakveld Treasury		-305.867
Boekwaarde vaste activa per 01-01-2018		85.622.806
Omslagrentepercentage werkelijk		2,3%

Drempelbedrag schatkistbankieren
Het drempelbedrag voor schatkistbankieren, dat wil zeggen het bedrag tot welke de liquide middelen niet op de Rekening Courant bij de schatkist hoeven te worden gestald, bedraagt € 396.330.
Voor een detail overzicht wordt verwezen naar de toelichting op de balans, onder balanspost uitzettingen.

Renterisico's vlottende schuld (looptijd < 1 jaar)
Voor de beheersing van de renterisico's op de vlottende schuld is een kasgeldlimiet ingesteld. De kasgeldlimiet stelt een grens aan de omvang van de korte schuld waarover de gemeente renterisico mag lopen. Dit houdt in dat kapitaalwerken gefinancierd kunnen worden tot maximaal de kasgeldlimiet, alvorens een vaste geldlening (looptijd > 1 jaar) wordt afgesloten. Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt aangehouden de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar.

Berekening kasgeldlimiet	
Begrotingstotaal 2018	52.844.000 euro

Het bij ministeriele regeling vastgestelde rentepercentage	8,5%
Kasgeldlimiet	**4.492.000 euro**

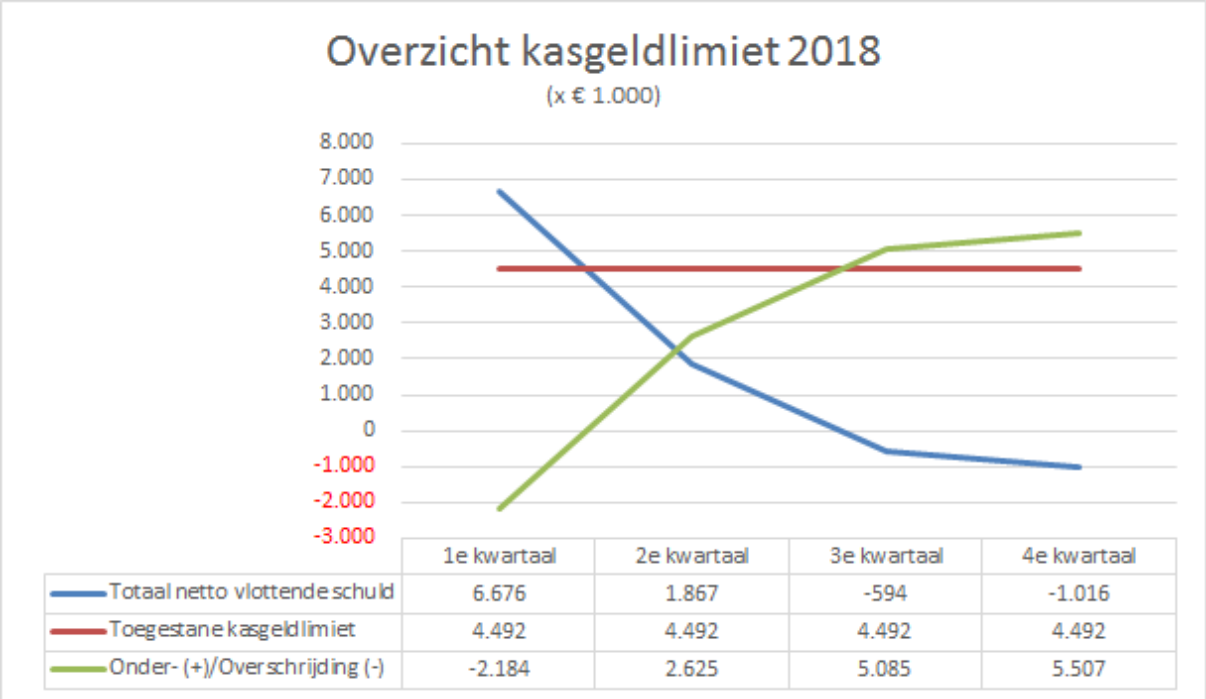

Per kwartaal moet aan de provincie gerapporteerd worden als de kasgeldlimiet wordt overschreden. Het gaat hier om het gemiddelde van de saldi per de eerste van de maand. De provincie hanteert het uitgangspunt van maximaal twee keer overschrijden. In 2018 hebben wij de kasgeldlimiet één kwartaal overschreden en zijn daarmee binnen de toegestane marge gebleven.

Renterisico's vaste schuld (looptijd > 1 jaar)
De renterisico's op de vaste schuld worden ingekaderd middels de renterisiconorm. Als lange financiering wordt volgens de Wet Fido aangemerkt, alle financieringsvormen met een rente typische looptijd langer dan 1 jaar. De renterisiconorm houdt in, dat de jaarlijkse verplichte aflossingen en renteherzieningen niet meer bedragen dan 20% van het begrotingstotaal. Dit sluit aan bij de berekening van de kasgeldlimiet, want deze limiet is ook gekoppeld aan het begrotingstotaal (zie hiervoor).

Stap	Variabelen renterisico(norm)	Begroot 2018	Werkelijk 2018
1	Renteherzieningen		
2	Aflossingen	5.186.133	5.186.133
3	Renterisico (1+2)	4.896.499	4.896.499
4	Renterisiconorm	10.568.800	10.568.800
5a	Ruimte onder renterisiconorm (4>3)	5.382.667	5.382.667
5b	Overschrijding renterisiconorm (3>4)		
	Berekening renterisiconorm		
4a	Begrotingstotaal primaire begroting	52.844.000	52.844.000
4b	Percentage regeling	20%	20%
	Renterisiconorm (van alleen jaar t) (4a * 4b)	10.568.800	10.568.800

De rentepercentages voor de financieringsbehoefte en de rentelasten op de financieringsportefeuille
In de Begroting 2018 gingen wij uit van afdekken van de totale (lange) financieringsbehoefte van € 10,3 miljoen door middel van een 15-jarige lening. Daarbij gingen we uit van een begroot rentepercentage van 2,18 %. De keuze voor deze relatief lange looptijd was ingegeven door de door ons verwachte rentestijging.

Uiteindelijk hebben wij per 15-03-2018 een nieuwe langlopende geldlening van 15 jaar aangetrokken voor in totaal € 5,2 miljoen tegen een rentepercentage van 1,08 %. In het collegebesluit was de toestemming opgenomen om binnen het kader van de begroting ook nog een lening van € 5,1 miljoen aan te trekken in 2018. Deze extra lening is uiteindelijk wegens de vertraging van enkele grote geplande investeringen niet meer aangetrokken.

Schuldenpositie
Voor wat betreft de schuldenpositie en de beoordeling daarvan verwijzen wij naar de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing.

Verplichte financiële kengetallen
Met ingang van de Begroting 2016 dienen de volgende financiële kengetallen en de beoordeling daarvan verplicht te worden opgenomen op grond van (een wijziging van) het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV):

Kengetallen:	**Verslag 2017**	**Begroting 2018**	**Verslag 2018**
Netto schuldquote	132,7%	140,6%	129,2%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	130,2%	138,0%	127,1%
Solvabiliteitsratio	16,7%	19,0%	14,7%
Structurele exploitatieruimte	7,8%	6,0%	8,3%
Grondexploitatie	10,6%	5,6%	10,7%
Belastingcapaciteit	121,2%	129,4%	133,3%
EMU-saldo	334	-4.309	482

6.6 Bedrijfsvoering

Personeelszaken
Onze belangrijkste productiefactor is ons personeel. Op 31 december 2018 zag de formatie en bezetting er als volgt uit:

Formatie in fte	Bezetting in fte	Verschil formatie en bezetting in fte
156,89 (waarvan 1,3 fte griffie)	141,67	15,22

De formatie is exclusief WSW-ers. In het vervolg van deze paragraaf wordt verder ingegaan op in- en uitstroom van personeel.
Financiële dekking uit personeelskostenbudget
Het werk binnen de gemeentelijke organisatie wordt zoveel mogelijk door ambtelijke medewerkers uitgevoerd. Dit zorgt voor continuïteit en kennisbehoud. Daar staat tegenover dat inhuur van externen soms uit bedrijfseconomisch oogpunt een verstandige keuze is. De personeelsformatie van de gemeente wordt niet volledig bezet met medewerkers in ambtelijke dienst. De onbezette formatieruimte wordt onder andere gebruikt voor externe inhuur voor vervanging bij ziekte, tijdelijke invulling van vacatures of andere afwezigheid. Externen worden ook ingezet bij projecten en dergelijke, omdat slechts tijdelijke financiële dekking aanwezig is voor extra capaciteit bovenop de vastgestelde formatie, of omdat tijdelijk specialistische kennis of tijdelijke deskundigheid nodig is waar we zelf geen expertise voor in huis hebben.

Bij uitvoerende afdelingen waar de hoeveelheid werk aan schommelingen onderhevig is, houden we bewust een flexibele schil van medewerkers aan, zodat de bezetting kan mee ademen met de werklast. Daarnaast zetten we tijdelijk externe arbeidskrachten in als er onzekerheid is over het voortbestaan van het werk. Risico's op het doorlopen van loon- of WW-kosten worden daardoor beperkt gehouden.

De kosten van het personeel en de inhuur (inclusief de griffie, exclusief het college en de raad) in 2018 waren als volgt (bedragen in €):

	Budget	Werkelijk	Saldo
Totaal salaris en inhuur incl. griffie	10.068.000	10.053.000	15.000
Totaal inhuur sociaal domein	184.000	189.000	-5.000
Totaal salaris en inhuur 2018	**10.252.000**	**10.242.000**	**10.000**

Zoals uit bovenstaande tabel blijkt zijn wij binnen het totaal van de personeelsbegroting gebleven, hiervoor is wel 270 duizend euro bijgeraamd bij de Voorjaarsrapportage. Vanwege de benodigde flexibiliteit in verband met de herindeling is er meer personeel ingehuurd dan in dienst genomen. Ook het hogere ziekteverzuim heeft geleidt tot extra inhuur. Deze bijraming was afdoende om binnen het budget te blijven. Op programmaniveau zijn er echter soms aanzienlijke verschillen als gevolg van de vanuit het BBV verplichte toerekening van de werkelijke salariskosten. Onderdeel van deze opstelling is de geraamde bezuiniging van € 350.000 uit de ombuigingsoperatie 2016 voor het jaar 2018 (en ook de bezuiniging van € 106.000 uit een eerdere ombuigingsoperatie). Deze zijn hiermee dan ook gerealiseerd.

In- en Uitstroom
In 2018 zijn weinig medewerkers met een vast contract uitgestroomd. Een reden kan zijn dat ze hebben gewacht op de eventuele mogelijkheden die de nieuwe gemeente Groningen kan bieden. Een aantal medewerkers met een tijdelijk contract heeft geen verlenging gekregen in verband met de herindeling en zijn elders aan het werk gekomen of hebben tijdelijk een WW-uitkering moeten aanvragen. De gestelde vacatures

waren in 2018 vooral om pieken of zwangerschapsverlof op te vangen. De inzet gebeurde door inhuur of tijdelijke functies tot 1 januari 2019.

Er zijn in 2018 maar liefst 25 procedures afgerond op het gebied van werving en selectie. De vacatures deden zich in alle geledingen van de organisatie voor met een accent op het sociaal domein. Ondanks het tijdelijk karakter van de aangeboden functies in verband met de mogelijke herindeling is het gelukt alle vacatures tijdelijk in te vullen.

Herindeling
2018 stond in het teken van de herindeling. Van april t/m december is hard gewerkt om iedere medewerker volgens de afspraken in het Sociaal Plan in de nieuwe gemeente Groningen te plaatsen. Dit traject ging samen met het continueren van de dienstverlening naar de inwoners van Haren. Naast opluchting over het feit dat er een besluit over de toekomst van Haren was genomen, heerste er ook druk en rouw vanwege de overdracht en het afscheid van het vertrouwde werk in een vertrouwde omgeving.

Opleiding en ontwikkeling
In 2018 is het opleidingsbudget gebruikt het voorbereiden van een plaatsing in de gemeente Groningen in het kader van de herindeling. Daarnaast is het budget besteed aan opleidingswensen die van belang zijn voor de ontwikkeling van de medewerker in zijn huidige functie of inspelen op een reëel toekomstperspectief. Al deze wensen zijn ruim binnen het budget gebleven.

Ziekteverzuim
Het ziekteverzuim over heel 2018 was net boven zo'n 8,5%. Over 2017 was dit 7,83%. De reden van dit verhoogde percentage is gelegen in een aantal langdurig zieken. Preventief ziekteverzuim wordt door middel van (vrijwillige) spreekuren bedrijfsarts, bedrijfsmaatschappelijk werk en Arbobeleid ingezet. Ziektebegeleiding vindt plaats onder verantwoordelijkheid van de leidinggevende in samenspraak met de bedrijfsarts en inzet van P&O.
Net als 2017 zijn ook in 2018 geen oud-medewerkers de WGA-arbeidsongeschiktheidsuitkering van UWV ingestroomd.

6.7 Grondbeleid en projecten

Wat wilden wij bereiken?
Met ons grondbeleid willen wij een bijdrage leveren aan de gemeentelijke beleidsontwikkeling: realisering van woningbouw, infrastructuur en gemeenschappelijke voorzieningen. Het grondbeleid moet er toe bijdragen dat de beleidsontwikkeling op de door de gemeente gewenste wijze tot stand komt (bijvoorbeeld soort woningbouw).

Hebben wij bereikt wat wij wilden en zijn wij tevreden?
Haren Noord (grondexploitatie van GEM Haren Noord C.V.)
De ontwikkeling van deelgebied 5/6 is nagenoeg afgerond in 2018. We zijn inmiddels de voorbereidingen gestart voor de ontwikkeling van deelgebied 1 en het bestemmingsplan daarvoor is inmiddels vastgesteld.

De boekwaarde van de op de balans onder de voorraden opgenomen bouwgronden in exploitatie heeft voor wat betreft Haren Noord betrekking op de zogeheten fiscale grondadministratie. Het betreft de gronden in het plangebied van Haren Noord die na het fiscaal bouwrijp maken aan GEM Haren Noord C.V. geleverd zullen worden. De verwachting is dat dit in 2019 zal gebeuren. Het betreft het laatste te bebouwen deelgebied, te weten deelgebied 1.

Nesciopark (eigen grondexploitatie)
De verkoopinspanningen in 2018 hebben er in geresulteerd dat inmiddels (in 2019) de eerste verkoop van een bedrijvenkavel is gerealiseerd.

Stationsgebied (eigen grondexploitatie)
Begin 2018 is gestart met de bouw van de tunnel. Bij de aanleg van de tunnel is vertraging opgetreden. Vooral in verband daarmee zijn extra kosten ontstaan. We verwachten dat de werkzaamheden aan de tunnel in 2019 zullen worden afgrond.

In verband met de ontwikkelingen in de verslaggevingsrichtlijnen in de vorm van het Besluit Begroting en Verantwoording is het deel van de boekwaarde van de grondexploitatie Stationsgebied per 1 januari 2018 dat betrekking had op infrastructurele werken van algemeen nut per die datum overgeheveld van de grondexploitatie Stationsgebied naar het investeringskrediet Tunnel Stationsgebied. De overheveling bedroeg -/- € 1,553 miljoen. Het negatieve bedrag is ontstaan doordat er per 1 januari 2018 meer subsidies waren ontvangen dan kosten gemaakt. Deze zogeheten “splitsing” van de grondexploitatie is uitgewerkt in de actualisatie van de grondexploitatie per 1 januari 2019. Een gevolg van deze splitsing is een verhoging van het benodigde investeringskrediet en extra kapitaallasten. In de begroting 2019 is rekening gehouden met deze extra kapitaallasten. Een ander gevolg is een verbetering van het saldo van de grondexploitatie Stationsgebied. Na realisatie zal de hieruit resulterende extra winst van de grondexploitatie worden gestort in een bestemmingsreserve ter dekking van de extra kapitaallasten van het investeringskrediet.

Haderaplein (eigen grondexploitatie)
De waardering van de grondexploitatie Haderaplein is in deze jaarrekening naar nihil terug gebracht. Door de Raad is in november 2018 het door het College aangeboden bestemmingsplan geamendeerd vastgesteld. In het kader van het Arhi-toezicht is vervolgens dit besluit in verband met de financiële en juridische consequenties afgekeurd door de provincie. Daardoor is nu een situatie ontstaan waarbij de huidige grondexploitatie als niet uitvoerbaar moet worden gezien. In verband daarmee is het op dit moment niet mogelijk om te bepalen wat er wel mogelijk is en is er daardoor ook geen zicht op een reële inschatting van de mogelijke inkomsten. Derhalve is nu besloten om de grondexploitatie per 31-12-2018 af te sluiten en de boekwaarde, voornamelijk bestaand uit gemaakte plankosten, voorzichtigheidshalve en in lijn met de BBV-regelgeving, geheel af te boeken en de gronden op te nemen onder de noemer strategische gronden binnen de Materiële Vaste Activa.

Wat heeft het gekost?
Het totale (in de jaren na 2018) nog te verwachten resultaat van de grondexploitaties (de eigen grondexploitaties die in exploitatie zijn, te weten Nesciopark en Stationsgebied) bedraagt € 1.674.000.

Wij hebben in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing gekwantificeerd welke reservering in het weerstandsvermogen wij voor de risico's van de grondexploitaties nodig achten.

6.8 Lokale heffingen

Algemeen

In deze paragraaf gaan wij in op de lokale heffingen. Hieronder verstaan wij het algemene dekkingsmiddel van de OZB, maar ook de afvalstoffenheffing en de rioolheffing, omdat elk huishouden in onze gemeente met deze heffingen in aanraking komt. In tegenstelling tot de OZB ligt er bij zowel de afvalstoffenheffing als de rioolheffing een rechtstreeks verband tussen de dienstverlening door de gemeente en de in rekening gebrachte tarieven. Ons uitgangspunt is namelijk een kostendekkendheid op begrotingsbasis van 100%.

Geraamde en gerealiseerde inkomsten

In het volgende overzicht hebben wij de geraamde en gerealiseerde inkomsten van de OZB, afvalstoffenheffing en rioolheffing vermeld (bedragen x € 1.000):

	2017 (realisatie)	2018 (begroting)	2018 (realisatie)
OZB	4.870	5.308	5.287
Rioolheffing	2.528	2.496	2.662
Afvalstoffenheffing	1.698	1.759	1.636
Totaal	**9.096**	**9.563**	**9.585**

Gemeentelijke lasten vergeleken

Om de lokale lastendruk van Haren te vergelijken met die in andere gemeenten, maken wij gebruik van gegevens van de stichting COELO. Onderzoeksinstituut COELO, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, verricht jaarlijks onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten in alle gemeenten in Nederland. In het overzicht, ontleend aan de publicatie Digitale atlas lokale lasten 2018, zijn de woonlasten van Haren over 2018 afgezet tegen die van vier andere gemeenten in de buurt. Weergegeven worden de lasten van de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing voor een huishouden van gemiddelde omvang in een woning met gemiddelde waarde (dat wil zeggen de gemiddelde waarde in de betreffende gemeente). De woonlasten zijn de som van die drie.

(Bedragen in euro)	OZB-eigenaar	Afvalstoffenheffing	Rioolheffing	Woonlasten
Haren	**485**	**213**	**262**	**960**
Groningen	271	333	151	755
Ten Boer	322	248	293	863
Tynaarlo	286	192	166	644
Laagste	*271*	*192*	*151*	*614*
Hoogste	*485*	*333*	*293*	*1.111*
Gemiddelde	*341*	*247*	*218*	*806*

De gebruikte cijfers van COELO geven een iets vertekend beeld qua lasten. De vergelijking van de lasten gaat uit van een gemiddelde woningwaarde van € 228.000 van de vier omliggende gemeenten terwijl Haren een gemiddelde woningwaarde kent van € 289.000.

Informatie met betrekking tot kostendekkendheid

De gerealiseerde kostendekkendheid van heffingen en leges ontwikkelde zich gedurende de afgelopen jaren als volgt:

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Afvalstoffenheffing	104,1%	107,0%	98,8%	103,4%	89,5%	89,3%
Rioolheffing	105,1%	98,7%	102,3%	114,4%	104,3%	112,9%
Grafrechten	77,4%	47,5%	47,0%	66,0%	74,0%	70,9%
Marktgelden	35,9%	41,8%	52,3%	42,8%	70,5%	71,4%
Leges algemene dienstverlening	68,5%	66,3%	49,4%	36,2%	104,7%	80,4%
Leges omgevingsvergunning	76,1%	72,5%	81,5%	79,7%	154,1%	110,8%
Leges dienstverlening EDR	15,4%	14,4%	11,2%	7,5%	7,5%	7,9%

Kwijtscheldingsbeleid

Op 16 december 2013 is de Verordening kwijtschelding gemeentelijke belastingen vastgesteld. Daarin is geregeld dat de OZB, de rioolheffing en het onderdeel vastrecht van de afvalstoffenheffing kunnen worden kwijtgescholden aan natuurlijke personen met een geringe betalingscapaciteit.

Jaarrekening 2018

7 Balans per 31 december 2018

voor resultaatsbestemming
bedragen in duizenden euro's

ACTIVA

	31-12-2018			31-12-2017		
Immateriële vaste activa		**19**			**13.705**	
Onderzoek & Ontwikkeling	19			0		
Bijdragen aan activa van derden	0			13.705		
Materiële vaste activa		**83.215**			**70.530**	
Investeringen met economisch nut	54.768			40.987		
Investeringen met economisch nut met heffingen	16.896			16.653		
Investeringen met maatschappelijk nut	11.550			12.890		
Financiële vaste activa		**1.275**			**1.388**	
Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	101			96		
Langlopende leningen u/g	1.174			1.292		
TOTAAL VASTE ACTIVA			**84.509**			**85.623**
Voorraden		**5.955**			**5.807**	
Onderhanden werk grondbedrijf	5.767			5.619		
Grond- en hulpstoffen	189			189		
Uitzettingen		**704**			**1.338**	
Vorderingen op openbare lichamen	0			0		
Overige vorderingen	469			1.127		
Rekeningen-courant niet-fin. inst.	236			211		
Rekeningen-courant Rijk	0			0		
Overlopende activa		**8.289**			**7.444**	
Nog te ontv. overheidssubsidies	310			369		
Overige overlopende activa	7.979			7.075		
Liquide middelen		**168**			**291**	
TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA			**15.117**			**14.881**
BALANSTOTAAL			**99.626**			**100.503**

PASSIVA

	31-12-2018			31-12-2017		
Eigen vermogen		**14.651**			**16.736**	
Algemene reserve	7.123			4.851		
Bestemmingsreserves	9.747			9.471		
Gerealiseerd resultaat volgend uit overzicht baten en lasten	-2.219			2.413		
Voorzieningen		**6.465**			**4.543**	
Vaste schulden		**67.065**			**67.051**	
Onderhandse leningen binnenl. banken	67.057			67.043		
Waarborgsommen	8			8		
TOTAAL VASTE PASSIVA			**88.181**			**88.329**
Vlottende schulden		**4.562**			**5.452**	
Kasgeldleningen overig	0			0		
Banksaldi	0			3.608		
Overige schulden	4.562			1.844		
Overlopende passiva		**6.882**			**6.722**	
Nog te besteden subsidies	14			135		
Overige vooruitontvangen bedragen	1.916			1.916		
Nog te betalen verplichtingen	4.952			4.671		
TOTAAL VLOTTENDE PASSIVA			**11.444**			**12.174**
BALANSTOTAAL			**99.626**			**100.503**

Verstrekte garanties op geldleningen (bruto)	2.479	2.524
Af: ontvangen contra-garanties geldleningen	0	0
Garantie Sociale Woningbouw (WSW)	18.934	31.549
Verstrekte garanties (netto)	21.413	34.073

8 Grondslagen voor waardering en resultaatsbepaling

Inleiding
Deze jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) daarvoor geeft.

Waarderingsgrondslagen
Immateriële vaste activa
De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs. Immateriële vaste activa worden afgeschreven in 5 jaar.

Materiële vaste activa
De materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht, waarbij wordt afgeschreven op het saldo. Er wordt afgeschreven vanaf 1 januari volgend op het jaar van ingebruikneming en wij schrijven af tot € 0. Een uitzondering hierop vormt het kernvastgoed, te weten het raadhuis, ’t Clockhuys en de parkeergarage. Hiervoor hanteren wij een verwachte restwaarde waarover wij niet afschrijven. De afschrijvingstermijn is afhankelijk van de verwachte levensduur. Dat is de tijd dat het actief een bijdrage levert aan de totstandkoming van één of meer producten. Wij schrijven lineair af. Activa met een verkrijgingsprijs van minder dan € 2.500 worden niet geactiveerd.

De afschrijvingstermijnen van de activa variëren (per activaklasse) van 5 tot 50 jaar en zijn vastgelegd in de Financiële verordening gemeente Haren 2014 die door de raad is vastgesteld op 15 december 2014. De gehanteerde afschrijvingstermijnen zijn:

a. 50 jaar: rioleringen, nieuwbouw woonruimten en bedrijfsgebouwen (excl. brandweerkazernes) en begraafplaatsen;
b. 40 jaar: renovatie en restauratie woonruimten en bedrijfsgebouwen, brandweerkazernes en bruggen, viaducten en tunnels;
c. 30 jaar: waterwegen, parkeerterreinen en rehabilitaties van wegen, straten, pleinen, fietspaden en voetpaden, waaronder maatregelen verkeersveiligheid (voor zover het investeringskrediet is geautoriseerd in een begrotingsjaar vanaf 2015);
d. 25 jaar: lichtmasten;
e. 20 jaar: renovatie sportvelden en –vloeren, verkeerslichten, vaartuigen, groot onderhoud woonruimten en gebouwen, groot onderhoud wegen (voor zover het investeringskrediet is geautoriseerd in een begrotingsjaar tot en met 2014) en maatregelen verkeersveiligheid (voor zover het investeringskrediet is geautoriseerd in een begrotingsjaar tot en met 2014);
f. 15 jaar: technische installaties in bedrijfsgebouwen en rioolpompen;
g. 14 jaar: deklagen van wegen, straten, pleinen, fietspaden en voetpaden;
h. 10 jaar: veiligheidsvoorzieningen bedrijfsgebouwen, kantoormeubilair, schoolmeubilair, aanleg tijdelijke terreinwerken, noodgebouwen, personenauto’s, bestelauto’s, vrachtauto’s, containers, materieel gemeentewerken, specifieke machines gemeentewerken (natzoutstrooiers, onkruidborstelmachines e.d.) en speelvoorzieningen;
i. 7 jaar: slijtlagen van wegen, straten, pleinen, fietspaden en voetpaden;
j. 5 jaar: aanhangers, normale (veelgebruikte) machines gemeentewerken, muziekinstrumenten, luchtfoto’s, verbindingsapparatuur, tijdregistratiesystemen, gereedschappen, automatiseringsapparatuur en software;
k. niet: gronden en terreinen.

Volledigheidshalve vermelden wij dat op investeringen die vóór 2004 gedaan zijn soms extra is afgeschreven zonder economische noodzaak (ter verlichting van toekomstige lasten). Ook zijn in voorkomende gevallen reserves op dergelijke investeringen afgeboekt.

Bijdragen aan activa in eigendom van derden worden gewaardeerd op het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met de afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode waarin het betrokken actief van de derde wordt afgeschreven in de jaarrekening van de derde.

Financiële vaste activa
De balanspost Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen heeft betrekking op participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's. Waardering vindt plaats tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien de marktwaarde mocht dalen tot onder de verkrijgingsprijs zal afwaardering plaatsvinden. Tot dusver is een dergelijke afwaardering niet noodzakelijk gebleken. De langlopende leningen uitstaande gelden en de overige uitzettingen worden door ons gewaardeerd tegen nominale waarde, eventueel verminderd met een voorziening voor oninbaarheid.

Voorraden
Het onderhanden werk van het grondbedrijf wordt gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs, vermeerderd met een jaarlijkse renteopslag over het geïnvesteerd vermogen. Hierop worden ontvangsten uit verkoop en bijdragen van derden in mindering gebracht. Indien een deel van de kosten wordt gedekt uit een voorziening of uit een reserve, dan loopt dit altijd via het overzicht van baten en lasten. Als de marktwaarde lager ligt dan de aldus berekende waarde, dan vindt afwaardering plaats tot marktwaarde.

De voorraden grond- en hulpstoffen zijn gewaardeerd tegen hun verkrijgingsprijs, minus een eventuele voorziening of afwaardering indien de marktwaarde lager ligt dan de boekwaarde.

Uitzettingen
De vorderingen zijn opgenomen tegen hun nominale waarde onder aftrek van eventuele noodzakelijk geachte voorzieningen wegens oninbaarheid.

Eigen vermogen
Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorzieningen
Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen, verwachte verliezen of risico's waarvan de omvang redelijkerwijs kan worden ingeschat. Verder worden van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden opgenomen onder de voorzieningen. Uitzondering hierop vormen de van Europese en Nederlandse overheidslichamen verkregen middelen. Deze worden gepresenteerd bij de overlopende passiva. Naast de genoemde categorieën voorzieningen kennen wij nog onderhoudsegalisatievoorzieningen en een spaarvoorziening (voor vervangingsinvesteringen in riolering). Alle voorzieningen zijn opgenomen tegen nominale waarde (er worden dus geen voorzieningen tegen contante waarde opgenomen).

Vaste schulden
Onder vaste schulden worden verstaan de schulden met een oorspronkelijke looptijd van één jaar of langer. De vaste schulden worden gewaardeerd tegen de oorspronkelijke waarde verminderd met de aflossingen.

Overige balansposten
Alle overige balansposten zijn opgenomen tegen hun nominale waarde.

Staat van baten en lasten

Conform de bepalingen in het BBV worden de baten en lasten toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Resultaatbepalingsgrondslagen
Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen baten en lasten.

Onder baten worden verstaan:
- de vergoedingen van het Rijk voor het functioneren van de gemeentelijke overheid en voor de uitvoering van een aantal specifieke taken;
- de belastingopbrengsten uit de heffing van onder andere de onroerende zaak belasting;
- de geheven leges en retributies voor specifieke overheidstaken die de gemeente uitvoert (onder meer reiniging en burgerzaken);
- het rendement op bezittingen (rente, dividenden, huren en pachten);
- de vergoedingen voor specifieke producten en diensten die de gemeente levert;
- de renteomslag (zie hierna).

Onder lasten worden verstaan:
- de direct aan onze producten toe te rekenen kosten;
- de afschrijvingslasten;
- de lasten van de gemeentelijke organisatie;
- de rentelasten.

De afschrijvingslasten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor vermelde waarderingsgrondslagen voor de immateriële en materiële vaste activa. Wij beginnen met het afschrijven van activa in het jaar volgend op aanschaf, respectievelijk realisatie.

Als gevolg van de wijzigingen in het BBV is m.i.v. het jaar 2017 de toerekening van personele kosten ingrijpend gewijzigd. Personele kosten worden nu zoveel als mogelijk direct toegerekend aan de taakvelden waarvoor werkzaamheden worden uitgevoerd. Daar waar dit niet mogelijk is (denk bijvoorbeeld aan de leidinggevenden of de afdeling Financiën) worden deze kosten verantwoord op het programma Overhead.

De rentelasten worden met een voorcalculatorisch percentage berekend over het geïnvesteerd vermogen in immateriële, respectievelijk materiële vaste activa en de onderhanden werken van het grondbedrijf. Deze gecalculeerde rentelast wordt toegerekend aan de producten waar bovengenoemde activa aan bijdragen, volgens de systematiek die ook geldt voor de afschrijvingen (zie hierboven). Op grond van het BBV mag het werkelijke rentepercentage maximaal 0,5 procent afwijken van het voorcalculatorische rentepercentage. Indien de afwijking groter is dient er een aanvullende correctieboeking te worden gedaan.

De baten en lasten van de grondexploitaties worden gepresenteerd in het overzicht van baten en lasten. Verliezen (of verliesvoorzieningen) op grondexploitaties worden genomen zodra zij voorzienbaar zijn. Winsten op de grondexploitaties worden genomen op basis van de percentage of completion methode. Het (verwachte) resultaat op grondexploitaties wordt in de toelichting op de balans en/of paragraaf Grondbeleid nader toegelicht.

Met betrekking tot het bedrag van de algemene uitkering uit het Gemeentefonds wordt in principe uitgegaan van de op het moment van afsluiting van de boeken laatst bekende, door het Ministerie van BZK verstrekte, specificatie. Hiervan wijken wij af als bij ons bekend is dat de in de specificatie voor de berekening van de

uitkering gebruikte Harense volumes nog zullen worden aangepast (wij gaan dan uit van de door onszelf berekende volumes).

Toelichting eigen bijdrage CAK
Gemeente Haren ontvangt overzichten van het CAK met daarop diverse gegevens. Door het ontbreken van persoonsgegevens op deze overzichten is de informatie over de eigen bijdrage ontoereikend voor de gemeente om de juistheid daarvan op persoonsniveau en volledigheid als geheel vast te kunnen stellen. Door de systematiek te kiezen van het vaststellen van de eigen bijdragen door het CAK heeft de wetgever in feite bepaald dat de verantwoordelijkheid voor de juistheid en volledigheid van de eigen bijdrage geen gemeentelijke verantwoordelijkheid is. Gemeente Haren kan hierdoor geen zekerheid geven over de hoogte en omvang van de eigen bijdrage.

9 Toelichting op de balans

VASTE ACTIVA

Immateriële vaste activa
De immateriële vaste activa hebben het volgende verloop laten zien in 2018:

(Bedragen x € 1.000)

Activaklasse	A Boekwaarde per 01-01-2018	B Investeringen	C Desinvesteringen	D Afschrijvingen	E Bijdragen van derden	F Afwaarderingen	A t.m. F Boekwaarde per 31-12-2018
Onderzoek & Ontwikkeling	0	19					19
Bijdragen in activa van derden	13.705	-13.516		-13		-176	0
Totaal immateriële vaste activa	**13.705**	**-13.497**	**0**	**-13**	**0**	**-176**	**19**

Op grond van gewijzigde regelgeving in het BBV zijn de investeringen in bijdragen in activa van derden (lees: voornamelijk Zernike College) met ingang van de jaarrekening 2018 verantwoord onder de Materiële Vaste Activa.

Wij hebben onze investeringsbijdrage aan het Meerschap Paterswolde voor het Trip-project met afgerond € 176.000 afgewaardeerd naar € 0. Dit op basis van onze interpretatie van de BBV-regels, die behelzen dat wij een bijdrage aan een investering van een derde niet langer af mogen schrijven dan de betreffende derde zelf verantwoord.

Materiële vaste activa
De materiële vaste activa hebben het volgende verloop laten zien in 2018:

(Bedragen x € 1.000)

Activaklasse	A Boekwaarde per 01-01-2018	B Investeringen	C Desinvesteringen	D Afschrijvingen	E Bijdragen van derden	F Afwaarderingen	A t.m. F Boekwaarde per 31-12-2018
Gronden en terreinen	3.003	685	-425	-34			3.230
Woonruimten	159			-6			153
Bedrijfsgebouwen	31.622	15.411		-1.713		-2	45.318
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	27.965	1.146	-206	-1.327	-99	-2.351	25.129
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken MN >= 2017	1.576	6.777	-453	-126	-4.462		3.311
Vervoermiddelen	618	315		-91			842
Machines, apparaten en installaties	1.214	136		-298			1.052
Overige materiële vaste activa	4.372	35		-228			4.180
Totaal materiële vaste activa	**70.530**	**24.506**	**-1.084**	**-3.823**	**-4.561**	**-2.353**	**83.215**

In bovenstaand overzicht zijn ook opgenomen de cijfers inzake de in de Najaarsnota 2018 afgesloten kredieten.

In de mutaties van GWW MN>=2017 is ook opgenomen de investering in de tunnel welke voorheen onderdeel was van de grondexploitatie Stationsgebied. Zie verder ook de toelichting bij de voorraden.

In hoofdstuk 9 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling wordt aangegeven volgens welke methoden de afschrijvingen worden berekend. Er zijn geen reserves beschikbaar voor de dekking van kapitaallasten van activa met maatschappelijk nut.

In verband met gewijzigde BBV-regelgeving zijn de investeringen Maatschappelijk Nut uitgesplitst in investeringen voor 2017 gedaan en investeringen vanaf 2017.

Afwaardering Wegen
De verslagleggingsregels rond het activeren van investeringen zijn de afgelopen jaren aanzienlijk aangepast in het BBV. De definities van onderhoud en investeringen zijn aangescherpt. Dit is aanleiding geweest om de staat van activa te toetsen aan de nieuwe regels van het BBV. Hierbij is geconstateerd dat de verantwoording van de investeringen tot en met 2014 in de wegen niet meer aan de regels voldoet. Op basis van de ontwikkelingen in de regelgeving is vanaf 2015 een verfijnde componentenmethode ingevoerd, die ook nu nog aan de nieuwe regels voldoet.

Tot en met 2014 werden alle uitgaven aan het netwerk in een jaarschijf geactiveerd. Een deel van deze uitgaven heeft betrekking op onderhoud en dat mag, op basis van het BBV en het gezamenlijk met de herindelingspartners bepaalde standpunt, niet meer worden geactiveerd. Overwegingen die hier een rol bij hebben gespeeld zijn de afschrijvingstermijn (tot en met 2014 was dit 20 jaar voor dek- en slijtlagen, die vanaf 2015 in resp. 14 en 7 jaar zijn afgeschreven) en het feit dat de geactiveerde bedragen in de vaste activa-administratie niet per locatie zijn aangewezen.

Wij hebben de geactiveerde bedragen in de wegen tot en met 2014 nader beoordeeld en gesplitst in investeringen en onderhoud. Het aandeel onderhoud kan op basis van de door Haren in 2015 ingezette ontwikkeling (verfijning componentenmethode), niet langer worden geactiveerd. Dit heeft geleid tot een afboeking van € 2,3 miljoen. Dit is gecommuniceerd aan de Harense raad in de vorm van het raadsbericht 2018-38 Herindeling-financiën Schoon door de poort.

In 2018 zijn de volgende investeringen gedaan in nog lopende kredieten inzake materiële vaste activa (MVA) (in de tabel zijn alle investeringskredieten >= € 100.000 afzonderlijk zichtbaar gemaakt):

Investering	Beschikbaar gesteld krediet	Besteed in 2018 incl. bijdragen van derden	Besteed tot en met 2018	Nog beschikbaar
Rioolwerkzaamheden 2017	1.051	992	1.047	4
Rioolwerkzaamheden 2018	1.030	-164	-164	1.194
Overige rioolinvesteringen	195	38	43	152
Subtotaal rioolinvesteringen	*2.276*	*865*	*926*	*1.350*
Verv. slijtlagen wegen 2017	110	60	110	-0
Verv. slijtlagen wegen 2018	110	34	34	76
Verv. deklagen wegen 2017	165	13	167	-2
Verv. deklagen wegen 2018	165	165	165	-0
Rehabilitaties wegen 2017	375	95	110	265
Rehabilitaties wegen 2018	305			305
Maatregelen verkeersveiligheid 2016	171	57	77	94
Maatregelen verkeersveiligheid 2018	147			147
Vervangen armaturen 2018	143	124	124	19
Vervangen lichtmasten 2017	107	106	106	1
Vervangen lichtmasten 2018	107	69	69	38
Tunnel Stationsgebied	2.451	987	2.092	359
Nieuwe St Nicolaasschool: infrastructuur	669	401	449	220
30km Maatregelen Emmalaan	208	198	198	10
Overige wegeninvesteringen	15	12	15	-0
Subtotaal wegeninvesteringen	*5.248*	*2.319*	*3.715*	*1.534*
Maartencollege (gebouw en gym.voorz) 2018	3.648	9	9	3.639
Renovatie Brinkschool 2018	4.036			4.036
Brinkschool aanpassingen infra 2018	1.020			1.020
De Borg (omz.tijd.huisvesting permanent)	1.168	19	19	1.149
Groot onderh.gymzaal Rummerinkhof 2018	495			495
Uitbreiding Peter Petersen school 2018	717			717
Energiebesparende maatregelen sch. PO 2018	126	27	27	99
Reservering prijspeil-PM posten IHP 2018	531			531
Nieuwe St Nicolaasschool	4.351	2.480	4.503	-153
Overige onderwijsinvesteringen	103	19	19	84
Subtotaal onderwijsinvesteringen	*16.195*	*2.554*	*4.577*	*11.618*
Harenerhof aanleg 2e heuvel	158	53	53	105
Upgraden kwaliteit gymzalen	900	1	724	176
Vervangen server	170	41	169	1
Vervanging vrachtauto (no. 1) WO	250	183	183	67
Overige investeringen	774	74	180	594
Subtotaal overige	*2.258*	*353*	*1.309*	*949*
Totaal investeringen in Materiele Vaste Activa	**25.977**	**6.091**	**10.527**	**15.450**

Stand openstaande (restant-)investeringsbudgetten ultimo 2018 (bedragen x € 1.000):

Tot en met 2018 ter beschikking gestelde openstaande budgetten	25.977
Ten laste van deze budgetten t.m. 2018 uitgegeven bedragen	10.527
Restant van de per 31 december openstaande budgetten	15.450

De boekwaarde van de in erfpacht uitgegeven materiële vaste activa bedroeg per 31 december 2018 € 0. Het gaat om vier (delen van) sportparken, een zwembad, een clubgebouw, een rouwcentrum, een tuincentrum en een zorgboerderij.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa hebben het volgende verloop laten zien in 2018:

(Bedragen x € 1.000)	A **Boekwaarde per 01-01-2018**	B **Investeringen**	C **Desinvesteringen**	D **Afschrijvingen/ aflossingen**	E **Afwaarderingen**	A t.m. E **Boekwaarde per 31-12-2018**
Aandelen BNG N.V.	23					23
Aandelen N.V. Bouwfonds Nederlandse	1					1
Aandelen Dataland B.V.	1					1
Aandelen Waterbedrijf Groningen N.V.	4					4
Aandelen Dilgt Hemmen Essen B.V.	18					18
Kapitaalstorting GEM Haren Noord C.V.*	49					49
Participaties Oikocredit	0	5				5
Subtotaal Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	*96*	*0*	*0*	*0*	*0*	*101*
Annuïtaire hypotheeklening Stichting De Mikkelhorst	667			-18		650
Lening Stichting Exploitatie Zwembad Scharlakenhof	482			-77		405
Lening Stichting Dorpshuis Groenenberg	2				-2	0
Startersleningen	142	33		-55		120
Subtotaal Langlopende leningen u.g.	*1.292*	*33*	*0*	*-149*	*-2*	*1.174*
Totaal financiële vaste activa	**1.388**	**38**	**0**	**-149**	**-2**	**1.275**

* Het commanditair kapitaal van de gemeente in GEM Haren Noord C.V. wordt beheerd door Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord.

VLOTTENDE ACTIVA

Voorraden

Een verloopoverzicht van de boekwaarde van de balanspost Onderhanden werk grondbedrijf geeft het volgende beeld te zien:

Grondexploitatie	**Boekwaarde per 01-01-2018**	**Splitsing GREX Stationsgebied**	**Vermeerderingen in 2018**	**Verminderingen in 2018**	**Boekwaarde per 31-12-2018**
Nesciopark	3.591		193	0	3.784
Haren Noord	1.366		70	-87	1.350
Haderaplein	1.589		174	-1.763	0
Stationsgebied	-927	1.553	6		633
Totaal onderhanden werk	**5.620**	**1.553**	**444**	**-1.850**	**5.767**

We verwachten voor bovengenoemde onderhanden werk-posten € 1.398.000 aan nog te maken kosten en € 8.839.000 aan nog te realiseren opbrengsten. Dit betekent een verwacht eindresultaat van € 1.674.000.

De waardering van de grondexploitatie Haderaplein is in deze jaarrekening naar nihil terug gebracht. Door de Raad is in november 2018 het door het College aangeboden bestemmingsplan geamendeerd vastgesteld. In het kader van het Arhi-toezicht is vervolgens dit besluit in verband met de financiële en juridische consequenties afgekeurd door de provincie. Daardoor is nu een situatie ontstaan waarbij de huidige grondexploitatie als niet uitvoerbaar moet worden gezien. In verband daarmee is het op dit moment niet mogelijk om te bepalen wat er wel mogelijk is en is er daardoor ook geen zicht op een reële inschatting van de mogelijke inkomsten. Derhalve is nu besloten om de boekwaarde, voornamelijk bestaand uit gemaakte

plankosten, voorzichtigheidshalve en in lijn met de BBV-regelgeving, geheel af te boeken ten laste van de exploitatie en de gronden op te nemen onder de noemer strategische gronden binnen de Materiële Vaste Activa.

In verband met de ontwikkelingen in de verslaggevingsrichtlijnen in de vorm van het Besluit Begroting en Verantwoording is het deel van de boekwaarde van de grondexploitatie Stationsgebied per 1 januari 2018 dat betrekking had op infrastructurele werken van algemeen nut per die datum overgeheveld van de grondexploitatie Stationsgebied naar het investeringskrediet Tunnel Stationsgebied. De overheveling bedroeg -/- € 1,553 miljoen. Het negatieve bedrag is ontstaan doordat er per 1 januari 2018 meer subsidies waren ontvangen dan kosten gemaakt. Deze zogeheten “splitsing” van de grondexploitatie is uitgewerkt in de actualisatie van de grondexploitatie per 1 januari 2019. Een gevolg van deze splitsing is een verhoging van het benodigde investeringskrediet en extra kapitaalasten. In de begroting 2019 is rekening gehouden met deze extra kapitaallasten. Een ander gevolg is een verbetering van het saldo van de grondexploitatie Stationsgebied. Na realisatie zal de hieruit resulterende extra winst van de grondexploitatie worden gestort in een bestemmingsreserve ter dekking van de extra kapitaallasten van het investeringskrediet.

De balanspost ’Grond- en hulpstoffen’ bedroeg per 31 december 2017 € 189.000. Dit betreft de voorraad brandstof en smeermiddelen van € 13.000 en de boekwaarde van het voor verkoop aangehouden vastgoed van € 176.000.

Uitzettingen
De post overige vorderingen van € 469.000 bestaat uit debiteurenvorderingen ten bedrage van € 478.000, verminderd met een voorziening voor dubieuze debiteuren van € 9.000. Per 1 januari 2018 bedroeg deze voorziening € 101.000. Gedurende het jaar hebben er afboekingen ten laste van de voorziening plaatsgevonden van in totaal € 83.000. Aan de hand van de beoordeling van de (ouderdom van de) debiteurenposten op eindbalansdatum is de benodigde omvang van de voorziening opnieuw vastgesteld en wel op het genoemde bedrag van € 9.000.

De balanspost rekeningen-courant niet-financiële instellingen van € 236.000 bestond uit het saldo op onze rekening courant bij het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVN).

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)					
		Verslagjaar			
(1)	**Drempelbedrag**	**396**			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	**Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen**	**15**	**68**	**55**	**27**
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	381	328	341	370
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
		Verslagjaar			
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	52.844			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	52.844			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	-			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	396			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen					
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	1.386	6.202	5.070	2.445
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	15	68	55	27

Overlopende activa

De balanspost nog te ontvangen overheidssubsidies heeft betrekking op de nog van Europese en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen (voorschot)bedragen die ontstaan zijn door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel. Deze post en het verloop daarvan kan als volgt worden gespecificeerd:

(Bedragen x € 1.000)	Stand per 01-01-2018	Toevoegingen	Ontvangen bedragen	Stand per 31-12-2018
BSV uitvoering railschermen	366	354	-520	199
BSV voorbereiding gevelmaatregelen	4		-4	0
Fietsroute Plus Provincie Groningen	0	110		110
Totaal	**369**	**464**	**-523**	**310**

In de balanspost overige overlopende activa van € 7.979.383 zijn de volgende bedragen inbegrepen:

- € 1.661.756 te ontvangen afvalstoffenheffing 2018. In verband met het Diftar-systeem gebeurt dit jaarlijks achteraf
- € 3.226.601 terug te ontvangen BTW uit het BTW Compensatiefonds over 2018
- € 157.000 op te leggen toeristen- en forensenbelasting over het jaar 2018
- € 517.601 te factureren Fonds Bovenwijks GEM 2018
- € 642.911 terug te ontvangen overdrachtsbelasting. In verband met de levering van de nieuwbouw van het Zernike College aan de Kerklaan moest overdrachtsbelasting worden afgedragen. Dit in verband met de gekozen fiscale structuur, waarbij we de BTW op de bouwkosten hebben teruggevraagd. Voorzichtigheidshalve zijn we er boekhoudkundig vanuit gegaan dat we de BTW niet terugkrijgen. In dat geval zullen we de overdrachtsbelasting wel terugontvangen
- € 103.514 te ontvangen BTW-suppletie 2014
- € 750.351 vorderingen Sociale Zaken, hierop is een voorziening wegens (mogelijke) oninbaarheid getroffen van € 307.664
- € 259.255 te ontvangen leges omgevingsvergunningen
- € 126.730 te ontvangen Stichting Afvalfonds Verpakkingen Q4 2018

- € 841.328 aan overige posten (ieder afzonderlijk kleiner dan € 75.000)

Liquide middelen

De balanspost liquide middelen van € 168.000 is als volgt opgebouwd:

- Saldo bankrekeningen € 167.000.
- Saldo kassen € 1.000.

VASTE PASSIVA

Eigen vermogen

Het verloop van het eigen vermogen gedurende 2018 ziet er als volgt uit:

	A **Saldo per 01-01-2018**	B **Toevoeging**	C **Vermindering ter dekking van afschrijvingen**	D **Onttrekking**	E **Bestemming resultaat 2017**	A tm E **Saldo per 31-12-2018**
Algemene Reserve	4.851	60		-30	2.241	7.123
Subtotaal Algemene reserve	*4.851*	*60*	*0*	*-30*	*2.241*	*7.123*
Reserve Dekking Gerealiseerde Investeringen	1.185	51	-58	-51		1.127
Bestemmingsreserve budgetoverheveling	30			-172	172	30
Bestemmingsreserve Duurzaamheid Scholen	399					399
Bestemmingsreserve Meerweg	19					19
Bestemmingsreserve Nieuw Raadhuis	1.616	150	-79	-150		1.537
Bestemmingsreserve Organisatieontwikkeling	231					231
Bestemmingsreserve Quintusschool	301	13	-7	-13		293
Bestemmingsreserve Zernike College	5.526	1.416	-302	-573		6.068
Bestemmingsreserve inrichting openbaar gebied	64			-20		44
Bestemmingsreserve Duurzaamheid	100			-100		0
Subtotaal Bestemmingsreserves	*9.471*	*1.631*	*-447*	*-1.080*	*172*	*9.747*
Saldo 2017	2.413			-2.413		0
Saldo 2018	0	-2.219				-2.219
Subtotaal Gerealiseerd resultaat volgend uit overzicht baten en	*2.413*	*-2.219*	*0*	*-2.413*	*0*	*-2.219*
Totaal	**16.736**	**-528**	**-447**	**-3.523**	**2.413**	**14.651**

De Algemene Reserve (AR) is het deel van het eigen vermogen waaraan geen specifieke bestemming is gegeven. Via het overzicht van baten en lasten is in 2018 een kapitaallastenvoordeel van € 60.000 toegevoegd. Dit voordeel hield verband met de afboeking van activa uit hoofde van de motie Afboeking van geactiveerd onderhoud, die door u is aangenomen bij de vaststelling van de nota Reserves en Voorzieningen 2006 op 30 oktober 2006.

De Reserve Dekking Gerealiseerde Investeringen (RDGI) is in 1991 ingesteld ter dekking van de kapitaallasten van bepaalde specifieke activa die "betaald" zijn uit de AR. De RDGI is éénmalig gevoed vanuit de AR. Om te voorkomen dat de kapitaallasten niet zichtbaar zouden worden op de betreffende producten, is er voor gekozen om de betreffende activa af te schrijven via de reguliere systematiek. Vervolgens vindt jaarlijks een onttrekking aan de reserve plaats ter dekking van de kapitaallasten.

De Bestemmingsreserve Budgetoverheveling is bedoeld om niet-uitgegeven budgetten voor activiteiten waarvan de planning is verschoven mee te nemen naar een volgend boekjaar.

In het kader van de vaststelling van het Integraal Huisvestingsplan 2014-2017 heeft u besloten om € 400.000 te besteden aan een nieuwe duurzaamheidsregeling voor scholen (stimulering energiebesparende maatregelen). Door middel van het vaststellen van het IHP 2018-2021 is door de raad van de oude gemeente Haren een bestedingsvoorstel voor deze reserve vastgesteld. In 2018 zijn geen bedragen ten laste van de reserve gebracht.

In de Begroting 2010 was onze bijdrage aan het project Meerweg van ruim € 1,6 miljoen geraamd. Het deel dat in 2010 nog niet was uitgegeven is bij de resultaatsbestemming bij de Jaarrekening 2010 gereserveerd in de vorm van de Bestemmingsreserve Meerweg. In de jaren vanaf 2011 worden bedragen aan de bestemmingsreserve onttrokken om de kosten te dekken die ten laste van de eigen bijdrage komen. In 2018 zijn geen bedragen onttrokken aan de reserve.

De Bestemmingsreserve Nieuw Raadhuis is bedoeld om een deel van de kapitaallasten van het nieuwe gemeentehuis af te dekken. In 2018 is een bedrag van € 150.000 aan rente toegevoegd aan de reserve en is een onttrekking gedaan van € 229.000 gedaan in verband met de dekking van een deel van de kapitaallasten van het nieuwe raadhuis.

De bestemmingsreserve Organisatieontwikkeling is gevormd voor noodzakelijke investeringen en frictiekosten voor de organisatieontwikkeling. In 2018 zijn geen bedragen onttrokken aan de reserve.

De Bestemmingsreserve Quintusschool is bedoeld om de kapitaallasten te dekken van de verbouwing die is gepleegd in het kader van de samenvoeging van De Marke en De Meent tot de huidige Quintusschool. In 2018 is een bedrag van € 13.000 aan rente toegevoegd aan de reserve en is een onttrekking gedaan van € 20.000 gedaan in verband met de dekking van de kapitaallasten.

De Bestemmingreserve Zernike College is door u in 2012 ingesteld. Doel van deze reserve is de dekking van de kapitaallasten van de nieuwbouw van het Zernike College. Conform begroting is in 2018 het voordeel ad € 1.416.000 (in de algemene uitkering uit het Gemeentefonds) van de omschakeling van de Harense locaties van het Zernike College van dislocaties tot nevenvestigingen toegevoegd aan de reserve. De onttrekking ad € 875.000 heeft betrekking op de kapitaallasten.

Het Fonds Sociale Woningbouw is conform besluitvorming bij de jaarstukken 2015 opgeheven en het restantsaldo is toegevoegd aan de nieuw ingestelde Bestemmingsreserve Inrichting Openbaar Gebied. De mogelijk te verrekenen kosten (€ 25.000) voor nieuwe inrichting gebied Spoor en Steeg zijn onttrokken aan de nieuwe bestemmingsreserve. Deze reserve wordt gevoed door bijdragen van projectontwikkelaars die binnen hun project niet het verplichte aandeel sociale woningbouw realiseren. In 2018 is € 20.000 onttrokken aan de reserve ten behoeve van de subsidiëring van de dorpsverenigingen.

De bestemmingsreserve Duurzaamheid is gevormd voor het energiebesparingsproject. In het kader van de Voorjaarsrapportage 2018 is besloten om de reserve in te zetten voor het project Gasloos Bouwen Glimmen.

Voorzieningen

Het verloop van de voorzieningen gedurende 2018 ziet er als volgt uit:

Voorziening	Saldo per 1-1-2018	Toevoeging	Vrijval ten gunste van overzicht van baten en lasten	Aanwending	Saldo per 31-12-2018
Vervanging toplagen kunstgrasvelden	795	97			892
Onderhoud gebouwen	2.096	500		-273	2.324
Voorziening riolering ex art 44 lid 1c BBV	113			-7	106
Voorziening riolering ex art 44 lid 1d BBV	0	206		-206	0
Voorziening riolering ex art 44 lid 2 BBV	290	85			375
Voorziening onderhoud brug Drentsche Aa	139			-139	0
Voorziening achterstallig onderhoud wegen	0	1.204			1.204
Subtotaal voorzieningen onderhoud	*3.433*	*2.092*	*0*	*-625*	*4.900*
Bestemmingsplan ecologische hoofdstructuur	10		-10		0
Geluidhinder spoorweg	26		-26		0
Maatregelen vrachtverkeer	39		-19	-20	0
Sanering Kroonkampen	56			-5	51
Asbestsanering gemeentelijke panden	48		-21	-27	0
Wachtgelden / arbeidsconflicten	176	508	-100		584
Procedures bouwzaken e.d.	314	88		-10	392
Wethouders pensioenen	441	24	-50		415
Afval	-0	0			0
Vaststellingsovereenkomsten	0	123			123
Subtotaal voorzieningen ivm verplichtingen, verliezen en risico's	*1.110*	*743*	*-226*	*-62*	*1.565*
Totaal	**4.543**	**2.835**	**-226**	**-686**	**6.465**

De Voorziening Vervanging Toplaag Kunstgrasvelden is bedoeld om de kosten van de periodieke vervanging van toplagen van kunstgrashockey- en kunstgrasvoetbalvelden te egaliseren. In het kader van de vaststelling van de Nota Reserves en Voorzieningen 2015 is besloten om de afzonderlijke voorzieningen voor kunstgrashockeyvelden en kunstgrasvoetbalvelden met ingang van 1 januari 2014 samen te voegen. Dit in verband met de flexibiliteit en daarmee het beperken van de toekomstige hoogte van de dotaties.

De Voorziening Onderhoud Gebouwen is bedoeld om de kosten van groot onderhoud aan alle gebouwen te egaliseren. De toevoegingen zijn gebaseerd op de gemiddelde lasten van groot onderhoud zoals die blijken uit de meerjarige onderhoudsplannen en de onttrekkingen zijn gelijk aan de werkelijke groot onderhoudsuitgaven.

Onderdeel van uw besluit van 21 mei 2012 over de herziening van het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) was het instellen van een nieuwe voorziening, genaamd Voorziening Riolen. Het doel is tweeledig. Het eerste doel is egalisatie van de baggerkosten. Het tweede doel is het beheersbaar houden van de hoogte van de rioolheffing op lange termijn, daartoe worden de kapitaallasten teruggebracht tot maximaal 60 % van de totale rioolkosten. Voor de duidelijkheid is de voorziening gesplitst in twee voorzieningen, omdat het geld niet door elkaar heen besteed mag worden. De egalisatievoorziening voor baggerkosten heet Voorziening riolering ex. art 44 lid 1c BBV en de voorziening om de kapitaallasten terug te dringen Voorziening riolering ex. art 44 lid 1d BBV.

In november 2014 is de notitie Riolering van de Commissie BBV verschenen. Met ingang van boekjaar 2015 hebben wij deze notitie doorgevoerd. In de notitie is onder andere de regel opgenomen dat gelden die via de rioolheffing zijn opgehaald en die nog niet zijn besteed in verband met het later uitvoeren van werkzaamheden dan voorzien, gestort moeten worden in een voorziening ex. artikel 44 lid 2 BBV.

In 2016 is het onderhoud van een brug over de Drentsche Aa overgedragen door Waterschap Hunze en Aa's aan de gemeente. Hiervoor is een afkoopsom ontvangen van € 150.000, de in 2018 gemaakte onderhoudskosten zijn ten laste van de voorziening gebracht.

De Voorziening Bestemmingsplan ecologische hoofdstructuur is in de jaarrekening 2018 vrijgevallen aangezien geen kosten ter zake meer worden verwacht.

De Voorziening Geluidhinder spoorweg betreft mogelijke verplichtingen rondom het plaatsen van spoorschermen waarvan de totale omvang nog niet exact bekend is. Daarbij gaat het vooral om juridische kosten, kosten van afhandelen van bezwaren en kosten van onderzoeken. De kosten konden niet binnen het project worden geraamd. Voorts houdt deze voorziening verband met onzekerheden rondom subsidies. Omdat de sanering nagenoeg gereed is kon deze voorziening opgeheven worden.

De Voorziening Maatregelen vrachtverkeer betreft alle kosten die we vanaf 2015 nog verwachten met betrekking tot het zonaal verbod voor doorgaand vrachtverkeer in Glimmen, dat geen doorgang vindt. De in 2018 gemaakte kosten zijn ten laste van de voorziening gebracht, daarna is het restant vrijgevallen ten gunste van de exploitatie.

De Voorziening Sanering Kroonkampen is gevormd om de verwachte restantkosten voor de sanering van het Kroonkampen-terrein te dekken.

De voorziening asbestsanering gemeentelijke panden is gevormd nadat uit een inventarisatie is gebleken dat in een aantal panden asbest is aangetroffen. De in 2018 gemaakte kosten zijn ten laste van de voorziening gebracht, daarna is het restant vrijgevallen ten gunste van de exploitatie.

De Voorziening Wachtgelden/arbeidsconflicten betreft de geraamde kosten van wachtgeld- en (bovenwettelijke) WW-uitkeringen en dergelijke aan ex-bestuurders en ex-ambtenaren over de hele resterende uitkeringsduur. De toevoeging in 2018 betreft een actualisatie van de personen die uit dienst zijn gegaan met recht op een uitkering en de onttrekking betreft de uitkeringen die in 2018 zijn betaald en ten laste van de voorziening zijn gebracht.

De Voorziening Procedures Bouwzaken en dergelijke betrof de verwachte juridische kosten van een aantal specifieke per 31 december 2014 lopende geschillen/procedures. In 2017 en 2018 is de juridische procedure rond de voormalige exploitatie van het zwembad Scharlakenhof een stap verder, helaas is inmiddels bekend geworden dat ons beroep in cassatie door de Hoge Raad is verworpen. In verband hiermee zijn voor in totaal € 10.000 aan kosten ten laste van de voorziening gebracht en is een aanvulling op de voorziening geboekt van € 88.000. Omtrent de definitieve hoogte van de te betalen schadevergoedingen bestaat nog geen duidelijkheid, het wachten is nu op de advocaat van de tegenpartij.

In januari 2013 heeft de commissie BBV (de instantie die de verslaggevingsrichtlijnen voor gemeentes interpreteert) de notitie "Het BBV en arbeidskosten gerelateerde verplichtingen" uitgebracht. Hierin wordt onder andere een nadere gedetailleerde uitleg gegeven over hoe moet worden omgegaan met ouderdomspensioenen voor wethouders. Op basis van de notitie hebben wij in boekjaar 2012 de voorziening wethouderspensioenen moeten vormen voor de kosten van de pensioenen van de ex-wethouders (of partners daarvan) die nu genieten van hun ouderdoms- (of nabestaanden)pensioen.

De voorziening vaststellingsovereenkomsten is getroffen omdat, in het kader van de herindeling, met 4 medewerkers een regeling is getroffen.

Vaste schulden
Het verloop van de vaste schulden in 2018 was als volgt:

(Bedragen x € 1.000)	Saldo per 01-01-2018	Vermeer-deringen	Aflossingen	Stand per 31-12-2018
Onderhandse leningen binnenlandse banken	67.043	5.200	-5.186	67.057
Waarborgsommen	8	2	-2	8
Totaal vaste schulden	67.051	5.202	-5.188	67.065

De totale rentelast op de vaste schulden bedroeg in 2018 € 2.148.599. De voor 2019 contractueel overeengekomen aflossing bedraagt € 5.429.585.

VLOTTENDE PASSIVA

Vlottende schulden
Banksaldi
In verband met de samenvoeging van de bankrekeningstelsels van Groningen (oud), Haren en Ten Boer is op 31-12-2018 het banksaldo bij de BNG van Haren aangezuiverd door Groningen (oud) tot een nihilsaldo.

Overige schulden
Het bedrag van € 4.561.794 aan overige schulden heeft betrekking op:

- € 740.230 Crediteuren.
  Ten opzichte van vorig jaar is dit saldo sterk afgenomen. Als gevolg van de herindeling per 01-01-2019 zijn alle facturen met een factuurdatum in 2019 maar betrekking hebbend op 2018 niet meer opgenomen onder de crediteuren maar onder de nog te betalen verplichtingen. Oorzaak is het gegeven dat deze facturen niet meer via de boekhouding van Haren betaald worden.
- € 3.821.565 Rekening-Courant gemeente Groningen (oud)
  In verband met de samenvoeging van de bankrekeningstelsels van Groningen (oud), Haren en Ten Boer is op 31-12-2018 het banksaldo bij de BNG van Haren aangezuiverd door Groningen (oud) tot een nihilsaldo. Het weergegeven bedrag is het resultaat van deze aanzuivering.

Overlopende passiva
Nog te besteden subsidies
De balanspost nog te besteden subsidies heeft betrekking op de van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen maar nog niet bestede (voorschot)bedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel. Deze post en het verloop daarvan kan als volgt worden gespecificeerd:

(Bedragen x € 1.000)	**Saldo per 01-01-2018**	**Ontvangen bedragen**	**Vrijgevallen bedragen of terugbetalingen**	**Saldo per 31-12-2018**
Geluidsanering Emmalaan	21		-21	0
RMC-gelden	14			14
OHBA-regeling (onderwijs asielzoekers)	100		-100	0
Totaal	**135**	**0**	**-121**	**14**

Overige vooruit ontvangen bedragen
Het bedrag aan overige vooruit ontvangen bedragen van € 1.916.275 op de eindbalans heeft betrekking op:

- € 1.651.029: Ontvangen voorschotten van GEM Haren Noord C.V. in verband met de toekomstige levering van fiscaal bouwrijpe grond.
- € 100.216: Vooruit ontvangen lesgelden van het CKC.
- € 165.030: Voorfinanciering BTW Spoor tot Steeg.

Nog te betalen verplichtingen

Het bedrag aan nog te betalen verplichtingen van € 4.952.328 op de eindbalans kan als volgt worden gespecificeerd:

- € 1.603.972 nog te betalen rente. De rente op alle langlopende leningen die wij hebben aangetrokken wordt jaarlijks achteraf betaald. Aangezien het tijdvak waarover rente betaald wordt niet synchroon loopt met het kalenderjaar, ontstaat er op eindbalansdatum een renteschuld, die pas in het volgende jaar tot betaling leidt.
- € 102.366 af te dragen aan ABP en € 570.114 af te dragen aan de Belastingdienst inzake betaalde salarissen.
- € 28.000 Kosten Bouwrijpmaken Komplan Meerweg
- € 549.308 Te betalen pensioenpremies oud-wethouders.
- € 191.030 Laatste voorschottermijn RIGG Zorg in Natura minus € 50.852 nog te verrekenen creditfactuur
- € 668.227 aan het RIGG ter dekking van het verwachte resultaat Jeugdhulp over 2018.
- € 241.577 Gemeente Groningen inzake afrekening herindelingskosten
- € 99.281 ProRail inzake de sanering spoorweglawaai
- € 168.646 nog af te dragen Rijk inzake openstaande vorderingen Bijstandsbesluit Zelfstandigen
- € 780.659 aan overige posten (ieder afzonderlijk < € 75.000).

Garanties en borgstellingen

De garanties en borgstellingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

659

(Bedragen x € 1.000)

Doel lening/geldnemer	Oorspronkelijk leningbedrag	% borg-stelling	Stand per 01-01-2018	Stand per 31-12-2018
Medisch kleuterdagverblijf / Stichting Elker (v.h. Stichting Base Groep)	761	100%	212	167
Personeelshypotheken / diverse (gepensioneerde) medewerkers	4.300 *	100%	2.312 **	2.312 **
Gebiedsontwikkeling Haren Noord/ GEM Haren Noord C.V.	6.000 ***	100% ***	0 ***	0 ***
Stichting Woonconcept	10.865	WSW	8.341	0 ****
Stichting Woonborg	24.500	WSW	21.903	17.629
Woonzorg Nederland	1.305	WSW	1.305	1.305
Totaal			34.073	21.413

* Restantschuld op moment van verkoop van de leningportefeuille door de gemeente in 2006. Door de gemeente is dit restant gegarandeerd aan de koper.

** Er is medio juni 2019 nog geen opgave van de stand van de borgstelling per 31 december 2018 ontvangen van de Rabobank. De Rabobank is samen met de gemeente bezig met de afronding van het dossieronderzoek om de exacte positie te bepalen. Voorzichtigheidshalve zijn wij uitgegaan van een stand per 31 december 2018 die gelijk is aan de stand per 31 december 2013 (de laatst ontvangen en afgestemde opgave). Door de aflossingen zal de werkelijke positie lager liggen.

*** De gemeente heeft de leningen voor 100% richting de geldgever gegarandeerd tot een maximum van € 6.000.000. De moederbedrijven van de in GEM Haren Noord C.V. deelnemende marktpartijen hebben voor 50% van het leningbedrag, dat wil zeggen voor een bedrag van maximaal € 3 miljoen, contra-garanties afgegeven aan de gemeente. De vermelde standen per 01-01-2018 en 31-12-2018 betreffen de stand van de werkelijk uitstaande kredieten van GEM Haren Noord C.V. bij de bank.

**** Als gevolg van de verkoop van haar bezit in de gemeente Haren is op verzoek van Stichting Woonconcept de achtervang van deze lening per juni 2017 overgenomen door de gemeente Meppel.

Garantstelling via het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) - per 31 december 2018: € 18.934.000
Binnen het grondgebied van de gemeente is een aantal toegelaten instellingen actief dat vanaf december 2007 borging van leningen moeten laten lopen via het WSW. Het WSW biedt corporaties de mogelijkheid om leningen aan te trekken tegen een lagere rente, door middel van borgstelling. Het WSW kan echter alleen borg staan als de rijksoverheid en de gemeenten een minimaal garantieniveau van het WSW garanderen. Dit heet de achtervang. De achtervang biedt financiers zekerheid, waardoor het rendement voor de financiers volledig gegarandeerd is.

De zekerheidsstructuur van het WSW bestaat uit drie lagen:

1. Primaire zekerheid: de financiële middelen van de corporatie.

De financiële positie van de corporatie vormt de eerste zekerheid. Het WSW stelt eisen aan de kredietwaardigheid van (aspirant-) deelnemers.

2. Secundaire zekerheid: het garantievermogen van het WSW.

Als corporaties hun rente- en aflossingsverplichtingen niet nakomen, dan kan de financier het WSW aanspreken. Hiertoe beschikt het WSW over een borgstellingsreserve. Als de borgstellingsreserve van het WSW onder een bepaald garantieniveau komt of dreigt te komen, dan heeft het WSW de plicht obligo's op te vragen bij de corporaties. De obligo is een financiële bijdrage die de corporatie verschuldigd is op basis van een overeenkomst tussen de corporatie en het WSW. Het garantievermogen bestaat dus uit de borgstellingsreserve van het WSW plus de obligoverplichting. Als een financier het WSW aanspreekt, en het WSW betaalt voor een corporatie, dan krijgt het WSW een vordering op de desbetreffende deelnemer (regresrecht). De deelnemende corporatie heeft onroerende zaken in onderpand gegeven bij het WSW. De corporatie heeft zich verplicht deze onroerende zaken vrij van hypotheek te houden, en er op eerste verzoek van het WSW een hypotheekrecht te vestigen voor het WSW. Daarnaast kan het WSW ook een aanspraak doen op het overige bezit. Zo wordt de schade bij het WSW zo veel mogelijk beperkt.

3. Tertiaire zekerheid: rijksoverheid en gemeenten.

De achtervangpositie van Rijk en gemeenten vormt de derde zekerheid. Als het WSW, na het opvragen van de obligo's en het uitoefenen van het regresrecht, nog steeds niet kan voldoen aan de verplichting, dan moeten de rijksoverheid en de gemeenten renteloze leningen aan het WSW verstrekken. Dit is geregeld in de achtervang-overeenkomsten die het WSW heeft met de gemeenten en de rijksoverheid.
In het geval dat de achtervangers op hun achtervangpositie worden aangesproken, geldt een vooraf bepaalde verdeling. Hierbij neemt de rijksoverheid 50% voor haar rekening; de gemeente zal de overige 50% van de leningen verstrekken. De tertiaire zekerheid is nog nooit ingeroepen.

Niet uit de balans blijkende verplichtingen
In het kader van diverse investeringen zijn in de jaren tot en met 2018 contracten afgesloten, waarvan een deel nog niet is afgerond. De verplichtingen die voortvloeien uit deze contracten in verband met het deel van de prestaties dat in 2019 of in latere jaren aan de gemeente geleverd zal worden, zijn niet in de balans per 31 december 2018 opgenomen. Om u een beeld te vormen over de overige toekomstige verplichtingen in verband met de lopende investeringen verwijzen wij naar het overzicht van de investeringen in de toelichting op de balans onder Materiële vaste activa.

In verband met de afsluiting van de grondexploitatie Haderaplein 31 december 2018 is de boekwaarde van de grondexploitatie afgewaardeerd naar € 0 en is de grond op de balans verplaatst naar de strategische gronden Materiële vaste activa (gronden en terreinen). Gerelateerd aan het niet doorgaan van het project is er een juridisch geschil dat mogelijk tot kosten kan leiden.

10 Overzicht van baten en lasten 2018 per programma

Programma (Bedragen x € 1.000)		Begroting voor wijziging	Begroting na wijziging	Realisatie	Saldo**
	Lasten	4.342	4.276	5.106	-830
	Baten	-2.285	-2.262	-2.279	17
Bestuur en ondersteuning	**Saldo**	**2.057**	**2.014**	**2.827**	**-813**
	Lasten	1.138	1.195	1.230	-36
	Baten	-7	-7	-10	3
Veiligheid	**Saldo**	**1.131**	**1.187**	**1.221**	**-33**
	Lasten	2.792	4.186	6.733	-2.547
	Baten	-169	-169	-360	191
Verkeer, vervoer en waterstaat	**Saldo**	**2.623**	**4.017**	**6.373**	**-2.356**
	Lasten	982	424	373	50
	Baten	-984	-220	-373	152
Economie	**Saldo**	**-1**	**204**	**1**	**203**
	Lasten	3.102	3.032	2.589	443
	Baten	-93	-93	-181	88
Onderwijs	**Saldo**	**3.009**	**2.939**	**2.408**	**532**
	Lasten	4.585	5.040	5.253	-214
	Baten	-807	-837	-1.023	186
Sport, cultuur en recreatie	**Saldo**	**3.777**	**4.203**	**4.230**	**-27**
	Lasten	12.490	13.302	14.107	-804
	Baten	-2.852	-4.414	-5.678	1.264
Sociaal domein	**Saldo**	**9.638**	**8.888**	**8.428**	**460**
	Lasten	4.247	4.907	5.142	-235
	Baten	-4.927	-4.927	-5.401	474
Volksgezondheid en milieu	**Saldo**	**-679**	**-20**	**-259**	**239**
	Lasten	3.855	2.940	1.383	1.557
	Baten	-3.663	-2.720	249	-2.969
VHROSV	**Saldo**	**192**	**220**	**1.632**	**-1.412**
	Lasten	37.534	39.302	41.916	-2.614
	Baten	-15.788	-15.650	-15.055	-594
Totaal van de programma´s (A)	**Saldo**	**21.746**	**23.652**	**26.860**	**-3.208**

vervolg		Begroting voor wijziging	Begroting na wijziging	Realisatie	Saldo**
	Lasten	2.465	2.891	2.429	462
	Baten	-32.940	-33.931	-33.144	-787
Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen	**Saldo**	**-30.475**	**-31.040**	**-30.715**	**-325**
	Lasten	11.095	11.457	11.360	97
	Baten	-5.277	-5.090	-5.457	367
Overzicht Overhead	**Saldo**	**5.818**	**6.367**	**5.903**	**464**
	Lasten	0	0	0	0
	Baten	0	0	0	0
Heffing VPB	**Saldo**	**0**	**0**	**0**	**0**
	Lasten	60	75	37	39
	Baten	0	0	0	0
Post Onvoorzien	**Saldo**	**60**	**75**	**37**	**39**
	Lasten	13.620	14.423	13.825	598
	Baten	-38.217	-39.021	-38.601	-420
Subtotaal saldo overig (B)	**Saldo**	**-24.597**	**-24.598**	**-24.776**	**178**
	Lasten	51.154	53.725	55.741	-2.016
	Baten	-54.005	-54.670	-53.657	-1.014
Geraamde totaalsaldo van baten en lasten (C) (=A+B)	**Saldo**	**-2.852**	**-945**	**2.085**	**-3.030**
	Lasten	1.691	1.691	1.691	0
	Baten	-1.285	-1.557	-1.557	0
Mutaties reserves (D)	**Saldo**	**406**	**134**	**134**	**0**
	Lasten	52.844	55.416	57.432	-2.016
	Baten	-55.290	-56.227	-55.213	-1.014
Geraamde resultaat (E) (=C+D)	**Saldo**	**-2.445**	**-811**	**2.219**	**-3.030**

* De kolom Begroting na wijziging betreft de stand na de Najaarsrapportage 2018.
** Saldo = Begroting na wijziging minus Realisatie. Een negatief bedrag is een overschrijding van de begroting.

11 Toelichting op het overzicht van baten en lasten

Verwachting en werkelijkheid
Het verwachte saldo over 2018 in de Najaarsrapportage bedroeg afgerond € 0,8 miljoen voordelig. In werkelijkheid is er sprake van een negatief saldo van 2,2 miljoen. Per saldo pakt het werkelijke resultaat dus € 3,0 miljoen negatief uit. In het onderstaande gaan wij in op de belangrijkste verschillen. Voor zover bekend is in de toelichting ook aangegeven of het gaat om incidentele of structurele verschillen.

Specificatie overige verschillen op taakveldniveau (alleen taakvelden met verschil > 100.000 met begroting uit programma's met meer dan € 100.000 aan Saldo)

Programma Bestuur en ondersteuning
Taakveld 10 Bestuur € 445 k nadeel
Jaarlijks actualiseren wij de voorziening wachtgeld en verplichtingen ten aanzien van pensioenen van oud-wethouders van onze gemeente. Dit leidt tot een nadeel van € 582.000, waarvan € 185.000 gedekt wordt uit het herindelingsbudget.
Het herindelingsbudget geeft een nadeel van € 25.000 doordat het werkelijk verantwoorde herindelingsbudget hoger is dan het geraamde herindelingsbudget.
De diverse posten m.b.t. het personeelsbudget geeft een voordeel van € 29.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.
De overige baten en lasten binnen dit taakveld geven per saldo een nadeel van € 52.000.

Taakveld 30 Beheer overige gebouwen en gronden € 208 k voordeel
Door minder externe advisering in te schakelen voor gebouwenbeheer, is een voordeel ontstaan van € 27.000.
De afschrijvingslasten zijn € 68.000 hoger door het versneld afschrijven van activa i.v.m. wijzigingen in de regelgeving.
Voordeel van € 379.000 op GEM Haren Noord. In verband met de voorspoedige ontwikkeling van de woningbouw in Haren Noord kon het bedrijf GEM Haren Noord C.V., waarin de gemeente voor 50 % deelneemt, een winstuitkering doen.
Er is een nadeel van € 19.000 op doorberekende kosten huisvesting woonomgeving.
Er is binnen dit taakveld een overschrijding van € 111.000 op salarissen en ingeleend personeel. Ook hier geldt dat op andere taakvelden de voordelen zichtbaar zijn. Per saldo vallen de nadelen weg tegenover de voordelen en blijft het personeelsbudget binnen de daarvoor beschikbaar gestelde budgetten.
De overige posten binnen dit taakveld hebben per saldo een nadeel van € 12.000.

Taakveld 80 Overige baten en lasten € 499 k nadeel
Er is een nadeel ontstaan van € 282.000 i.v.m. stelpost kapitaallasten.
Een gedeelte van de personeelskosten wordt gedekt uit de investeringen en grondexploitaties. De raming is hier opgenomen. De realisatie wordt geboekt op de afdelingskostenplaatsen (via taakveld 040).
Er is een voordeel van € 304.000 i.v.m. loon en prijsstijgingen. Bij de begroting 2018 is € 100.000 opgenomen voor prijsontwikkelingen. De extra lasten worden zichtbaar op andere taakvelden.
Deze bestaat voor € 204.000 als stelpost voor loonontwikkeling. Deze is ingezet voor het personeelsbudget. Het voordeel is hier zichtbaar, want de kosten worden geboekt op de afdelingskostenplaatsen.
De stelpost personeel geeft een voordeel van € 456.000. Dit betreft de te realiseren bezuiniging op personeel in 2018. Wij zijn binnen het beschikbaar gestelde personeelsbudget gebleven en hebben daarbij de bezuiniging gerealiseerd. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt dit verder toegelicht.
Er is een nadeel van € 40.000 ontstaan door diverse verrekeningen en correcties over voorgaande dienstjaren.
De overige posten hebben per saldo een nadeel van € 25.000.

Programma Verkeer, Vervoer en Waterstaat

Taakveld 210 Verkeer, wegen en water € 2.353 k nadeel

De verslagleggingsregels rond het activeren van investeringen zijn de afgelopen jaren aanzienlijk aangepast in het BBV. De definities van onderhoud en investeringen zijn aangescherpt. Dit is aanleiding geweest om de staat van activa te toetsen aan de nieuwe regels van het BBV.

Hierbij is geconstateerd dat de verantwoording van de investeringen tot en met 2014 in de wegen niet meer aan de regels voldoet. Op basis van de ontwikkelingen in de regelgeving is vanaf 2015 een verfijnde componentenmethode ingevoerd, die ook nu nog aan de nieuwe regels voldoet.

Tot en met 2014 werden alle uitgaven aan het netwerk in een jaarschijf geactiveerd. Een deel van deze uitgaven heeft betrekking op onderhoud en dat mag, op basis van het BBV en het gezamenlijk met de herindelingspartners bepaalde standpunt, niet meer worden geactiveerd. Overwegingen die hier een rol bij hebben gespeeld zijn de afschrijvingstermijn (tot en met 2014 was dit 20 jaar voor dek- en slijtlagen, die vanaf 2015 in resp. 14 en 7 jaar zijn afgeschreven) en het feit dat de geactiveerde bedragen in de vaste activa-administratie niet per locatie zijn aangewezen.

Wij hebben de geactiveerde bedragen in de wegen tot en met 2014 nader beoordeeld en gesplitst in investeringen en onderhoud. Het aandeel onderhoud kan op basis van de door Haren in 2015 ingezette ontwikkeling (verfijning componentenmethode), niet langer worden geactiveerd. Dit heeft geleid tot een afboeking van € 2,3 miljoen. Dit is gecommuniceerd aan de Harense raad in de vorm van het raadsbericht 2018-38 Herindeling-financiën Schoon door de poort.

Programma Economie

Taakveld 320 Fysieke bedrijfsinfrastructuur € 100 k voordeel

De rente voor de grondexploitatie Nesciopark is geactiveerd in het complex. In de begroting stond dit bedrag als last binnen de exploitatie.

Taakveld 330 Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen € 93 k voordeel

Er is met alle betrokken partijen veel energie gestoken in het actualiseren van de centrumvisie uit 2014, aansluitend op de ontwikkelingen die op dit beleidsveld ook door de provincie in gang zijn gezet met het retailonderzoek uit 2017. Dit heeft geleid tot een door de verschillende gebruikers van het centrum van Haren gedragen visie en actieplan. Op basis van Arhi toezicht is in het najaar gestart met de voor 2018 vastgestelde actiepunten onder leiding van een externe projectleider. De voorbereiding van de te ondernemen stappen, waaronder overleg met de provincie over co-financiering, vergt echter meer tijd. Hierdoor is een voordeel ontstaan van € 100.000. Diverse overige nadelen zorgen voor een resultaat van € 7.000.

Programma Onderwijs

Taakveld 420 Onderwijshuisvesting € 364 k voordeel

Binnen dit taakveld is € 303.000 minder uitgegeven aan rente en afschrijving. Er is een begrotingswijziging doorgevoerd voor de tijdelijke huisvesting Rummerinkhof, de daadwerkelijke lasten zijn echter nog € 51.000 hoger. Verder zijn de lasten van de verzekeringspremie € 37.000 hoger dan vorig jaar. Door de sluiting van het AZC is ook de school in Onnen gesloten. Daaruit resulteerde nog een beschikbare subsidie van € 100.000. Inmiddels is gebleken dat deze reservering niet meer nodig is waardoor deze subsidie in 2018 ten gunste van het resultaat is vrijgevallen. Diverse overige voordelen tellen op tot een totaal van € 49.000.

Taakveld 430 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken € 167 k voordeel

De uitvoering van de leerplicht- en RMC wet is door de gemeente in de structurele formatie opgenomen. Er is geen extra ondersteuning nodig geweest waardoor er geen beroep meer is gedaan op de bijdrage die we

hiervoor ontvangen van de contactgemeente Groningen voor de inzet in de aanpak van voortijdig schoolverlaten, dit levert een voordeel op van € 46.000.

De subsidie op het vakonderwijs lichamelijke opvoeding is per 1 augustus 2018 vervallen. De afrekening van deze subsidie is meegevallen waardoor er minder is uitgegeven. Dit levert een voordeel op van € 56.000.

Er is per 1 augustus 2018 een nieuw contract voor leerlingenvervoer ingegaan. Het vorige contract viel onder het contract voor doelgroepenvervoer, dit had een gunstig tarief. Er was in 2017 ook een voordeel op dit budget. Het nieuwe contract heeft een hogere tariefstructuur. Omdat dit contract voor een deel van 2018 geldt is er nog een voordeel van € 35.000 op dit budget.

Binnen dit taakveld is op de lasten van personeel een voordeel van € 29.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Programma Sport, cultuur en recreatie
Taakveld 520 Sportaccommodaties € 198 k voordeel
Binnensportaccommodaties:
Door een toename van de incidentele verhuur van sportaccommodaties is er een hogere huuropbrengst dan begroot. Dit levert een voordeel op van € 57.000. Verder zijn er € 45.000 lagere kapitaallasten dan begroot.

Wat verder opvalt is dat de kosten voor energie zo'n € 10.000 lager zijn dan begroot. In 2018 zijn maatregelen genomen om het energieverbruik te verminderen. Zo zijn de kloktijden van de installaties aangepast op het gebruik van de zalen en zijn de stooklijnen geoptimaliseerd.

Dit zal zeker een positief effect hebben op het energieverbruik, al zal het niet een besparing van € 10.000 opleveren. Wanneer de eindafrekening van 2018 volgt in 2019, kunnen we dit met zekerheid zeggen. Overige budgetten leveren een voordeel op van € 59.000.

Buitensportaccommodaties:
Binnen buitensport zijn er € 27.000 euro minder kosten dan begroot.

Taakveld 570 Openbaar groen en (openlucht)recreatie € 190 k nadeel
Wij hebben onze investeringsbijdrage aan het Meerschap Paterswolde voor het Trip-project met afgerond € 176.000 afgewaardeerd naar € 0. Dit op basis van onze interpretatie van de BBV-regels, die behelzen dat wij een bijdrage aan een investering van een derde niet langer af mogen schrijven dan de betreffende derde zelf verantwoord.
Diverse overige voor en nadelen tellen op tot een nadeel van € 14.000.

Programma Sociaal Domein
Algemeen
Binnen het programma Sociaal Domein zijn op afzonderlijke taakvelden grote verschillen te zien, deze moeten in relatie tot elkaar worden gezien. Dit kent zijn oorsprong bij de nieuwe indeling in 2017. Wij zien het sociaal domein als 1 geheel, waarbij tekorten op het ene taakveld worden gedekt door overschotten op het andere taakveld.

Taakveld 610 Samenkracht en burgerparticipatie € 943 k voordeel
Binnen dit taakveld is een incidentele boekwinst gerealiseerd van € 200.000 door de verkoop van een voormalige kinderopvang. Het overige verschil van € 740.000 is fictief. Een groot gedeelte van de kosten van begeleiding zijn geboekt op taakveld 672 en van jeugd op taakveld 672. De dekking voor die kosten bestaat uit budgetten op dit taakveld.

Taakveld 620 Wijkteams € 336 k voordeel
Er is minder ingehuurd en uitgegeven aan inzet van wijkteams aanpak op deze post. De kosten van personeel zijn voor een deel geboekt op de andere taakvelden binnen het sociaal domein. Binnen integraal werken blijft het moeilijk om onderscheid te maken waar de inhuur / inzet ten goede aan komt. Per saldo een nadeel van € 336.000.

Taakveld 630 Inkomensregelingen € 312 k voordeel
Het actualiseren van de debiteurenpositie sociale zaken heeft geleid tot een netto incidenteel voordeel van € 443.000. Overigens dient hiervan € 169.000 weer gereserveerd te worden als terugbetalingsverplichting aan het Rijk. Overige verschillen leveren een voordeel op € 38.000

Taakveld 640 Begeleide participatie € 132 k voordeel
Ondanks dat de begroting ten opzichte van 2017 naar beneden is bijgesteld, zijn de kosten voor de WSW-ers verder gedaald. Naast dit voordeel van € 150.000 is er een nadelig verschil van € 20.000 op de toegerekende personeelskosten. Een toelichting op het personele budget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Taakveld 660 Maatwerkvoorzieningen (WMO) € 157 k nadeel
Dit nadeel wordt grotendeels, voor € 90.000, veroorzaakt door extra kosten voor enkele grotere woningaanpassingen en de kosten van rolstoelen. Deze kosten zijn lastig te begroten, omdat 1 of 2 grotere aanpassingen meteen leiden tot een overschrijding. Op de toegerekende personeelskosten is een nadeel van € 65.000. Een toelichting op het personele budget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Taakveld 671 Maatwerkdienstverlening 18+ € 246 k nadeel
Het tekort op dit taakveld bestaat uit een overschrijding op de begeleiding van € 350.000, waarvan het budget deels op taakveld 610 is geraamd. Bij huishoudelijke hulp zien we dat de kosten minder sterk zijn gestegen dan gedacht bij de najaarsrapportage, een voordeel van € 160.000. De eigen bijdragen blijven achter in de realisatie, resulterend in een nadeel van € 70.000. Overige kleine verschillen leveren per saldo een voordeel op van € 14.000.

Taakveld 672 Maatwerkdienstverlening 18- € 884 k nadeel
Het tekort van € 884.000 wordt veroorzaakt door de gestegen kosten van de Jeugdzorg ten opzichte van 2017. Ook zien wij de gevolgen van het afschaffen van de volledige financiële solidariteit, dit zorgde in 2017 nog voor een beperking van het tekort voor Haren.
Deze overschrijding kan worden opgevangen binnen het programma sociaal domein.

Programma Volksgezondheid en milieu
Taakveld 720 Riolering € 131 k voordeel
Het saldo van het taakveld riolering is t.o.v. de raming € 131.000 meegevallen. De rioolheffing heeft € 60.000 meer opgeleverd dan geraamd. Daarnaast zijn de kosten m.b.t. rioolbeleid € 75.000 lager (in afwachting van de herindeling is er geen nieuw GRP opgesteld) en zijn de doorberekende personeelskosten € 51.000 lager uitgevallen. Aan de voorziening is € 50.000 extra toegevoegd. Op de overige subtaakvelden is het saldo € 3.000 negatiever.

Taakveld 740 Milieubeheer € 203 k voordeel
Op het gebied van de vergunningverlening, handhaving en toezicht in het kader van de milieuwetgeving zijn er door de gemeente zelf nauwelijks kosten gemaakt waardoor de lasten € 22.000 zijn meegevallen. Het merendeel van de advisering omtrent milieubeheer is overgedragen aan de Omgevingsdienst. De Omgevingsdienst verzorgt de zogenaamde maatwerkadvisering. T.o.v. de raming zijn de kosten hiervan € 67.000 meegevallen.

Er is voor het project energiebesparing t.b.v. uitvoering wettelijke taken een bedrag geraamd van € 15.000. Dit bedrag is niet ingezet.
Voor het project gasloos bouwen is een bedrag opgenomen van € 100.000. Door allerlei ontwikkelingen kon dit project niet in z'n geheel worden uitgevoerd waardoor het voordeel is ontstaan van € 64.000.
Het project "Sanering spoorweglawaai" is nagenoeg afgerond. Alleen het aanbrengen van de zgn. grondwallen zal medio 2019 worden afgerond, waarna via de jaarrekening 2019 de definitieve afrekening met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat kan volgen. Per saldo is er sprake van een voordeel van € 15.000, dit is inclusief een vrijval van de voorziening sanering spoorweglawaai van € 26.000 omdat deze niet meer benodigd is.
Binnen het subtaakveld duurzame ontwikkeling is € 13.000 minder doorberekend vanuit het personeelsbudget. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.
De overige subtaakvelden geven per saldo een voordeel van € 8.000.

Programma VHROSV

Taakveld 810 Ruimtelijke ordening € 192 k voordeel

In het laatste jaar voor de herindeling is minder ingezet op actualisatie van bestemmingsplannen, wat heeft geresulteerd in een voordeel van € 30.000. Een voordelig resultaat van € 75.000 is behaald op de incidentele bouwprojecten waarbij de kosten worden gedekt uit de gerealiseerde opbrengsten, dit betreft onder andere Meerweg West. Tot slot is er op personeel een voordeel van € 90.000 ten opzichte van begroting, een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Taakveld 820 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen) € 1.725 k nadeel

Het nadeel wordt grotendeels veroorzaakt door extra afschrijvingslasten voor Haderaplein (€ 1.763.000), als onderdeel van de afboekingen in het kader van de herindeling/schoon door de poort. Daarnaast is er per saldo een rentevoordeel op Stationsgebied en Haderaplein van € 28.000. Deze rentelasten stonden begroot in de reguliere exploitatie maar zijn geactiveerd in de grondexploitaties. Overige voordelen geven per saldo een voordeel van € 10.000.

Taakveld 830 Wonen en bouwen € 120 k voordeel

In 2018 zijn de legesopbrengsten in tegenstelling tot 2017 meer in lijn met de begroting, er is een voordeel van € 196.000. Verder is er een voordeel van € 82.000 doordat minder gebruik is gemaakt van externe advisering. In verband met de herindeling en ziekte was inhuur noodzakelijk en leidt op dit taakveld tot een overschrijding van € 150.000. Een toelichting op het totale personeelsbudget is opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Overzicht Overhead

Taakveld 40 Overhead € 464 k voordeel

Het voordelig verschil van € 464.000 wordt veroorzaakt door een aantal afwijkingen. Hieronder een opsomming van de grotere verschillen:

- Een voordeel van € 83.000 op het opleidingsbudget. Door de aanstaande herindeling per 1 januari 2019 en de hiermee samenhangende vele personeelswisselingen is het opleidingsbudget niet volledig benut.
- Op de post personeelsplanning/vacatures is € 19.000 minder uitgegeven dan geraamd.
- T.b.v. de telecommunicatie is € 28.000 minder uitgegeven aan onderhoud en vervanging en € 10.000 meer aan abonnementskosten op vaste/mobiele telefonie waardoor een voordeel van € 18.000 is ontstaan.
- De post salarisadministratie geeft een voordeel van € 36.000. Oorzaak hiervan is dat de kosten zijn verantwoord op het taakveld automatisering.
- Op de afdelingskostenplaatsen is per saldo een voordeel van € 333.000. Dit voordeel kan niet los worden gezien van de posten voor CAO en de bezuiniging bedrijfsvoering, deze zijn begroot op taakveld 080. Op totaalniveau zijn wij binnen het personeelsbudget gebleven.

- Er heeft een storting plaatsgevonden in de voorziening juridische kosten van € 68 000. Het betreft een tweetal claims.
- De overige kleinere verschillen geven per saldo een voordeel van € 43.000.

Overzicht Algemene dekkingsmiddelen

Tabel algemene dekkingsmiddelen (Bedragen x € 1.000)	**Begroting 2018 na wijziging**	**Realisatie 2018**	**Verschil Realisatie en Begroting na wijziging 2018** (minteken = nadeel)	**Realisatie 2017**
OZB	5.198	5.228	30	4.821
Gemeentefonds	25.597	25.303	-294	23.827
Dividend	12	22	10	14
Renteresultaat	233	125	-108	150
Totaal algemene dekkingsmiddelen	31.040	30.678	-362	28.812

Taakveld 070 Alg. uitkering en overige uitkeringen € 294 k nadeel

Gemeentefonds

In de begroting is rekening gehouden met Algemene Uitkering op basis van de Septembercirculaire 2018. Uiteindelijk is de Algemene Uitkering over 2018 € 313.000 lager, onder andere het gevolg van de effecten van de decembercirculaire 2018 en volumeverschillen m.b.t. de verdeelmaatstaven. Over voorgaande jaren is nog een aanvullende uitkering ontvangen van € 23.000.

Incidentele baten en lasten 2018
(x € 1.000; negatieve bedragen zijn baten)

Omschrijving	Bedrag	Taakveld	
Frictiekosten herindeling	736	010	Bestuur
Onttrekking bestemmingsreserve inrichting openbaar gebied ter dekking dorps- en buurtbudgetten	-20	012	Mutatie reserves
Toevoeging aan de Algemene Reserve i.v.m. kapitaallastenvoordeel uit oude afboeking	60	012	Mutatie reserves
Toevoeging bestemmingsreserve Zernike College	1.206	012	mutaties reserves
Inkomsten Fonds Bovenwijks Haren Noord	-518	030	Beheer overige gebouwen en gronden
Dotatie voorziening vaststellingsovereenkomsten personeel	123	040	Overhead
Rieshoek - onderhoud en asbestsanering	40	050	Treasury
Bijdrage frichtiekosten herindeling	-711	070	Algemene uitkering en overige uitkeringen
Vrijval voorziening asbestsanering	-21	080	Overige baten en lasten
Toezicht drank- en horecawet	25	120	Openbare orde en veiligheid
Vrijval voorziening vrachtverkeer	-19	210	Verkeer, wegen en water
Winterschade wegen	190	210	Verkeer, wegen en water
Voorziening achterstallig onderhoud wegen	1.204	210	Verkeer, wegen en water
Afboeking onderhoud wegen	2.356	210	Verkeer, wegen en water
Centrumvisie	4	330	Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen
Tijdelijke huisvsting rummerinkhof	135	420	Onderwijshuisvesting
Onderzoeken Rummerinkhof	146	420	Onderwijshuisvesting
Vrijval balanspost inzake sluiting AZC school in Onnen	-100	420	Onderwijshuisvesting
Incidentele subsidie playground Oosterhaar	16	510	Sportbeleid en activering
Toren Haren schade door storm	15	550	Cultureel erfgoed
Uitbreiden laanstructuur Emmalaan	15	570	Openbaar groen
Verkoop bedrijfspand	-410	610	Sociaal domein
Afboeken boekwaarde verkocht bedrijfspand	200	610	Sociaal domein
Kosten dorps- en buurtbudgetten	20	610	Sociaal domein
ESF subsidies arbeidsmarktregio	-55	650	Arbeidsparticipatie
Railschermen ontvangen subsidie	-521	740	Milieubeheer
Onttrekking bestemmingsreserve duurzaamheid	-100	740	Milieubeheer
Project energiebesparing	15	740	Milieubeheer
Begeleiding zonneparken	22	740	Milieubeheer
Motie gasloos bouwen	53	740	Milieubeheer
Verkoop grond	-570	810	Ruimtelijke ordening
Afboeking boekwaarde	425	810	Ruimtelijke ordening
Vrijval voorziening ecologische hoofdstructuur	-10	820	Grondexploitaties
Afboeken boekwaarde Haderaplein	1.763	820	Grondexploitaties

Structurele reservemutaties 2018
(Bedragen x € 1.000)

Naam reserve	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
Reserve dekking gerealiseerde investeringen	51	-109	-58
Bestemmingsreserve nieuw raadhuis	150	-229	-79
Bestemmingsreserve Zernike College	200	-875	-675
Bestemmingsreserve Quintusschool	13	-20	-7
	414	-1.233	-819

Presentatie van het structureel begrotingssaldo (bedragen x € 1.000)	2017 Realisatie	2018 Begroting	2018 Realisatie
Saldo baten en lasten	2.413	-2.852	-2.219
Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	-72	406	134
Begrotingssaldo na bestemming	2.341	-2.446	-2.085
Waarvan incidentele baten en lasten	955	800	5.714
Structureel begrotingssaldo	1.386	-3.246	-7.799

Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)
De 'Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (hierna: WNT) is per 1 januari 2013 in werking getreden. Beloningen van bestuurders en overige topfunctionarissen in de (semi)publieke sector dienen wettelijk genormeerd, respectievelijk gemaximeerd te worden. Dit heeft geresulteerd in de WNT. De WNT voorziet in een democratisch gelegitimeerd instrument waarmee normen en verplichtingen kunnen worden opgelegd voor de bezoldiging van bestuurders en andere topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector. De gemeente is verplicht om jaarlijks in het financieel jaarverslag de bezoldiging van iedere topfunctionaris en gewezen topfunctionaris op persoonsnaam op te nemen, ongeacht een eventuele overschrijding van het bezoldigingsmaximum. Het bezoldigingsmaximum 2018 bedraagt € 189.000

In 2018 hebben geen bezoldigingen boven deze bezoldigingsnorm plaatsgevonden. Zowel bij vast als bij tijdelijk personeel.

De WNT geeft aan dat de gemeente verplicht is om de beloning van de gemeentesecretaris en de griffie op te nemen in het financieel jaarverslag. In 2018 betreft dit de volgende personen (bedragen in €):

bedragen x € 1	De Vries	De Wilde
Functiegegevens	Griffier	Secretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2018	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,00	1,00
Gewezen topfunctionaris?	Nee	Nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	75.853	94.602
Beloningen betaalbaar op termijn	12.414	15.157
Subtotaal	88.267	109.760
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	189.000	189.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	0	0
Totale bezoldiging	88.267	109.760
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	n.v.t.	n.v.t.
Gegevens 2017		
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01/01 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband 2017 (in fte)	1,00	1,00
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	76.874	93.160
Beloningen betaalbaar op termijn	11.520	14.066
Subtotaal	88.394	107.226
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	181.000	181.000
Totale bezoldiging 2017	88.394	107.226

Bijlagen

Bijlage I verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen - SiSa

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2018 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 10 januari 2019

BZK	C7C	Investering stedelijke vernieuwing (ISV) II Provinciale beschikking en/of verordening Project-gemeenten (SiSa tussen medeoverheden)	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/01*	Besteding (jaar T) ten laste van provinciale middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: C7C/02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: C7C/03*	Cumulatieve bestedingen ten laste van provinciale middelen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/04*	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/05*	Toelichting afwijking *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/06*
		1	2002-18.802e/51/A.13,RP	€ 0	€ 5.330	€ 40.000	€ 75.226	
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/07*	Eindverantwoording Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/08*	Activiteiten stedelijke vernieuwing (in aantallen) Afspraak Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle D1* *Indicatornummer: C7C/09*	Activiteiten stedelijke vernieuwing (in aantallen) Realisatie Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle D1* *Indicatornummer: C7C/10*	Activiteiten stedelijke vernieuwing Toelichting afwijking Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: C7C/11*	
		1	2002-18.802e/51/A.13,RP	Nee				
IenW	E26	Spoorse doorsnijdingen, tranche 1 Regeling eenmalige uitkeringen spoorse doorsnijdingen Gemeenten	Aantal projecten (waarvoor een beschikking ontvangen is) Afspraak *Aard controle R* *Indicatornummer: E26/01*	Aantal afgeronde projecten (jaar T) Realisatie *Aard controle R* *Indicatornummer: E26/02*	Eindverantwoording Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E26/03*			
			1	0	Nee			

IenW	E3	**Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)**	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 01*	Besteding (jaar T) ten laste van rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 03*	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 04*	Correctie over besteding t/m jaar T *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 05*	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 06*
		1	IenW/BSK-2018/46421	€ 52.675	€ 0	€ 0	€ 41.661	€ 52.675
		2	IenM/BSK-2017/286453	€ 42.350	€ 195.650	€ 0	€ 0	€ 0
		3	IenW/BSK-2018/44224	€ 0	€ 0	€ 0	€ 58.283	€ 0
		4	IenW/BSK-2018/46434	€ 273.060	€ 0	€ 0	€ 58.222	€ 273.060
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 07*	Cumulatieve bestedingen ten laste van rijksmiddelen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 08*	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 09*	Cumulatieve Kosten ProRail tot en met (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 10*	Correctie over besteding kosten ProRail t/m jaar T *Aard controle R* *Indicatornummer: E3 / 11*	Eindverantwoording Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E3 / 12*
		1	IenW/BSK-2018/46421	€ 818.178	€ 0	€ 818.178	€ 41.661	Nee
		2	IenM/BSK-2017/286453	€ 42.350	€ 195.650	€ 0	€ 0	Nee
		3	IenW/BSK-2018/44224	€ 58.283	€ 0	€ 0	€ 0	Ja
		4	IenW/BSK-2018/46434	€ 4.023.143	€ 25.322	€ 3.997.821	€ 32.900	Nee
SZW	G2	**Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2018** **Alle gemeenten verantwoorden hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.**	Besteding (jaar T) algemene bijstand Gemeente I.1 Participatiewet (PW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 01*	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk) Gemeente I.1 Participatiewet (PW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 02*	Besteding (jaar T) IOAW Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 03*	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk) Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 04*	Besteding (jaar T) IOAZ Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 05*	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk) Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 06*
			€ 3.157.281	€ 49.131	€ 384.996	€ 717	€ 32.524	€ 0
			Besteding (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 07*	Baten (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 08*	Baten (jaar T) WWIK (exclusief Rijk) Gemeente I.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 09*	Besteding (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente I.7 Participatiewet (PW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 10*	Baten (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet (excl. Rijk) Gemeente I.7 Participatiewet (PW) *Aard controle R* *Indicatornummer: G2 / 11*	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: G2 / 12*
			€ 61.476	€ 4.252	€ 0	€ 51.947	€ 0	Ja

SZW	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeentedeel 2018 Besluit	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 01*	Besteding (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 02*	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 03*	Baten (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 04*	Besteding (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bob) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 05*	Besteding (jaar T) Bob *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 06*
			€ 140.193	€ 6.500	€ 18.442	€ 7.071	€ 18.858	€ 0
			Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk) *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 07*	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 *Aard controle R* *Indicatornummer: G3 / 08*	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: G3 / 09*			
			€ 0	€ 0	Ja			
GRO	GRO21C	Regiospecifiek pakket (RSP) SiSa tussen medeoverheden - provinciale middelen Groningen	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 01*	Welke regeling betreft het *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 02*	Totale besteding in jaar T De besteding in jaar T ten laste van zowel provinciale middelen als overige middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 03*	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoorde totale besteding Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 04*	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 06*
		1	2012-55.974	2.5 Openbaar vervoer	€ 0		€ 1.030	
		2	2014-54.142	2.5 Openbaar vervoer	€ 3.446.077	€ 2.916.490	€ 6.362.567	
		3	2018-026681	2.5 Openbaar vervoer	€ 0		€ 0	
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 07*	De besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen Alleen de besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 08*	Correctie t.o.v. jaar T-1 van besteding ten laste van alleen provinciale middelen Als de correctie een vermeerdering is, gaat het om nog niet verantwoorde besteding ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 09*	Cumulatieve besteding tot en met jaar T ten laste van alleen provinciale middelen Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C /10*	Eindverantwoording Ja/Nee Als u kiest voor 'ja', betekent dit, dat hienoor alle besteding is afgerond en u er de komende jaren geen besteding meer voor wilt verantwoorden *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C/ 11*	
		1	2012-55.974	€ 0		€ 515	Nee	
		2	2014-54.142	€ 1.083.235	€ 916.765	€ 2.000.000	Nee	
		3	2018-026681	€ 0		€ 0	Nee	

GRO	GRO2C	Verkeer en vervoer Groningen SiSa tussen medeoverheden - provinciale middelen Groningen	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 01*	Welke regeling betreft het *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 02*	Totale besteding in jaar T De besteding in jaar T ten laste van zowel provinciale middelen als overige middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 03*	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoorde totale besteding Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 04*	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 06*
		1	2016-27944	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 127.023	€ 1.892.119	€ 2.019.142	
		2	2018-051701	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 0		€ 0	
		3	2018-051708	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 0		€ 0	

	Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C / 07*	De besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen Alleen de besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 08*	Correctie t.o.v. jaar T-1 van besteding ten laste van alleen provinciale middelen Als de correctie een vermeerdering is, gaat het om nog niet verantwoorde besteding ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle R* *Indicatornummer: GRO2C / 09*	Cumulatieve besteding tot en met jaar T ten laste van alleen provinciale middelen Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van alleen provinciale middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C /10*	Eindverantwoording Ja/Nee Als u kiest voor 'ja', betekent dit, dat hiervoor alle besteding is afgerond en u er de komende jaren geen besteding meer voor wilt verantwoorden *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: GRO2C/ 11*	
1	2016-27944	€ 0	€ 552.000	€ 552.000	Ja	
2	2018-051701	€ 0		€ 0	Nee	
3	2018-051708	€ 0		€ 0	Nee	

Bijlage II Overzicht van baten en lasten per taakveld

Op grond van artikel 66 BBV dient de gemeente in de jaarrekening een verplichte bijlage taakvelden op te nemen. De gemeente Haren heeft zowel in de begroting als in de jaarrekening per programma de taakvelden uitgesplitst. Het totaal overzicht betreft daarom een samenvatting van de eerder genoemde uitsplitsingen.

De realisatie van het totaal overzicht van de baten en lasten per taakveld is integraal en omvat dezelfde totaalbedragen als de begroting onderscheidenlijk de jaarstukken. Voor het overzicht met de gerealiseerde baten en lasten worden hetzelfde verdelingsprincipe en dezelfde indeling gebruikt als voor het overzicht met de ramingen.

Taakvelden (Bedragen x € 1.000)			Begroting 2018 voor wijziging	Begroting 2018 na wijziging	Realisatie 2018
		Lasten	1.597	1.717	2.499
010	**Bestuur**	Baten	0	0	-337
		Lasten	2.445	811	0
011	**Resultaat van de rekening van baten en lasten**	Baten	0	0	-2.219
		Lasten	1.691	1.691	1.691
012	**Mutaties reserves**	Baten	-1.285	-1.557	-1.557
		Lasten	795	611	673
020	**Burgerzaken**	Baten	-377	-376	-407
		Lasten	1.610	1.608	1.786
030	**Beheer overige gebouwen en gronden**	Baten	-708	-700	-1.086
		Lasten	11.095	11.457	11.360
040	**Overhead**	Baten	-5.277	-5.090	-5.457
		Lasten	2.355	2.781	2.365
050	**Treasury**	Baten	-2.554	-3.026	-2.549
		Lasten	84	84	52
061	**OZB woningen**	Baten	-4.092	-4.382	-4.926
		Lasten	26	26	7
062	**OZB niet-woningen**	Baten	-1.216	-926	-362
		Lasten	0	0	4
063	**Parkeerbelasting**	Baten	-448	-448	-407
		Lasten	0	0	5
070	**Alg.uitkering en overige uitkeringen**	Baten	-25.078	-25.597	-25.307
		Lasten	400	416	180
080	**Overige baten en lasten**	Baten	-753	-738	-42
		Lasten	940	997	1.038
110	**Crisisbeheersing en brandweer**	Baten	0	0	0
		Lasten	198	198	193

120	**Openbare orde en veiligheid**	Baten	-7	-7	-10
		Lasten	2.599	3.993	6.536
210	**Verkeer, wegen en water**	Baten	-99	-99	-290
		Lasten	192	192	195
220	**Parkeren**	Baten	-70	-70	-70
		Lasten	2	2	1
240	**Economische havens en waterwegen**	Baten	0	0	0
		Lasten	808	145	193
320	**Fysieke bedrijfsinfrastructuur**	Baten	-808	-45	-193
		Lasten	168	273	181
330	**Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen**	Baten	-16	-16	-16
		Lasten	6	6	0
340	**Economische promotie**	Baten	-159	-159	-163
		Lasten	2.579	2.645	2.360
420	**Onderwijshuisvesting**	Baten	-66	-66	-146
		Lasten	523	388	229
430	**Onderwijsbeleid en leerlingenzaken**	Baten	-27	-27	-35
		Lasten	86	102	94
510	**Sportbeleid en activering**	Baten	0	0	-5
		Lasten	901	1.091	987
520	**Sportaccommodaties**	Baten	-195	-225	-319
		Lasten	970	986	1.030
530	**Cultuurpresentatie, cultuurproductie en**	Baten	-612	-612	-602
		Lasten	40	50	133
550	**Cultureel erfgoed**	Baten	0	0	-89
		Lasten	523	543	543
560	**Media**	Baten	0	0	0
		Lasten	2.064	2.268	2.466
570	**Openbaar groen en (openlucht)recreatie**	Baten	0	0	-8
		Lasten	3.004	2.085	1.668
610	**Samenkracht en burgerparticipatie**	Baten	-132	-145	-671
		Lasten	345	345	43
620	**Wijkteams**	Baten	0	0	-34
		Lasten	3.350	4.692	5.125
630	**Inkomensregelingen**	Baten	-2.389	-3.732	-4.477
		Lasten	1.110	990	840
640	**Begeleide participatie**	Baten	-32	-32	-14
		Lasten	286	336	391

650	**Arbeidsparticipatie**	Baten	0	0	-56
		Lasten	800	800	956
660	**Maatwerkvoorzieningen (WMO)**	Baten	0	0	0
		Lasten	1.871	2.021	2.198
671	**Maatwerkdienstverlening 18+**	Baten	-300	-250	-181
		Lasten	1.433	1.992	2.876
672	**Maatwerkdienstverlening 18-**	Baten	0	0	0
		Lasten	33	33	9
681	**Geëscaleerde zorg 18+**	Baten	0	-256	-245
		Lasten	258	8	0
682	**Geëscaleerde zorg 18-**	Baten	0	0	0
		Lasten	0	541	598
710	**Volksgezondheid**	Baten	0	0	0
		Lasten	1.946	1.946	1.883
720	**Riolering**	Baten	-2.603	-2.603	-2.670
		Lasten	1.622	1.622	1.700
730	**Afval**	Baten	-2.074	-2.074	-2.133
		Lasten	361	482	660
740	**Milieubeheer**	Baten	0	0	-381
		Lasten	318	316	301
750	**Begraafplaatsen en crematoria**	Baten	-250	-250	-216
		Lasten	469	469	519
810	**Ruimtelijke Ordening**	Baten	-5	-5	-247
		Lasten	2.744	1.829	155
820	**Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)**	Baten	-2.721	-1.778	1.621
		Lasten	641	641	709
830	**Wonen en bouwen**	Baten	-937	-937	-1.125
		Lasten	55.290	56.227	57.432
		Baten	-55.290	-56.227	-57.432
Totaal van de Taakvelden		**Saldo**	**0**	**0**	**0**